UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00636209 9

СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 120

ПЕСМЕ

Војислава Ј. Илића

II.

PG
1418
I5A17
1907
knj.2

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/pesmeiliv02iliv

Srpska Književna Zadruga
[Redovna izdanja]

120 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 120

ПЕСМЕ

Војислава Ј. Илића

PG
1418
I5A17
1907
kn. 2

II

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

БЕОГРАД
НОВА ШТАМПАРИЈА — ДАВИДОВИЋ — ДЕЧАНСКА УЛ. БР. 14.
Љуб. М. Давидовића.
1909.

584870
2.7.54

ПРЕГЛЕД

СТРАНА

О овој књизи V

I.

1. Домовини 1
2. Војвода Лазар 2
3. У ноћи 3
4. Моме Гарику 5
5. Пожарничка песма 7
6. Изгинулим борцима 8
7. Грађанска врлина 9
8. Маскен-бал на Руднику 10
9. Рудникова исповест 11
10. Посланица с неба једном друштву 13
11. Елегија једне свиње 15
12. У споменицу једној госпођици 16
13. Мисли једног малога Калањевчанина 17
14. Песнику 18
15. Христос васкрес! 18
16. Идила у шпанској ноћи 19
17. Песма о бохарском кану 20
18. Телеграми 21
19. Оргија 22
20. Просиоци 25
21. Један монолог младога Слепчевића 27
22. Два песника 29
23. Пријатељу 30
24. Косовски соколови 33
25. На прославу косовске петстогодишњице 34
26. Краљевска милост 35
27. Србин у рају 36
28. Опроштајница Стевану Вл. Каћанском 37
29. Стеван Владислав Каћански 38

*

30. Позив на јуначку забаву 39
31. Две робиње 40
32. На нову годину (1891.) 42
33. Елегија једне залутале депеше 42
34. Старо доба 44
35. Стрела 44
36. Реалиста 45
37. *** (Не зидамо дом камени) 46
38. Три епиграма 47
39. Службено, у Београду 48
40. Уза слику краља Александра I. 48
41. Службено, из Приштине 49
42. Родољуб 51
43. Моја муза (А. Н. Плешчејев) 52
44. Напред! (А. Н. Плешчејев) 53
45. Сета (А. Н. Плешчејев) 53
46. *** (Са погледом угашеним) 54
47. Већ се купе 55
48. У лов! 56

Песме за позоришне комаде.

49. Мраморна срца 57
50. Доктор Окс 59

II

51. Рибар 73
52. Радослав 101
53. Милева 128
54. Дух 150
55. Колок 160
56. Елегија 166
57. Славенско звоно 174
58. Питија 180
59. Усамљени гробови 190
60. Периклова смрт 195
61. Алхимичар 205
62. Аргонауте на Лемносу 214
63. Дарови неба 223
64. Песник 233
65. Амор на селу 242
Тумачења 257

О ОВОЈ КЊИЗИ

Овом, *другом* књигом *Песама Војислава Ј. Илића* завршује се издање Задругино свих песама његових, свих које је било могућно пронаћи у многобројним листовима, и књижевним, и хумористичним, и патриотским, и стручним, и дневним, на којима је Војислав сарађивао. Биће свакако заостало још песама његових, и то не само оних „летећих“, које, због мало слободнијих израза у њима, нису ни намењене штампи, широј јавности, већ и данас, често у одломцима, циркулишу међу познаницима Илићевим, — него и таквих, које би лепо пристале у ово Задругино издање, да нису затурене или и загубљене у каквом листу, којега у Народној Библиотеци београдској или никако нема, или је, због некадашњег чешћег и строжијег узапћивања полицијског, сачуван у врло дефектном стању.

Ово, што се могло наћи, изнело је у штампи шеснаест табака, нешто више, дакле, него прва књига Задругина; а све је подељено у два дела. У првом су делу краће песме, у главном пригодне и хумористичне, с додатком песама за позоришне комаде; у другом су делу веће песме, епске и драмске. Све су песме поређане хронолошким редом, колико се могло. Песма *Пријатељу* (стр. 30.) стављена је у год. 1889., као најранију, кад је могла бити испевана, јер је нема ни у другом издању

песникову, а нађена је само у препису г-ђе Зорке Илићке.

Измене уредникове тичу се у главном интерпункције и правописа, као у првој књизи. Исправљене су и очигледне штампарске грешке ранијих издања, од којих се неке провлаче кроз више издања. Ево најзнатнијих:

На стр. 89. у ст. 12: Да могу стићи *ка* (место *на*, односно *не)* прелазу томе;
на стр. 108. у ст. 13, оздо: *спокојство* м. *спокојством*
„ „ 108. „ „ 7, „ *широм* м. *шаром*;
„ „ 155. „ „ 6, „ *тополе* м. *топло*;
„ „ 196. „ „ 15, озго *Јоница* м. *Доница* (у сва три издања);
„ „ 200. „ „ 12, оздо *Анхизијев* м. *Анхазијев* (у сва три издања);
у спеву *Дарови Неба* свуда *вагорски* м. *вагарски*. Према првом тексту, у Отаџбини, враћен је први стих у петој строфи *Усамљених Гробова* (стр. 191.): С лева крај друма, што Лозници *иде* м. *води*, према слику *(виде)* у трећем стиху. — У песми *Напред!* (од А. Н. Плешчејева) удешен је ред строфа као у оригиналу (Гербељева антологија), јер је у преводу Илићевом била трећа строфа пре друге. — У песми * * * (Под мртвачким покровом) учињена је поправка у другом стиху прве строфе (*С* прекрштеним рукама... м. *И* пр. р.), према аутографу песникову у бележнику његову, који је сад у г. Милорада Павловића, професора Реалке.

Д. Костић.

I

VI

с

с
г.
р
у
П

ДОМОВИНИ

Нико се, канда, не жури више,
Да вида твоја скрхана крила —
Ни мача нема, ропство да збрише —
О земљо драга! О земљо мила!

На гробу твоје прошлости славне
Садашњост лежи распета, бледа:
Кроз густи вео поноћи тавне
Будућност чека, па зору гледа.

А време иде лаганим гредом,
Да тужном робу окове смрви:
Не часном борбом — већ гором бедом,
У бурно море рођачке крви.

И једног дана сунчеви зраци
Суморно пашће за плаве горе;
Укрстиће се пламени мачи
У сусрет, можда, светлије зоре;

Трепет и страва паклена, љута,
Покриће место крвавог боја —
И сваки јаук стократно пута
Преломиће се кроз недра твоја!

И сине л' зрачак слободе миле,
Ти опет нећеш слободна бити!
Зовне л' те спомен прошлости биле,
Ти ћеш се сама у гробље крити!

Јер никог нема на свету више,
Да вида твоја скрхана крила —
Ни мача нема, ропство да збрише —
О земљо драга! О земљо мила!...[1]

(20. јула 1880.).

Недељни Лист, 1880., бр. 29.

ВОЈВОДА ЛАЗАР
— 1539 —

(монолог)

Над врхом крста златна
Сунашце тихо светли;
Будућа слава то је,
То весник среће лети,
Лети крај звезде бајне,
Да плете венце сјајне.
О славо лепа!
Како си дивна, мила,
Како ти лепо краси
Слободну главу слободна круна!
И земља, крви пуна,
Ено се прену, диже....
Суза ми сузу стиже
Из болног ока мога;

[1] Ову песму саопштавамо у надњи да се суморно прорицање песника неће испунити и да ће се доцније веселије песме чути Ј(АКОВ ИГЊАТОВИЋ, УРЕДНИК)

Радосни дани то су,
Нек прсне крвца моја!
Стамболе, врата твоја
Пропашће разорена,
Минаре пашће доле,
Пљуснуће Босфор-море,
Јекнуће слава стара,
Данак ће доћи бољи,
Никнуће зора рујна.
О теци, крви бујна
Војводе Лазара! —
Хај, како лепо светли
Знамење српских дана;
Ој, како крвца лети
Из мојих тешких рана,
А са њом уздах многи!
Гаврана јато врано
Грохотом гласа свога
Опело чате тужно
Врх царства сурванога.
И силни милиони
Дигнуће главе горе,
Српско ће пљуснут' море
Кô крвца што тече моја.
Турчине горди,
Пропашће слава твоја

1880. год. Нова Искра, 1900, бр. 1.

У НОЋИ

На мутном небу облаци се слећу,
Студен ветар душе кроз маглу и мрак;
А поноћне сêни лагано се крећу,

Да нечистим дахом обесвете зрак. —
О, почивај, срце, спокојно и благо,
Жеђ праведних жеља у недрима кри',
Јер све, што је теби и мило и драго,
У дубоком санку почива и спи.

На попришту гордом праотачких снова
Хладна самрт коси лепоту и крас,
А јекне ли узвик и кроз поља ова,
Тужног роба то је умирући глас!
Ах, ал' није труба што гробове буди,
Која крвцу пали, да пламти и ври,
Јер Бог вечне правде, векова и људи,
У дубоком санку почива и спи.

Само бледа звезда уздања и наде
Свод небески краси и расипа зрак,
Као чисти анђо̂ што се у ноћ краде,
Да разгони таму̂ и разбије мрак. —
А небо је мирно и милости нема,
Да слободној земљи запевамо ми,
Јер окован титан, што ужасе спрема,
У дубоком санку почива и спи!

Шта? Зар цветан венац, што јој чело краси,
Сипајући мирис заношљиви свој
На њезине миле девичанске власи,
Да мирисом плаћа подводнике њој?
Невестица тужна! Мутни теку дани,
И суморни с њима тужићемо ми,
Док обманут титан, што слободу брани,
У дубоком санку почива и спи.

(8. новембра 1882.) Ђоса, бр. 34.

МОМЕ ГАРИКУ[1]

Гариче, мани занос драг,
Силази с твога трона,
Нек дрвен скиптар носи враг
И круну од картона!
Под скромном сенком дома мог
Спокојство леност пружа,
Где мирно дрема мали бог
У жбуну мајских ружа.
Ту бурних жеља силна моћ
Не мори људске груди —
Спокојно овди пада ноћ,
Спокојно зора руди.

И ја, кô мирни, добри ђак
Жуковског и Пушкина,
Чим тихи, тајни падне мрак,
Спремићу доста вина.
И с мудрим збором, драги мој, —
Обичај то је стари —
Изменићемо поглед свој
На многе важне ствари.
И ако мудри овај збор
Неслоге дигне старе,
Утопићемо братски спор
У вино, у пехаре!

Ал' ти се ломиш? Поглед твој
Талију само тражи;
Ти цели живот дајеш њој,
И њен те немар дражи.

[1] Милораду Гавриловићу, члану Народног Позоришта у Београду; песма се тиче и ондашњега управника позоришног, пок. Милорада П. Шапчанина, на кога је Војислав љут, можда и због тога, што му је одбио драму *Краљ Радослав*.

Ах, то је, збиља, живот лош,
Јер оркан често дува,
И то ме само теши још,
Наш Ментор што је чува.
Он музу пази као кћер
И њојзи дању спрема;
Тај човек има добар смер,
Штета, што мозга нема!

Поклоник музе, ради ње
Мамона који кади,
Све што је скромно гони, све,
Кресиду од ње гради.
И тако чува Ментор луд,
Теолог с важним видом,
Талије српске ведру ћуд,
Развратним својим зидом. —
И једног дана вила та,
Невино ово дѐте,
Презреће редом блага сва
За канкан и балете.

И круна твоја с чела твог
Талијом, драги, самом
Презрена биће дана тог,
Заједно с нашом драмом.
А њена мила, гола груд,
С барјаком срамне страсти,
Позваће к себи занос луд
За роба своје власти.
Јер прво поглед, после нâд,
За тим се пољуб даје —
А најзад... драги, то је јад,
Најзад се све продаје.

(16. марта 1883.) Ђоса, бр. 11.

ПОЖАРНИЧКА ПЕСМА

Тиха поноћ земљу скрива,
Све спокојно снева сан
И милине рајске снива,
Док не сване бели дан. —
Ал' спокојство све док љуби,
Док царује ноћни крас,
Јасним гласом труба труби
И страшни се хори глас:
Тра-та-тра-та!

И у мирном часу тада
Засија се румен жар,
Дом се руши, стреха пада
Стресајући дим и гар.
Отимље се сила беса
И развија грозну моћ —
Јаук лети под небеса
Кроз суморну, бурну ноћ:
Ватра, ватра!

Држ'те лестве, воду амо,
У пламену варош ври,
Ал' док врисак лети само,
Ту је помоћ, ту смо ми!
И понова све се губи,
Малаксава адска моћ —
И још само труба труби
У дубоку, мирну ноћ:
Тра-та-тра-та!

10. март 1884.

Београдски Дневник, бр. 55.

ИЗГИНУЛИМ БОРЦИМА

(Око слика Ваје Кончара, Стевана Одавића, Јована Ковачевића и Николе Протића, официра, изгинулих у српско-бугарском рату, 1885. год.)

Међ' далеким гробовима,
Што дигоше име наше;
Међ' јунаке оне старе,
Што падоше сатирући
И Татаре и Аваре —
Жртвовасте главе ваше;
Свој сте живот дали роду,
Умрли сте за слободу.

Кад с Витоша ветар дуне
И полети у дубине
Наше миле домовине,
Он ће мирис разносити
Жутог смиља и ковиља,
Што гробове ваше кити —
Од Балканских мрких гора,
До Јадранског сињег мора...

Почивајте вечни санак
У далеком гробљу своме,
Док не сване славни данак
Борбе нове, борбе свете,
Док не стигну наше чете —
Докле снажна српска рука
Не удари на капије
Од Видина и Софије!

21. јула 1886. год. Шумадинац,
календар за год. 1887., стр. 33.

ГРАЂАНСКА ВРЛИНА

Строг и узвишен преда ме је стао,
Оружан мачем и гранчицом крина...
Ах, познајем га, и пре сам га знао,
Са светла ума, правде и врлина.
Сталан кô стена, мудар као змија,
Он чува народ и брани слободу,
Чело му ведро, а поглед му сија
Кô јасна звезда на небеском своду —
Он тиранина мачем повргава,
Он белим крином роба увенчава.

У мудром збору народних отаца
Разговор његов пристојно жубори;
Да, он је једнак и кад клетве баца,
И када речи благослова збори.
Он правду штити а неправду гони,
И срца има спрам бола и туге,
Он теши оног који сузе рони,
Јер су му равна господа и слуге.
А душман ако народу му прети,
Са мачем уме за народ умрети.

Ја га познајем пре много столећа,
Од како служи правди и врлини,
У дворанама државничких већа,
У древној Троји, Риму и Атини.
Видео сам га у мору пламеном,
Што горду Москву у пепео створи:
Он беше већи у пламену њеном,
Но цар велики са којим се бори. —
Његове трубе само успех звоне
Под заставама Марса и Белоне!

Он младост пази. И дарове неба
Очински нежно у душу јој сади,

Одважност лава и чистоћу Феба,
Украсе сјајне у грађана млади',
Речју и делом он увек предњачи
У светој служби отаџбине своје;
Речју их крепи, а делом јуначи,
У страшне дане да одважно стоје —
Бранећи народ и његова права,
Кад бура бесни и кад игра глава.

Сутон се хвата.... И нејасне сени
У танкој магли скривају се редом.
А он је тихо приступио мени,
Но туга беше на лицу му бледом.
Он никад није тако тужан био,
И на што брига и бледоћа ова?
Ах, ја сам видô, макар да је крио,
Траг на рукама од хладних окова:
Изроди нек' се тога знака стиде,
Он, нема сумње, из Србије иде!

9. октобар 1886. Нови Београ. Дневник, бр. 247.
Стражилово, 188⁴, стр. 1581.
II. 116.

МАСКЕН-БАЛ НА РУДНИКУ

И код нас овамо маскен-бал се гради,
Позвати су стари, позвати су млади —
И одбор је склопљен. И већ ових дана
Позваћемо госте и са других страна.
Председник одбора о свему се стара,
Јер је он одређен да представља цара:
Имаће на грудма орден златног руна,
Али му на глави неће бити круна —
Него, место круне, чаков или капа;
Одборници биће гомила сатрапа.

Крај његових ногу скупиће се звери:
Медведи, мајмуни, мачке и пантери.
Госпођице лепе и госпође младе
Представљаће голе нимфе и најаде.
Та и сам ће Рудник, кад га смеј пробуди,
Од силнога смеја да развали груди.
За весеље такво и за љубав њину,
Сам начелник пристô, да преставља свињу.
Једна лепа госпа, али доста стара,
Набавила руво од једног жандара.
Цар је на то пажњу обратио много,
Сваки свога „фаха“ да се држи строго:
Тако смо позвали и једног сељака,
Да преставља собом хромога просјака.
Него ту се друштво забринуло цело:
Да ли сељак има просјачко одело?
Једна мудра глава реши збрку целу:
Та нек дође сељак у своме оделу.

*

Ето то је програм, нека свако види;
Пишите нам, Срби, како вам се свиди?

22. Јануара 1887. г. Црни домино.

Али слабо Бога ми да ћу казати где сам.

Нови Београ. Дневник, бр. 19.
Одјек, бр. 10.

РУДНИКОВА ИСПОВЕСТ

1.

У снежноме руву своме, у времену зиме јаке,
Преда мном се Рудник диже и губи се у облаке.
Над његовом гордом главом двоглави се орô диже,
И кликтање снажног орла у подножје једва стиже —

Ал' не чује Рудник њега, јер он слуша друге звуке
Ти су звуци од окова, што витешке стежу руке.

2.

И он ми је приповедô: „Тамо горе, на висини,
Где двоглави орô кружи и губи се у даљини —
Беху некад сјајне куле. И у њима ведра лица
Владала је, све до скора, моја лепа невестица;
Сад се тамо коров шири и сурване стоје стене,
И студени, зимски ветар кроз одаје звижди њене.

3.

„Једном, кад сам тврдо спавô, задеси ме судба клета,
Њу зароби и одведе разбојничка једна чета.
Ја је зовем сваког дана, ја је зовем сваке ноћи,
Ал' мој узвик вечно тоне и губи се у самоћи.
Но, путниче непознати, када пођеш другом крају,
Ти се о њој разабери: њу *орлови* сви познају.

4.

„Него ово добро пази: овде живи једна тица,
Јејина је име њено, а ноћ јој је заштитница.
У сурване, сјајне куле, чим нестаде драге моје,
Овај страшни измет ноћи савио је гнездо своје.
Она бодро пази на ме, да од себе не дам јава,
И суморним својим криком мрачну поноћ оглашава.

5.

„Једанпут сам задрхтао са немила њена гласа,
И јуначке моје груди задрхташе од ужаса.
И мој уздах усколеба древне горе и долине,
И потмуло проломи се и одјекну у долине —
И Чачак се силно стресе, као врази да га муче,
И његова света црква по средини с треском пуче.“

6.

Тако сврши Рудник причу и уздахну с горких зала,
А дубока, вечна поноћ над њиме је царовала.
Он зарони горду главу у огромне своје руке,
И ја одох, да не гледам оне боле, оне муке,
А по мрачном, тешком путу истом нога да ми крочи,
Јекну јека .. и преда мном засијаше страшне очи.

7.

О хавети, гадна тицо, ја познајем очи твоје!
Ал' ти нећеш устрашити узбуђено срце моје:
Једног дана ја ћу звати из окола и даљине
Сва стрељачка наша друштва и њихове подружине,
И на тебе, гадна тицо, о измете вечног мрака,
Загрмеће страховито сложна ватра из пушака

(11. фебр. 1887.) Одјек, бр. 16.

ПОСЛАНИЦА С НЕБА ЈЕДНОМ ДРУШТВУ[1]

О моје чадо, председниче лепи,
И сви остали одборници с њиме!
Ваш седи патрон већ озбиљно стрепи
За своје име.

Не дајте себи да вам нога крене
У ситне свађе од послова пречи;
Придите, чада, послушајте мене,
И моје речи.

[1]. Друштву Св. Саве, основаном 1886. године. Илић и други омладинци, незадовољни нешто радом друштвене управе, оснују крајем исте године друштво *Уједињена Омладина* „угледајући се на друштво Св. Саве“, како сами кажу у чл. 1. својим правила.

Предачки дуси на небу се љуте,
Крилату младост што сте весма ради
Стегнути, чада, у своје статуте,
Ах! *мене* ради.

У име своје, с одобрењем Бога,
И поштујући узвишени завет,
Ја протествујем јавно против тога,
И дајем савет.

Пустите младост, нек се она бори, —
На младост нашу сва будућност гледа.
А унук с мачем није ништа гори
Од мудрог деда.

Кад дрзне душман да вам куће скверни,
Ко ће да брани дечицу и жене?
Та иста младост, и мачеви њени,
И груди њене.

При том, међ' вама и сакатих има,
И таквих који од подагре пате,
Душман би само насмејô се њима,
Љубезни брате!

Зато се добро обходите, чада,
У споразуму и у слози жив'те,
Да коњ Фортунин, што вас носи сада,
Не баци „чифте.“

Још нешто само. Место речи јетке,
Благо вам дајем још и овај завет:
Остав'те лажи, не правите сплетке....
То вам је савет.

На небу,
16. фебруара 1887.

Један светац
кога се ова ствар непосредно тиче.
Одјек, бр. 20.

ЕЛЕГИЈА ЈЕДНЕ СВИЊЕ

Каква је то збрка? Шта се ово ради?!
Домаћин ме гледа, смеши се и слади.

Тај обичај ружан одавно се води,
Свиња увек страда, кад се Христос роди.

Ја претурам књиге из времена стари',
И налазим тамо различите ствари.

Православни ови кад год Божић славе,
Прво мотка звекне преко моје главе.

Било ти је свашта, свакојаких чуда —
Православна свиња несрећна је свуда.

Та оваку самрт ко би врага чекô?
Дунаве, Дунаве, превези ме преко!

Ја све кривим Јуде, јер будале сви су:
Зашто добро њега разапели нису? —

Е па на што празник — то ми тешко пада —
Кад се јадна свиња понајмање нада?

Кад се лепо шири и по блату ваља,
Не марећи ништа што је блато каља.

Кад ни трага нема од ума и свести,
Кад једино мисли шта би могла јести.

Кад год Божић ови православни славе,
Прво мотка пукне преко моје главе.

С Богом, моје блато и крмаче „чесне",
С Богом, тиха поља и дубраве лесне.

Ја се више нећу ваљати по блату,
Час последњи куца и на моме сату.

Ах, тај страшни часак ко би врага чекô?
Дунаве, Дунаве, превези ме преко!

(19. фебр. 1887.) Брка, бр. 13.

У СПОМЕНИЦУ ЈЕДНОЈ ГОСПОЂИЦИ

Као роса, као цвеће,
Као светло премалеће,
Тако исто младост гине,
Гину дражи и милине;
И живот се тихо гаси..
Али младост и кад свене,
Остају нам успомене,
И болови и уздаси. —

Садашњост је књига чиста,
По тој књизи судба пише
Слатке жеље, миле наде,
Док је „једног лепог дана“
Хладна самрт не украде:
И ње онда нема више,
Јер сву књигу самрт збрише.

Трудите се, госпођице,
Да све у њој добро буде:
Смерна љубав, скромне жеље,
Те да увек кô до јако
Читати је може свако
На ваш понос и весеље.

26. фебруара 1887. г.

Звезда, 1899., бр. 31.

МИСЛИ ЈЕДНОГ МАЛОГА КАЛАЊЕВЧАНИНА ПРИ ПОГЛЕДУ НА „ЗАЛАЗЕЋЕ СУНЦЕ"

Већ и сунце тоне и сутон се хвата,
А ту није нена, а није ни бата.

Калањевац спава под копреном мира,
У крчми се само весели и свира —

Кмет не гони свирца, за вику не мари,
Јер су ноћас тамо чобани — чувари.

Кроз малени прозор звирнуо сам тамо,
Са њима је Јоца деда-Петров само;

Ал' и он је свезан.. Из једног буџака
Светли се и блиста гомила пушака.

А чувари пију и терају шалу,
А малени светњак жмири на асталу.

А сиротном Јови ракију не даду...
Пцово, кажу, кмета и дирнуо владу.

А гле, ту је Жујов. Ходи, Жујка, к мени,
Ти си веран слуга и бати и нени.

Ти и душе имаш и срца имадеш,
Луњаш се по кући и ништа не крадеш.

Око добрих људи нећеш да се мајеш,
На лопове само налећеш и лајеш.

Али што си зубе искезио старе?
Пст, Жујове, брате, не лај на чуваре!

1. марта 1887. год.
Калањевац,
срез таковски, округ руднички.

Сачинио
Радивоје, син чича-Павлов,
песник самоук
Брка, бр. 17.

ПЕСНИКУ

Мој парнаски драги брате!
Ако ти је ведра душа,
Као што је ведро лице,
Нека грме твоје жице
Као громка, света звона,
У весељу и радости,
И у тузи и жалости
Понижених милиона.

Твоје речи, увек смеле,
Нек пламене буду стреле,
Које порок бију широм,
Па ма био заогрнут
И ритама и порфиром!

А кад спазиш у колеби
На умору мајку стару —
Да је очај сатро не би —
Ти је теши слатком надом;
Али њеном сину младом
Пламенога подај мача,
И покажи руком својом
На гомиле угнетача.

(4. март 1887.) Одјек, бр. 22.

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Христос воскрес! свима вама,
Које ропства крије тама
У близини, у даљини,
И у својти и туђини,

У апсама, тавницама —
Христос воскрес! свима нама.

О Лазари српског рода!
Под теретом од окова
Дижите се из гробова.
Вас позивље ново доба,
Вас позивље љубав рода,
Отаџбина и слобода.

Песма братства и слободе
Нек се данас звучно хори
Свуда, где се српски збори —
Да задрхће од ње свуда
Сво потомство „древних Јуда“.

На светог Никиту Исповедника.
(3. априла 1887.) Брка, бр. 24.

ИДИЛА У ШПАНСКОЈ НОЋИ

Сва Шпанија мирно спава,
Гвадалкивир шуми немо;
Нигди гласа, нигди јава,
Сва Шпанија мирно спава...
Хајде кроз њу да идемо,
Да у шпанској дивној ноћи
Уживамо у самоћи.

Тамо мирта гране шири,
С лимуном се она плете;
Лимун мири, мирта мири,
А на лаки своји крили
Очарани ветри лете,
Певајући о пролећу,
О љубави и о цвећу.

Нема зоре из даљине,
Нит' певају будни петли —
Спрам сјајне се месечине,
Спрам месеца са висине,
Ескуријал дивно светли —
И по росном, шарном цвећу
Две шишкаве госпе шећу.

Дон Тодор од Естрамадуре.
(5. априла 1887.) Брка, бр. 24.

ПЕСМА О БОХАРСКОМ КАНУ

Још никад до сад нисам певô оде, —
Давно су оде изишле из моде.
Ал' моја муза пева овог дана
Бохарског кана. —

Сви њега знате... Шта ћеш онда више?
Најбољи песник нек му, дакле, пише;
Најбољи песник ја сам у Бохари:
Слушајте, дакле, и млади и стари!

Једнога лепог пролетњега дана
Скупи се диван код Бохарског кана,
Ту се већало, већало се, море,
До саме зоре!

А кан је чекô у „спаваћој соби“,
Док, најзад, мнење од дивана доби,
Мнење је било: *сад је жива згода,*
Бохара да се душманима прода.

Сви знате зашто?.. Шта ћеш онда више?
Најбољи песник нека кану пише;

Најбољи песник ја сам у Бохари:
Махарахари.

Кан чита мнење, па затвара салу,
Јер смисли тада да направи шалу;
Шала је била и свршена тамо:
Цео је диван обесио само.

Још никад до сад нисам певô оде, —
Давно су оде изишле из моде.
Ал' моја муза слави овог дана
Бохарског кана.

Писано у *Бохари*, (16. априла 1887.)

Смирени богомољац,
највећи песник под капом небеском,
Махарахари.

Брка, бр. 26.

ТЕЛЕГРАМИ

Академији Наука,

Париз.

Геније људскога рода,
Наш Богдан Поповић млади,
Јавите, је ли већ стигô
И шта међ' вама ради?

„Брка".

Брци,

Београд.

Богдан је још јуче стигô,
И јављамо вам ово:
У част је његову Ренан
Држао поздравно слово.
Париз је окићен сјајно,
Заставе свуда се дижу,
А депутати разни

Из целе Француске стижу.
И Сарду, Зола и Феље
Јутрос су код њега били,
После је и Греви дошô
И шампањ заједно пили.
Не могу чланови наши
Да му се надиве сити,
У Академији ће сутра
Свечана седница бити.

„Академија Наука“.

(1. октобра 1887.) Брка, бр. 69.

ОРГИЈЕ

Немати ни мало мира — та то је доиста псећи!
Лало, затвори врата, па слушај што ћу ти рећи:
Дође ли познаник какав, да моју маленкост тражи,
А ти га учтиво прими, па онда овако кажи:
„Господин на дому није, и тек ће у вече стићи,
Па, да вам не буде дуго — можете слободно ићи.“
Да, то је доиста мучно! Ко сваког с радошћу прима,
Тај с тешком досадом, најзад, и леђа окрене свима,
Јер љупка спољашност тада пред нама изгуби цену,
Кад човек обману позна и пустош осети њену.

Синоћ сам дошао доцкан. (Зашто бих истину крио!)
Са неким одличним људма до беле зоре сам био.
То беху личности важне, идоли јавнога мнења,
Чувари свакога добра, и части, и поштења.
Слепчевић, чувени песник, цело је зборио вече,
И најзад, промуклим гласом, са сузним очима рече:
„Истина то је јасна, кô сунце с ведрога неба,
Да младом народу нашем озбиљно помоћи треба“.

И чувши беседу ову, и појмив дубину јада,
Сви смо му за право дали, и сви смо пљескали тада.
Редактор једнога листа, с довољно нервозном мином,
Промумла кроз зубе нешто, држећи боцу са вином;
И одмах после тога, за доказ сопствене свести,
Уврсти пијанку нашу под наслов: пријатне вести.

Ал' каж'те, богови силни, ви заштитници мира!
Зашто ме ова хука немило мучи и дира?
Зашто овакав занос, са којим' многи се дичи,
Мени, најмањем створу, на подлост и порок личи?
Зар жарке беседе оне, што жељно преслушах тамо,
Не беху ништа друго до празни прапорци само?

Мој бледи парнаски сабрат, што самом љубављу дише,
У зноју лица свога што своје стихове пише,
Већ ми је постао мрзак са свога плачевног вида,
Јер ова жалосна луда ни Бога нема, ни стида:
Где год ме увреба само, а он се жалосно смеје,
Па мирно из џепа вади дактиле и хореје,
А да л' га слушати желим — од шале барем да пита,
Већ узев стихове своје с безбожним ачењем чита.
Њему је досадан живот, (бар тако у песми каже),
И критичари, вели, својом га глупошћу драже.
„Како да казним људе?“ искô је мишљење моје,
А ја га светујем лепо: — „Штампајте стихове своје“.

Дрскост и страшна збиља у бурном вртлогу своме
Све већма обалу плаве, и слабе уставе ломе,
И човек с препашћу гледа прљавих таласа хуку,
Што здрав и чисти смисô далеко у неман вуку.

Сећам се једнога дана, — опет је при чаши било,
И ту се прилично јело, ал' много више пило —
Сваки је зборио гласно о ствари којом се бави,
Док се од свега тога не створи урнебес прави!

Редактор с нервозним лицем страшно је кезио зубе
И гневно млатећи руком речи је сипао грубе:
„Ја појмим лојалност, — вели, — и ко је преда мном
вређа
Нек' добро у напред смисли куда ће склонити леђа!
Јер честит и поштен назор за мене светиња то је,
И ја их, господо, имам — и чујте назоре моје:
Дужност је Србина сваког да своме народу служи,
Па живот устреба л' само — и живот нека му пружи!"

Међ' нама сећаше деран, невина некаква душа:
По целом изгледу срећан, што важне личности слуша;
Груди му дисаху бурно, а очи беху му влажне,
И он је занесен слушô беседе крупне и важне.

„Пријане, — рекох му најзад, — и ја ћу с изјавом
прићи:
За вас ће најбоље бити одавде што пре отићи,
И то је најпреча дужност, од које користи има,
Што ће у своје време користи донети свима:
Јер цела галама ова (из горког искуства знамо!)
Ништа и није друго но бесна оргија само."

Да ли сам имао право, ви, добри богови, знате!
Зато вас искрено молим да мира тихог ми дате.
И кад ме нагони живот да к њима узморам поћи,
А ви ми у срце онда улијте божанске моћи:
Како бих презрео подлост, што шири шарена крила,
И лажне јевтине сузе свирепих крокодила.

Ал' ко то долази амо? Шта очи пред собом виде!?
Какав је оно човек, што к мени у кућу иде?
Богови, Слепчевић то је... Но, то је већ дошло довде:
Лало, затвори врата, па кажи да нисам овде.

I 132, II 131.

ПРОСИОЦИ

У тишини тавне ноћи
Шуми Дунав у самоћи.

Шум се хори, вали пене
О високе суре стене,

И у шуму и жубору
Певали су сињем мору:

„Отвори нам, сиње море,
Вилистанске твоје дворе!

„Пут нас мори много дана,
Путујемо са Балкана —

„И певамо разне бајке,
Уз бандуре, балалајке.

„Ми певамо: Давним давно,
У витешко доба славно,

„Живела је једна жена,
Поносита, господствена.

„Славила се, у те дане,
На четири света стране.

„Око ње је друштво било,
Што је јело, што је пило,

„Све у славу њена лика....
По стотину милосника!

„Ал' три просца с разних страна
Дојездише једног дана:

„Немац, Турчин, туђа вера,
И орао са севера.

„Сваки просу пред њу даре
И најскупље аџидаре.

„Ал' их госпа с чудним једом
Сву тројицу одби редом.

„Глуп је Немац, Турчин гадан,
А орао опет хладан.

„Посрамљени тако њоме,
Сви одоше крају своме.

„Од тог дана прошло ј' доба,
И ґоспа је близу гроба.

„Нема више оног лика,
Нема више милосника!

„Негда црне њене власи
Сад сребрна старост краси.

„Негда свежа као ружа,
Сад за милост руку пружа.

„Сурвани су двори њени,
Поносити, господствени.

„Над њима се коров виј е,
Купина их давно крије.“

Тако шуме по тишини
Мутни вали у даљини.

Шум се хори, вали пене
О високе суре стене,

И причају у жубору
Далекоме сињем мору —

И певају чудне бајке,
Уз јецање балалајке...

31. јан. 1888. Велика Србија, бр. 3.

ЈЕДАН МОНОЛОГ МЛАДОГ СЛЕПЧЕВИЋА

„...Кратка смо вида“.
Кошутић.

Подне је. Млади Слепчевић седи у својој соби и баш се озбиљно дао у мисли. Косу је ђенијално растурио, а за ушима има држаље и перо.

Страшна јулска жега и мори и пали,
Снуждио се листак, не жуборе вали,
И кад ветрић пирне кроз ту жегу љуту,
Врео прах се диже по равноме путу —
Па се вије, кружи и све шири бива,
И кô лаки вихор у небо се скрива.

Боже! Шта да чиним, да себе разгалим?
Хајде једну лулу прво да запалим,
После ћу да шарам, да дувам и бришем
И јуначке песме о слободи пишем.
Замислићу Туре и почећу по том,
Што ћу бесно Туре да сравним са скотом.
По том ћу да викнем, нек се небо стреса:
„Крви, само крви, и још више меса!“
Та то није тешко, то је барем лако,
Намрштићу чело, почећу овако:

Зграби перо иза ушију, гласи косу, мрда уснама и пише, но брзо оставља перо.

Аја, то не иде. Врло добро знадем,
Привикаће људи да Јакшића крадем.
Аја, то не иде... Познато је ово,
Треба штогод страшно, ужасно и ново.
Треба збиљских мисли и стихова груби',
Треба песма моја „да зашкрипи зуби",
Читаоцу да се усколеба душа,
Па ил' да се стресе, или да се — згнуша.

Узме попова перо, оставља га и сасвим се озбиљно преда мислима.

Мора мислен човек јако да се чуди,
Какво је то доба, какви су то људи?
Чудан неки укус завладао њима,
Свуд се новост тражи и одмах се прима.
Старо храшће пало и шибље се диже,
Али једва храшћу врх корена стиже.
Читам песме наше. Краљеви се ру́же,
Попови се куде, а судије туже;
Боли људске душе певају се свуда,
Атланти, титани и остала чуда.
Куд се ово жури, куда ово лети?
Каквој вишој цели или вишој мети?

Кад народом српским само мржња влада,
Зар славити братство, мир и „љубав" тада?
То се данас иште, то се данас чита,
А за грешне Турке нико и не пита!
Ил' ако се песма и захори стара,
То је против Шваба и против Мађара.
Сви чекају само да затутње звона
И топовске паљбе са Неве и Дона.

Па дневни журнали... Чега нема туна!
И народна права, потребе и буна.
Па порез, па прирез, па различне трице,
Да ти срце плаче и црвени лице.
Мој амице слатки! Ходи к мени амо,
Са тобом се данас ја разумем само.

У загрљај теби с нестрпљењем хитам,
И данас и вечно тебе ћу да читам.

Узима песме *Угарци*,[1] завали се у столицу, чита их и заспи.

*

Старо, срећно доба, тебе многи жале,
Либералне твоје битке и скандале,
Кад је песник српски дар божански каљô
И нализан често под столом се ваљô —
Кад врлина беше не мислити много,
Кад се и Слепчевић прославити могô!

Госпођинци,
21. јули 1888. Бранково Коло, 1895. стр. 162.

ДВА ПЕСНИКА

Два песника сретоше се на дверима Божјег раја,
И како се сусретоше, подиже се силна граја,
Свадили се око тога и хтели се чак и туђи:
Ко је од ког заслужнији и ко треба први уђи?
Бог је чуо њину вику, па не знајућ', шта је тамо,
Он дозивље светог Петра: „Оче Петре, ходи амо,
„Неки тутањ чујем оздо и паклену неку грају,
Кô да врази целог пакла на царство ми јуришају.
„Мора да је страшно нешто, кад и мени брује глава;
Иди, Петре, па разгледај, јер то није за бадава.“
Свети Петар журно сиђе, одакле се чује вика,
И застаде разјарена два сабрата, два песника.
Како су се дохватили за чупаве своје косе!
Па како ли изгребани један другог бурно носе!
Проговара први песник: „Заслужујем боље место,
Ја сам певô о слободи и страдао за њу често.

[1] *Пламенови*, збирка песама Р. Кошутића; у њима се осуђује и „ново поколење“ песничко.

„Ударима моје лире будио сам бедног роба,
И слободу васкршавô из мрачнога њена гроба.
„Мојом песмом невољници васкресење своје славе,
Од те песме осветничке крунисане стрепе главе.
„У њеноме они такту чују звекет из даљине
И топовску страшну паљбу и шкрипање гилотине.
„Пусти, дакле, мене првог, да заузмем боље место,
Јер сам певô о слободи и страдао за њу често.“
Други песник проговара: „Заслуге су веће моје,
Моје песме вечном правдом и милошћу срца поје.
„Као тамјан што се диже са олтара у висине,
Моја тужна, чудна песма хорила се из даљине,
„Хорила се тако болно, молила се тако чедно,
Да је често умекшала победничко срце ледно.
„Ах, колико сирочади над мојим се гробом моле,
Којима је моја песма ублажила тешке боле!
„Ја сам ви́дô сузе њине и плакао с њима често,
Мени, дакле, и припада праведничко прво место.“

Светом Петру мучна беше ова вика, ова граја,
Обојицу пусти с миром у пределе вечног маја.
„Али знајте, рече Петар, не пуштам вас због стихова,
Него зато, што је Богу додијала ларма ова.“

Госпођинци,
(25. августа 1888.) Стражилово, стр. 532.

ПРИЈАТЕЉУ

1.

Да суморне мисли и тугу одстраним,
Хоћу, драги друже, с тобом да диваним.
Згода ми се дала да те, путем овим,
Као дивљу зверку или зеца ловим.
Бадава се молиш.... са песмама својим....
Рашчупан и страшан ја пред тобом стојим.

2.

Већ је прошла зима и пролеће влада,
На престолу седи плавоока Лада —
Природа се бујна из мртвила буди
И зеленим плаштом заогрће груди.
Ал' тај млади живот, који сваког снажи,
Немило ме дира и душу ми дражи.

3.

Шта се мене тиче Ладино весеље,
Или чија радост или чије жеље?
Кô суморни путник на празнику туђем,
Зар са сумњом својом да међ' госте уђем?
Зар да буним радост што им тако личи,
И са којом штедро пролеће се дичи?

4.

Ето ту је агент, што заљубљен ходи,
Углађен и спреман по последњој моди,
Одмерено, с пажњом, чак и руке шири,
Да у свему буду правилни манири.
Све је „феш" на њему, све чисто мирише,
И салонским тактом и топлином дише.

5.

Ето ту је мати са две своје кћери,
За којима јуре градски каваљери:
Ема је тек зимус клостер оставила,
А Олга јој сестра несравњено мила;
Рукавице носе до лаката обе,
Читају романе и спремају собе.

6.

Ето ту је песник са дугачком косом,
С избијеним оком и руменим носом.
Имање и морал шћердао је давно,
Ал' је барем име заслужио славно.

Ласкао је подло у песмама роду,
И кô бесно псето мрзио је воду.

7.

Ето ту је Нестор, наш грађанин славни,
Имућан и виђен чиновник државни.
Он је просед човек, али свеж и чио,
Са врлина својих на коњу би био —
Али шта: на коњу? — на доброме хату,
Кад би се врлине цениле по врату.

8.

Ето ту су деца нашег бурног века,
Почевши од момка до зрелог човека.
И сва ова група, што тумара сада,
Радује се нешто и нечем се нада.
Свак за себе ради, сви за себе живе,
Само се за пропаст узајамно криве.

9.

Па шта ме се тиче њихово весеље,
Или њине наде или њине жеље?
Кô суморни путник на празнику туђем,
Зар са мрачним челом да међу њих уђем?
Зар да кварим радост, што им тако личи,
И са којим штедро пролеће се дичи?

10.

Ја нећу да певам... У најдубљем миру
Покидаћу жице и разбићу лиру.
И када их чујем на каквоме већу,
Слушаћу их хладно, ал' спорити нећу:
Гадићу се само у срцу и души,
И звиждаћу тако — да им звоне уши!

КОСОВСКИ СОКОЛОВИ

1.

„Соколи, соколи, одакле летите,
Са каквих пољана и од којих гора?
Носите ли поздрав нашој царској Жичи
Са Јадранског мора?

2.

Ил' обале кршне остависте зором,
На којима славна прошлост се одмара?
Соколи, соколи, носите ли поздрав
С бујнога Вардара?

3.

„Ми летимо јутрос престоници старој,
Са којом се Србин вековима дичи;
А с Косова поља доносимо поздрав
Седмовратој Жичи.

4.

„Са гробница славних развили смо крила,
Где је пукло поље суморно и пусто...
Тамо ружа цвета и купина расте,
И ковиље густо.“

5.

Соколи, соколи, ви крилата браћо!
То је свето гробље, са којег сте пошли:
Спустите се, силни, за столове наше,
И добро нам дошли!

6

Узмите у канце мачеве убојне,
Па станите ближе светоме олтару —
Ви будите снага и крилата гарда
Младоме владару.

19. мај (1889.) Отаџбина, XXII. 431.

НА ПРОСЛАВУ КОСОВСКЕ ПЕТСТОГОДИШЊИЦЕ

Као Христос на Голготи,
Кад га Јуде разапеше,
Векове је Србин страдô,
Ал' на крсту није клонô;
Јер му вера тврда беше,
Јер се Србин у спас надô.

Страдао је, трпео је,
Подносио смртне муке,
И гледао, с крста свога,
Издајнике, Бранковићe,
Где, кô Јуда, перу руке.

И када је уздахнуо,
Награда му синџир беше;
Но ако му одузеше
Царску славу и слободу,
Крепка воља опет оста,
И то њему беше доста.

Осташе му мрачне горе,
Где се Рудник небу пење
И под небом орли боре,
И остаде суро стење:

И ту спомен славе старе
Диже цркве и олтаре.

Пет столећа већ се бори
Мрачно ропство и слобода;
Ал' већ данас Србин слави
Васкрсење свога рода —
И ако му нису овде
У Крушевцу, код олтара,
Искупљена браћа дивна,
Које гони судба кивна:
Врла браћа са Миљацке,
Са Неретве и Вардара.

Весели се, царски граде,
Престоницо Лазарева!
Скини знаке туге твоје,
Да јуначки запевамо
Најмилије песме своје:
Отаџбино, мајко мила!
Буди светла и виђена,
Кô и некад што си била
Још у царска у времена.

13. јуни 1889. год. Одјек, бр. 86.

КРАЉЕВСКА МИЛОСТ

Свршена је светковина. И радост се вије широм,
И млађани краљ Србије помазан је светим миром.

Разлазе се мили гости, што дођоше из даљине,
Па и анђô, који дође, подиже се у висине.

Господ га је послô доле, на весеље нама свима,
Да пољуби младо чело, које свето миро прима.

А Господ му тада рече: „Испричај ми, дете моје,
Што ће теби цветак крина, и што светли лице твоје?

„Је ли тебе раздрагао помен, који Срби чине,
Те анђелско срце твоје игра данас од милине?“

„О Господе — анђо рече — јесте красан помен био,
Захвалничке, чисте сузе од слатке сам туге лио —

„Ал' ако су сузне очи, кроз сузе се опет смеше,
Што млађаног српског краља прво дело милост беше.

„Зато светли зрачно чело небеснога твога сина,
Зато летим из Србије са гранчицом бела крина“.

(25. јуна 1889.) Бич, бр. 13.

СРБИН У РАЈУ

Умре један Србин, не зна се од чега,
Али Господ прими у насеља њега,
И рече му Господ: „О љубазни сине!
Доспео си, ево, у рајске висине.

„Ево овде има блага свакојака,
И учених људи, и добрих јунака.
Нек те, дакле, брига и туга не гуши,
Но слободно ишти што ти драго души“.

А Србин ће њему: „О Господе јаки!
Ја бих жељно иско новина ма каки,
У којима пише шта ли доле раде,
Какве нове сплетке пред изборе граде?“

Окрете се Господ анђелима редом,
И затресе тужно својом главом седом:
„Подајте му,— рече — а шта друго знамо?
Та то један Србин и разуме само“.

(априла 1890.) Отаџбина, XXV, 13.

ОПРОШТАЈНИЦА

Још једна звезда с неба нам оде,
Још један светли утрну зрак,
Још један жених златне слободе
У вечни оде, у гробни мрак!

Скрушени ми смо крај њега стали,
Јер душу нашу потреса јад,
Но сузе наше сведок су мали,
Што душа наша осећа сад.

Зора се буди за српског роба,
Свештене борбе приступа век,
Слобода куца на двери гроба,
Ал' празна вечност одјече тек —

Одзива нема. Ах, смрт је јача
Од жеља што их гајимо сад:
С гусала јасних и бритка мача
Одјек јој неће грмнути тад.

На страшни усклик великих дана
Кађански неће подићи глас,
Кô негда што је са Србобрана
Тиртејским жаром грејао нас.

Ал' дух ће његов вечно да живи
И љубав према народу свом,
Потомак да се раздраган диви
Неустрашимом старцу том.

И та ће љубав, препуна жара,
Грејати топло нашу груд,
Од Србобрана па до Вардара
Гонећи мрачно ропство свуд.

(8. маја 1890.)

Велика Србија, бр. 19.
Одјек, бр. 68.
Дневни Лист, бр. 101.

СТЕВАН ВЛ. КАЋАНСКИ

(СА СЛИКОМ)

Кад се сунце за гором угаси,
Кад утрне и последњи зрак,
И звук звона вечерње огласи,
И над земљом зацари се мрак —
Мисô моја у вечности блуди
Над гробницом живота и људи.

Шта је вечно? Је ли жеља таштa,
Самољубље што је извор њен?
Та, ако је живот пуста машта,
Наша жеља то је празан сен,
Сен, која се са животом скрива,
Над гробницом где живот почива.

Ал' ко борбу за слободу бије,
Он за вечни жртвује се над;
Томе живот ништавило није,
Његов светли не пропада рад —
Јер народи и племена живе
И делима великим се диве.

Кад од тебе већ не буде јâва,
О узоре, који крепиш нас!
Ни кипарис, ни зелена трава
Неће силни угушити глас —
Глас што грмну од Балканских гора,
До палата царског Петрибора.

Кô дух моћни Кратовца и Хуса,
Кô последник и ученик њин,
Под окриљем племенитих Руса
Бориће се Шумадије син,
Кô ти што си мучну борбу био
За слободу и крв своју лио...

И ако нас горке сузе гуше,
Под ударцем ненаднога зла,
Мирно спавај, племенити душе,
У пределу спокојства и сна:
Твоје име вечно ће да блиста,
Као звезда безгрешна и чиста!

(13. маја 1890.) Велика Србија, бр. 20.

ПОЗИВ НА ЈУНАЧКУ ЗАБАВУ

Беше негда златно доба,
Кад с престола чиста злата
Цареваше братска слога
Између' Срба и Хрвата.

Љубили се претци наши
И крепили љубав своју
И у послу, и при чаши,
И у миру, и у боју.

Са клобука мрких њини'
Вило се је густо перје,
А по сурој међедини
Алем-камен и бисерје.

Од исконских древних дана
Оцеви су били тића:
Племенитих Франкопана
И јуначких Обилића.

Колевка им била иста,
Једно поље и гробница —
Изнад којих слава блиста,
Сјајном сунцу споредница.

Ту потомак, сиње робље,
О слободи тужно снива,
Где витешко њино гробље
Маховина густа скрива.

Ој, Татранске мрачне горе,
Отворите груди своје,
Шуми, шуми, Сиње Море,
И сведоч'те ви обоје:

Колико су претци наши
Неговали љубав своју
И при послу, и при чаши,
И у миру, и боју. —

Па још искре ако има
Од љубави, негда веље,
Нек драг позив буде свима
На јуначко на веселье.

Који уме, тај нек бије
Отровницом стрелом лаком
Птицу ону за облаком,
Што над свима небо крије.

(21. јула 1890.) Vienac, бр. 31.

ДВЕ РОБИЊЕ

(на смрт попа Стојана)

Две робиње сузе лију,
Оплакују славу стару,
Једна лије на Миљацкој,
Друга лије на Вардару.

Столећима сузе лију
И проклињу ропске дане,
Две сестрице — робињице —
Тврдим ланцем оковане.

Једна зове Обилића,
Да је спасе ропских стега,
Друга зове, с горким плачем,
Јуначкога Скендер-бега;

Ал' на пољу Косовскоме
Мртвачко се диже биље,
Пусти ветри лелујају
Дивљу ружу и ковиље —

А суморно гавран гракће
Са развала града Кроје,
Што се дивно подизаше
У данима славе своје.

Само кадшто пуцањ јекне
И прах смртни замирише,
И на грудма робињица
Још је једна рана више!

Последња је страшна рана,
Јер крв паде крај олтара;
Последњи је грозни јаук,
Што загрми са Вардара:

Та се рана крвљу пере,
Другог њојзи нема лека,
Јер та рана живи срам је
За јунака и човека.

(11. новембра 1890.). Велика Србија, бр. 46.

НА НОВУ ГОДИНУ

Срећно нек је ново лето,
Срећан празник свима вама,
Што трајете мучни живот
У невољи и сузама;

Што за кору сува хлеба
Под теретом умирете;
Ал' што васкрс чисте правде
Веровати ипак смете!

Срећан празник свима вама,
Тиранија које гони;
Ал' што сузе разумете
Које лију милиони —

Вама, који против ропства
Подижете стег слободе;
Што славите рад и љубав,
Који општој срећи воде.

Срећан празник свима вама,
Мученици са свих страна,
Срећан празник, тужна браћо
Од Адрије до Балкана.

(1. јан. 1891.) Велика Србија, бр. 1.

ЕЛЕГИЈА ЈЕДНЕ ЗАЛУТАЛЕ ДЕПЕШЕ.

Грозно је и страшно, муке ме је стала,
Десила се са мном грешка једна мала,
Те тумарах дуго без правца и пута,
Кô што грешна душа по вечности лута.

У мени је неко депеширô другу
И на смртни случај изјавио тугу.
Било нас је доста — душа ми се тресе! —
Те чиновник тако побрка адресе.

И несрећа моја тог се часа заче:
Одох где се пева, место где се плаче.
Сватовима неким разносач ме даде,
Те по ручку девер читати ме стаде:

„Сажаљевам случај који судба узе,
С тобом и ја тужим и проливам сузе.
Јер уместо среће, да кô сунце сијаш,
Ти се данас, друже, у црно завијаш“.

Смутише се гости, у вику се дали:
„Каква је то шала?“ „Зар се тако шали?“
А кум, постар човек, срдито ме зграби:
„Вратите је натраг, враг јој — вели — баби!“

Изјурена тако кô рђава жена,
Дрхтала сам чисто, чесна и поштена.
Кад се тога сетим, ја се само јежим,
Из коверте своје доће ми да бежим.

Шта је после било? Одмах ћу вам касти:
Виновник се није сакрио од власти,
Мене су у кошар преместили, знате,
А њега казнили с четвртином плате.

Грозно је и страшно, ал' признати ваља:
То је са мном била непријатна шала.
Ал' послови таки са нама се десе,
Кад расејан човек удара адресе.

28. марта 1891.

Српска Домаја, 1904., бр. 11. и 12.

СТАРО ДОБА

Славу слави српски цар Степане,
А у своме двору честитоме.
Три је совре за госте спремио:
За првом је стари патријаре,
Митрополит и друге владике.
За другом су краљи и кнежеви
И остали бани и војводе.
А за трећом кљасти и убоги.
Све их двори славни цар Степане,
Вино служи, а ракију точи.
Кад се гости мало поткрепише,
Рујно винце удари у лице,
А ракија поче беседити,
Тад запева један од богаља:
„Дели, брате, дели, роде!“

*

Нема више онакога доба,
Нити ће се икад повратити.

(Ускрс, 1891.) Дневни Лист, бр. 89.

СТРЕЛА

Ја сам стрела отрована,
И прошлост је славна моја:
Од српскога бир-замана,
Од косовског љутог боја.

Док још пушка није пукла,
У прошлости, дане старе, —
Ја сам она што сам тукла
Немце, Хуне и Аваре.

У ломљави љутог боја
Бранила сам славу стару;
Ломила сам пера своја
На Дунаву и Вардару.

Од мене су задрхтали
Сви душмани српског рода,
Јер су мене храбро слали
Светла слава и слобода.

А кад српска земља мила
Од издаје срамне клону,
Ја сам мрачни порок бйла
На његовом царском трону...

*

Озбиљни су наши дани,
А ја зовем на мегдане:
Здраво дакле, Аламани,
У Србији и са стране!

Ова стрела, место пушке,
Тако исто добро млати:
Лез'те, звери, потрбушке,
Да вас врхом не дохвати!

(15. октобра 1891.) Стрела, бр. 1.

РЕАЛИСТА

Познавô сам стихотворца у сећању мом далеком,
И та бедна амфибија волела се с праљом неком.
С њом је суви хлебац јео, а суботом шому пио,
А тајно је за комшиком неутешне сузе лио.

Ових дана удар стиже несрећнога стихотворца,
Идол му се испросио за некаквог богословца.

И анђео његов тако попадија од сад биће,
Јешће с попом поскурице и рађаће поповчиће.

А наш бедни стихотворац? Још ће даље шому пити,
Нападаће љубав јавно, а тајну ће љубав крити.
А када га самрт стигне, кô ледена сува проза,
Склопиће му тавне очи каква Јулчи или Роза.

(15. октобра 1891.) Стрела, бр. 1.

---

*
* *

Не зидамо дом камени
Против мрачне непогоде,
Но храм славе и витештва,
Храм витештва и слободе.

Нека муња небо пали,
Олуј шу́ми по долини —
С олујом смо друговали
На Дервену и на Дрини.

Не боји се бурних дана
Коме душом бура леће:
На пољани од мегдана
Као оркан он се креће...

Ти, што читаш ретке ове,
У витешко коло ходи,
Љубав братска тебе зове,
Своме дому да те води:

Да слобода нових дана
Из братскога сине збора
Од Дунава и Балкана
До Јадранског сињег мора!

Да буктиња свести јасна
На славу нас вечну сећа
Као звезда неугасна
Кроз године и столећа.

(6. децембра 1891.).* Витез, бр. 22.

ТРИ ЕПИГРАМА

Р(ибарцу)

Престоничком јавном мнењу
Ја скидам учтиво капу,
И после збора о Ваведењу
Спуштам на устав шапу.

21—XI—1892.

Јасно и оригинално

Ово је гадно, ово красно!
Што рекô Бен.[1]
А то је, барем, сасвим јасно,
Што рекô Тен.[2]

[1] Види Бенова скупљена дела.
[2] Види и Тенова скупљена дела.

Чика Љуби (П. Ненадовићу)[3]

Пуна су срца наша, пуне нам чаше стоје
За славу твоје лире и столетије твоје!

6. јануара 1893. Бранково Коло, 1901., бр. 1227.

* На дан кад је положен темељ Официрском Дому, у Београду.

[3] О прослави педесетогодишњице његова певања, приређеној у Књижевно-уметничкој Заједници.

[СЛУЖБЕНО, У БЕОГРАДУ] [1]

Поред осталога за данас кô ново
Покорно Вам јављам да знате и ово:
Наш „добри“ Ђура, чиновник журнални,
Отишô је јутрос на збор либерални,
А вратиће се, насигурно зна се,
Код „безобразног“ кафеџије Васе.
Још синоћ је целу изузео плату,
А већ данас виси Рибарцу о врату.
Учтиво Вам јављам да и ово знате,
Те да му од сад аконто не дате.

(21. новембра 1892.)

Ч... К.....
практикант и литератор за
кварт палилулски

Дело, 1909., мај, 255.

[УЗА СЛИКУ КРАЉА АЛЕКСАНДРА I]

У грмљави од топова
Кô бајни је никô цвет,
Кад је борба Србинова
Задивила цео свет,
Кад свиташе зора рана
Са крвавих јатагана.
Њега, радост који дели,
Чувао је српски Бог;
Нијао га орô бели
Као младог орла свог,

И дарованô, као сина,
Са гранчицом нежна крина;

[1] Упућено тадашњем благајнику Министарства Спољних Послова, г. Милутину Степановићу, као од стране г. Чеде Костића, тада практиканта у томе министарству.

И с тим крином он се диже
На предака сјајни трон;
С њим под само небо стиже
С благословом Српства он:
Он, у борби што се роди,
Да нас миром препороди!

Витезови, коњаници!
Нек нас овај скўпи час.
Кад загрме бојни клици,
Да поведе владар нас,
Силне, вољне и готове,
Тамо, куда слава зове.

И славећи ове данке,
Сетимо се и на дан,
Кад ће наше алеманке
Остварити српски сан, —
И штитимо, како ваља,
Свој завичај и свог краља.

25. априла 1893. Витез, бр. 8.

[СЛУЖБЕНО, ИЗ ПРИШТИНЕ][1]

У смислу свега, што следује даље,
Акт Вам се овај с препоруком шаље,
Да поступите тачно и у свему
По наредбама, казаним у њему.

Тако, извол'те још истога часа,
Ако је од куд при руци Вам каса,

[1] Послато г. М. Степановићу, тада благајнику Министарства Спољних Послова од В. Илића и Бранислава Нушића, из конзулата у Приштини.

(Кључеве, знамо, носите о врату,
Јер то смо вид'ли, кад дајете плату);
Извол'те дакле с патриотским смислом,
Послати новац под ранијим числом,
Јер молби нашој придружује гласе
Наш партијалник и наш дневник касе.

Желећ' да акту тип званичан дамо,
Ми лично себе и не рачунамо,
И ако нам је, што и сами знате,
До трошка стало, односно до плате.

Стоји ли за тим, да разлоге дамо,
Разлога пуно за горње имамо;
Можемо уз то, изволите знати,
Не само разлог но и квиту дати,
Ако би штогод дошле оне лоле
Са пуномоћством од Главне Контроле,
Па запевали, да Вам пуца ребро:
„А гдје јест злато и гдје Вам је сребро?"

Извол'те дакле, да би говор престô,
Послати одмах и буџетски resto,
Што у четврто тромесечје тече,
Како то лепо један мудрац рече.[1]

А када једном и то изравнамо,
Ми нове молбе мислимо да дамо,
И, написане са крвљу и зној̂ем,
Под поверљивим послаћемо бројем:
Да спомен на нас вековима живи,
У Вашој каси и Вашој архиви.

Приштина, 1893.

Бранково Коло, 1897. стр. 481.

---

[1] Ово је више ради лепога стила — нека је мало „барок"
Горњи.

РОДОЉУБ

Ја сам путник са Вардара,
Где је Српство без слободе;
Ал' сам чуо тужан жубор
И Миљацке, бистре воде.
Видео сам реке обе,
Мој Србине, сужњи робе!

Не хоре се песме тамо
Са лаганих тамбурица,
Суморне су песме њине
И суморна њина лица.
Ал' им језик слатко звони,
Којим зборе милиони.

Они штују обичаје,
Али прошлост више свега,
А уз гусле прослављају
Обилића, Скендербега
И Косово, поље равно,
Где нам паде царство славно.

Надају се и чекају
На минулу славу стару,
Да завришти српски коњиц
На Миљацкој и Вардару —
Надају се, српски сине:
Не превари наде њине!

Родољуб, 1895., стр. 21.

МОЈА МУЗА

— А. Н. Плещеевъ —

— — — — — — — — — — — — —

Страдање и туга твоје груди ломе,
Ал' још краја нема путовању твоме.
А знаш, шта те чека у родноме крају?
Хиљадама руку да те каменају,
Зато што си речју, огњено и смело,
Жиг утиснô вечни на ропско им чело;
Што освету шаљеш, место подла смеха,
Робовима мрака, лености и греха,
Које братски јаук у тугу не баца,
Којима је закон — закон праотаца.
Но, не бој се за то. Ја, која те пратим,
Ударце, ћу њине на њих да одвратим.
Допаднеш ли ропства — не клони у вери,
Тавничке ћу твоје отворити двери,
И слободан ти ћеш, у слободном роду,
Прослављати љубав, братство и слободу.
Јер љубави зрно, које бацаш сада,
Проклијаће свеже и понићи тада.
Засијаће зора будућности сјајне,
Просвећена духом љубави бескрајне.
Ено, исток светли! То истина блиста,
Сјајна као сунце, као роса чиста!
Иди с вером твојом. А, с пута далека,
На мојим те грудма вечни одмор чека.

(9. октобра 1893.) Одјек, бр. 192.

НАПРЕД!

— А. Н. Плещеевъ. —

— — — — — — — — — —

2. Пријатељи, амо руке смело,
И здружени кренимо се тада,
Судба зове на велико дело:
Под заставу науке и рада!

3. Свештенике порока и лажи
Реч истине поразиће грозно —
А ми бодри и на вечној стражи
Бићемо се за потомство позно.

4. Не служећи лажљиво кумире,
Ни са земље, ни с висине плаве,
Горде своје не свијајмо главе,
Уз ударце поткупљене лире.

— — — — — — — — — —

7. Путовођа наших милиона
Нек Истина непоречна буде,
И наш глас ће пробудити људе,
Као страшна труба Јерихона.

— — — — — — — — — —

(13. октобра 1893.) Одјек, бр. 195.

СЕТА

— А. Н. Плещеевъ. —

— — — — — — — — — — — — —

Нигде зоре нема, кô да сванут' неће,
Ноћ суморна стоји без топлога зрака...
Прохујали дани младости и среће,
Кô што звезде тону у пучину мрака.

А како су мало радости ми дали
Дани моје вере и младости свеже!
Под суморним дахом од мразева рâни'
Најдражи бокори по земљи ми леже.

И намера светлих, и надежда мили'
На путу живота сатр̏о сам много.
А у мучној борби, што смо до сад бйли,
Чиме сам губитке заменити могô?

Ах, уморан тешко, обманут међ' људма,
И мој дух уморни већ савија крила;
А опака вера буди се у грудма:
Да је цела борба узалудна била.

— — — — — — — — — — — — —

(13. октобра 1893.)

Одјек, бр. 195.

---

* * *

Са погледом угашеним,
С прекрштеним рукама,
На мртвачком одру свом
Лежао сам међ' вама.

Ви сте моје бледо лице
Росним венцем обвили,
И о мојим боловима
Са уздахом зборили.

Ја сам слушô речи ваше
С њиним слатким отровом,
И горко сам насмејô се
Под мртвачким покровом.

30. октобра 1893.

Зора, 1898., бр. 9., стр. 289.

ВЕЋ СЕ КУПЕ...

Већ се купе, већ се купе,
Да попуне празне клупе,
Да у сјајну ступе зграду,
Уз пуцњаву и параду —
Да уреде наше ствари,
Избраници, скупштинари.

Ја већ видим њина лица,
Чујем хуку са седница,
Видим да се добро спрема:
Неко ћути, неко дрема,
Неком ђаво не да мира,
Него вас дан протестира.

Састали се „наши“, „ваши“,
Опоненти, аминаши,
Заузели сјајну зграду
Уз пуцњаву и параду,
Да поредак врате стари —
Избраници, скупштинари.

Аминаши-скупштинари,
И ви нови, и ви стари!
Подла дела подлих људи
Потомство ће да осуди,
Гнушаће се деца ваша
Од отаца-аминаша.

(29. јуна 1886.) Муња, бр. 4.

У ЛОВ!

(ШПАНСКА РОМАНСА)

У лов, у лов, господару!
Ту су слуге и огари...
Слушај, како пашчад кевће,
Како звижде господари.

Рог се хори, гора брује,
По планини нагле звери —
Зечеви се већ предају
Као подли карактери.

Само пази, господару,
Поред твоје страже јаке,
Да не банеш у заносу
На тигрове и курјаке.

У лов, у лов, господару!
Ту су слуге и огари,
Слушај како пашчад кевће,
Како звижде господари!...

(6. јула 1886.) Муња, бр. 5.

Ова и песма пред њом требало би, по реду, да дођу на стр. 8. и 9, иза *Пожарничке песме*; али су пронађене, тек пошто су прва два табака већ оштампана, у једва познаћеном а врло дефектном примерку „Муње“ у Н. Библиотеци. Обе се тичу политичких прилика у Србији за владавине Краља Милана, а у време насиљем и незаконитостима састављене Народне Скупштине у Нишу (избор 26. априла 1886, састанак 30. јуна, отварање 7. јула), са које су народом изабрани посланици опозиционари и полицијом протеривани; други, слабија карактера, придобивани милом, да приђу владиним посланицима.

ПЕСМЕ ЗА ПОЗОРИШНЕ КОМАДЕ:

I, МРАМОРНА СРЦА

Теа (I, 1):

Богиња каже: Љуби!
Мој мајстор вели: Не!
Ох, тешко сваком оном,
Што ропски слуша све!

Ја берем цвеће мило,
И њему пружам сплет,
Сузама моје туге
Квасећи лепи цвет.

Атињанин (I, 3):

Жеђ да мине, жеља стане,
Нек се точи винска пена,
Да ни капи не остане
У дашчари Диогена!

За новац се нађи даје,
Купује се и продаје:
Љубав, братство, све што желиш,
Да се частиш и веселиш.

Јулијан (II, 2):

Лепа Марко, гиздавице!
Опија л' те чудни крас,
Кад забрује јасне жице,
Ил' одјекне нежниглас?
Ил' по цветним равницама
Кроз блажену, тију ноћ,
Чар над тобом има моћ
У небесним звездицама?
Не не, не, не!
Цвет, песме, и све,
За ког нема више сласти,
Не, не!
Он је чедо грешне страсти,
Над њим новац има власти,
Он за новац мре!

Марија (V, 1):

Љупко, рано премалеће
Свој чаробни шири лет,
И мирисно сади цвеће,
Да окити цели свет.

Пој̇мо песму премалећу
Што разбија бол и јад —
И у шарном, росном цвећу
Васкршава мир и срећу
И увели крепи над.

(Играно први пут крајем 1882.).

II, ДОКТОР ОКС

Хор (I, 1.)

Уживајмо у зближе́њу
Спокојства и мира свог,
Као што је при створењу
Уживао благи Бог.

Кô у дане у исконске,
Нек благослов сиђе сад
На грађане кикандонске
И на мирни овај град.

Праска (I, 6.)

Где славујак пева сред луга зелена,
Пошетала Цела, тужна, замишљена.
Витез, што је њојзи дивне песме вио,
Из присенка тавног приступи јој тио,
И кô тица када слети
На чаробно раме њено,
Пољубац је стиже клети...
Али гле!
Прва жица пуца сада!
Цело лепа, Цело млада,
Шта ће рећи старци сад?
У шаркије слатке твоје
Још две жице само стоје;
То на грдан слути јад!

Сиротица Цела тужи и запева
И немирне слутње и невољу снева.
Прекинуту жицу ручицама стеже,
Да крајеве златне за шаркију веже
И кô лептир када слети
На румене усне њене —
Пољубац је стиже клети...
Али гле!

Друга жица пуче сада!
Ох несрећна, Цело млада,
Шта ће рећи старци сад?
На шаркији две већ жице
Нема теби, сиротице!
То на грдан слути јад!

Још на трећој само остала је жици,
Ој, ал' која вајда тужној сиротици,
Да сачува трећу, кад осталих нема?
„И ту трећу, душо, пошљи оним двема!“
Али нико не чу тада,
Шта је рекла Цела млада,
Кад јој витез тако рече...
Али гле!
Већ ни једне нема жице,
Ао, Цело несрећнице!
Шта ће рећи старци сад?
На шаркији, грдне ране,
Све су жице покидане, —
То на грдан слути јад!

Хор (I, б, 1):

С вредноћом овом
Приђимо сада
Украсу новом
Мирнога града.

Велики труди
Требају моћи,
И славни људи
К нама ће доћи.

С вредноћом овом
Приђимо сада
Украсу новом
Мирнога града.

Праска (I, б, 3):

Ништа лепше за Цигана
Посред овог света бела,
Него на пут кад се крене
Ведра чела и весела.

Са злих места и опаких
Као ласта он се вине,
За пролећем одлазећи
Другом свету у долине.

И док други место тражи,
Циганин га нашô веће, —
Кров је њему небо плаво,
По коме се сунце креће.

Хор (Цигана):

Из песмица наших
Љубав зове само,
Девојчице, момци,
Брже, брже, амо!

Хор (Кикандоњана):

Дошли смо ти, славни Оксе,
И повели варош целу,
Да видимо твоју славу,
Дивећи се твоме делу.

Хор (Окс, Иген, радници):

О, ала смо срећни људи,
Силан свет се слегô амо!
И сваки се жељно труди,
Да наш посô види само!

Хор (Кикандоњана):

О каква слас'
Узимље нас,

У крви целој пламти жар!
А занос благ,
Мио и драг,
Небесни вије слатки чар!

Слађани плам
Трепери сам,
Кроз тело наше трепти сво!
О Боже наш,
Ти ваљда знаш,
Од куда чудно миље то?

Окс и *Иген:*

Ох каква слас'
Узимље нас,
У крви целој пламти жар!
А занос благ,
Мио и драг,
Небесни вије слатки чар.

Тај чудни плам
Ја добро знам
И надô сам се томе ја:
Ком прожма груд,
Игра кô луд,
Јер собом дражи чула сва.

Праска (I, б, 6):

У природи милој све се из сна буди,
Оживеше поља и дубраве неме —
С таласима извор жубори, жубори,
И благ лахор збори: „Љубави је време!“

Ливадице тихо мире
И челица, ено, лети —
Цветићи се росни шире,
Да у њине чаше слети.

Голуб слеће с голубицом
На гранчицу танану,
И радосно машућ' крилма
Гучу слађе: гу, гу, гу!

И ручица бела себи руку тражи,
Раздрагано срце друго срце слави.
Топло благо сунце веселије сија
Сипајући зраке кроз недоглед плави.

Лакокрила љубав свија
Ружичасти венац свој —
И све срећно носи даре
На жртвеник сили тој!

Голуб слеће с голубицом
На гранчицу танану,
И радосно машућ' крилма
Гучу слађе: Гу, гу, гу!

Наја (II, 1):

Извол'те лепе метлице, четке,
Такове метле, Бога ми, ретке.
Њима се даје чистити кашто
И патос, жене, мужеви, свашто.

Алда:

Извол'те млека лепога, госпе!
Купујте редом, која год доспе.
Извол'те само, која је рада,
Код мене сира добиће млада.

Окс (II, 4):

Под сјајним твојим прозором,
Алеме мили мој,
Допусти да те поздрави
Песмицом драги твој.

Јер ком је живот обмана
И мрзи судбу злу,
Тај жудно гледа несрећан
Зелену завесу ту!

Философ какав рекô би,
Крпица да је то.
Ал' за том крпом крије се
Љубави благо сво!

Па ком је живот обмана
Ко мрзи судбу злу,
Тај жудно гледа несрећан
Завесу зелену ту.

Хор (II, б, 1):

Сајам ће се сад почети,
И весеље отпочети.

Трикас:

На лепоме сајму овом,
Докле јоште није прошô,
Нек весеље бурно лети,
Да запамти ко је дошô!

Хор:

Сајам ће се сад почети,
И весеље отпочети.

Праска (II, б, 2):

Потеците, љубавници,
Кикандонски сајам вас
Ћеретањем и весељем
Од прозорја здрави нас!

Још од ране зоре кћери се обукле
И свечано руво метнуле су на се,
Ту су перле, пуца и ђинђуве сјајне
Што китњасто собом лепоту им красе!

И госпођа многа, у пристојном реду,
За мужем се својим полагано дала,
Који мирно иде, пуши и погледа,
А пред њим се деца батргају мала.

Хор:

Потеците, љубавници,
Кикандонски сајам вас
Ћеретањем и весељем
Од прозорја здрави нас!

Праска:

Ту се пева крај бурета
И винска се точи сласт,
И над целим овим сајмом
Рајска срећа шири власт.
И бекрија иде, тумара и шета,
Где год вино види, нехотично скреће,
Посрне л' му нога, он промумла само:
„О погана земља, како се окреће!"
А кад му се деси, да баш мора пасти
Он загрли дрво, па се чисто слепи,
И не видећ' ко је, жалостиво пита:
„Где си до сад био, пријатељу лепи?"

Хор:

Потеците, љубавници, итд.

Хор (II, б, 3)

Ево нам славног доктора,
Ком нема више равна: —
Сад ћемо чудо видети
И с њиме дела славна!

Окс:

Хвала вам на том поздраву,
Истина у ком сја!
Да себе ја почитујем,
Без хвале велим ја!

Доле старо осветлење,
Ја подижем гордо глас,
Јер њега је надмашио
Мој чувени, нови гас!
Доле свеће и фењере,
Што сипају бледи зрак;
Јер пред сјајем мога гаса
Све је магла, све је мрак!
Ја сам пронашô светлост,
Кô сунце она сја,
И зато кличем слободно:
Да живим, браћо, ја!
Сјајна звезда, месец бледи
Нек сакрију зрачак свој,
Јер од њих је много бољи
Проналазак нови мој!
Све што сија, све што блиста,
То спрам њега слабо сја,
И слободно зато кличем:
Да вам живим, браћо, ја!

Хор:

Ах, заиста,
У том сјају,
Кô у рају,
Чудновато радост блиста!
Пуно сласти,
Срце пева
И загрева
Угашене, љуте страсти.
Дух се виј̇е,
Клоне, пане,
За тим стане
И небеско миље пије!
Од милине,
Пламе мили,
С твоји крили
Ми летимо у висине!

Хор (II, 6, 4 и 5):

Овамо, заносе луди,
Пољупци и песме, амо!
Нек ђаво тишину љуби,
Ми боље насладе знамо:
  Певајмо,
  Пијмо,
  Љубимо,
Да срцу небеса дамо!

Праска (III, 6):

Зашто тако сузе лијеш,
Горке сузе, лепа Цело?
Ваљда ниси изгубила
У снегове јагње бело?
  Очи моје драгог траже,
  Он се смеје јаду моме.
  Реците ми: шта да радим,
  Да га вратим крилу своме?

Де, насмеј се, лепотице!
Љубав бежи — кад се плаче.
А смех више срећи личи
И дозивље љубав јаче.
  Као звон
  Играј, певај,
  И доћи ће
  Тада он.

Гле, зар нисам лепа више,
Кад ме јутрос презре драги?
Ил' му љубав лажна беше,
Ил' је тужан, Боже благи?
  Ил' дубине сињег мора
  Драги можда мери сада?
  Ил' облази туђе стране?
  Ил' над њиме друга влада?

Ах, насмеј се, лепотице! и т. д.

Хор (III, б, 1,):

Одите ближе, станите,
Па чујте рајски глас,
Што срећу даје људима,
Што срећом здрави нас!
Нек мила песма
Грми свуд:
Како је слатко
Бити луд!

Не, ја већ нећу друкчије,
Нек збрка влада ту!
Живела збрка! Од сада
Ја хоћу само њу!
Зато нек песма
Грми свуд:
Како је слатко
Бити луд!

Сизела (III, б, 6):

Залуд питам свакога што прође:
Где је драги? Кад ће да ми дође?
Свако ћути, смеши се и гледа,
Ал' одговор сакрива и не да.
А ја лутам, тумарам и тражим,
Слатком надом своју тугу блажим,
И говорим: Ко ми њега врати
Пристојну ћу награду му дати!

С њим заједно мало час сам била,
Жалостива, зашто немам крила,
Да узлетим сићушна и мала
Оном срцу, ком сам љубав дала.

Ал' мој драги, што је голем тако,
У вашару не види се лако.
Па сад вичем: Ко ми њега врати
Пристојну ћу награду му дати.

Хор (III, б, 11):

Напред!
Брзо у ред!
Ваља се туђи,
Све их потуђи.
Напред, брзо у ред!

Хор (III, б, 12):

Ово што смо вам причали сада,
У Кикандони збило се тада,
Кад беху тамо времена боља.
Верујте, нёте, како вам воља.

Окс:

Врећати никог не желим,
Ах, ипак зато ја велим:
Ту шалу свакад гледају
Вароши, кад је играју.

(Први пут представљано 26. маја 1883.)

II

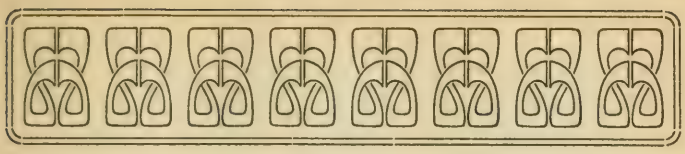

РИБАР.

I

Још давно некад, у прастаро доба,
Живљаше Рибар.
По вас дан Божји и у ноћно доба
Ловљаше рибу, једино имање.
У подне жарко, кад сунце прижеже,
Ил' поноћ тија кад превали, оде
Обали, скочи и чуниħ привеже,
А жељна мисô блуди преко воде:
Далеко тамо, иза чарне горе,
Сеоце мало где се тихо свило,
Он чује гласе фрула, где се хоре,
И види крдо весело и мило;
И мрачне куле што се небу дижу,
Око њих бршљан до врха их скрива,
А уске стрехе, што у небо стижу,
Злато и сребро грли и покрива.
Господски двори — господство у њима,
Шарено руво, мачеви и копља,
Ал' много лепше што је: тамо има
Анђелак добри у гомили робља!
Ах, њему, њему, на криоце меко,
Љубавна жеља Рибарева жуди,
Ал' тако силно, да би чисто рекô,
Чујеш му кроз ноħ како крши груди.

Једанпут тако ловио је дуго,
И ноћ већ паде — али лова нема;
Уморан, најзад, шта је знао друго,
Обали пође, будан да продрема.
И у сну чудном васкрснуше махом
Громадне куле, а у њином крилу,
У тихом санку, кô да плови зраком,
Угледа драгу, слађану и милу.
Кô бледа сенка лагано се краде,
Нечујно, немо, тихо и полако,
Па онда жељан крај анђела стаде,
Стежући срце, да не куца јако;
И грли, љуби, све више и више,
Дркће и стрепи, заноси се, пада...
Одједном... речи!... јест, то речи бише!
И занет Рибар пробуди се тада;
Расу се миље у једноме мигу!
Он трља очи, а глава му гори,
Пред њиме — Демон, у чудноме лику,
Кроз једак осмех овако му збори.

Демон

Дивна је искра божанскога дара,
Свемоћна, снажна, у небеској сласти!
Ал' пут да к њојзи спречи ил' отвара,
Та свемоћ лежи у демонској власти.

Рибар

О, ко си — да си, помоћи ми пружи!

Демон

Где један оре, други сјајем сјаје,
Ту моја сила може да послужи —
За суво злато шта се још не даје!
Ти немаш злата...

Рибар

О паклени створе!

Демон

Виш како чудо у вечности влада!
Сила, што диже планине и горе
Чрез људске страсти, а преда мном — пада...

Рибар

Ах, тешко мени, истина је права!
Но несрећнике самрт радо прима! — Пође рећи.

Демон

И то у часу, ако разум спава.
Почекај, стани, још помоћи има! —
Пред мојим гласом и земља и море
Богатством шире обилате груди,
Тамо се дижу алмазове горе,
И сваког блага што ти срце жуди.
Гле, ти си млађан, поносит и чио,
Богом је теби и лепота дата,
Па зашто не би и ти љубљен био,
Усхтеш ли само? Ја ти нудим злата!

Плануше очи Рибару; а крвцу
Нејасна мисô подстаче и крете,
Нудећи свемоћ заљубљеном срцу
И бујно врело од милине свете.
И занет с нова у снове се даде,
Топи се, грца у пучини сласти,
Све што год жели свачега имаде,
Његовој све је потчињено власти;
У вите куле, у њезине дворе,
Сад су му широм отворена врата,
И Рибар стрепи, а усне му зборе:

— Ја хоћу злата! Чуј, ја хоћу злата! —

Демон

Још нешто само. Ти ћеш и сам знати,
Да залуд ништа не бива у свету,
Па и ти мени мораш нешто дати:

Година кад се наврши у лету,
И бурни оркан разавије крило,
Гонећи поноћ питому и благу
Слетећу тада у сеоце мило,
Да носим твоју невестицу драгу.

Рибар

О вечни Боже!

Демон

Ти се ломиш, је ли?
Ал' брзо само с одговором хити,
Јер исток жури зором да забели,
А тада морам у подземљу бити.

Рибар

Зар ти је мало, што ми душу узе,
Но иштеш душу, коју жарко љубим,
Са које лијем најсветије сузе,
Због које небо и спасење губим?

Демон

Луда је човек, који сузе лије
Са пусте маште што у зраку тоне;
Луде су, који, где им места није,
Ломећ' се срећу у неповрат гоне.
Гле, ја ти нудим господство и силу
За цео живот, и годину целу
Љубави жарке на њезином крилу;
Зар ниси вољан тако добром делу?

И Демон стаде. Кô детенце, које
Ломећ' се шта би, а лепог је много,
Тако и Рибар бујне жеље своје
У часу није разабрати могô.
И, најзад, танка копрена се диже,
Кроз тајни сумрак звук се тихо вије,
У часу грмне, па му ступи ближе,
А сад се опет у даљини скрије...
Промичу сени непознате, бледе,

Витези неки, а сад *она* стиже,
И сви га љупко, пријатељски гледе
Погледом, који скроз душу прожиже;
Она му пружа са висине руке
Уз мио осмех, што потире собом
Живота пучког невоље и муке,
Које се тавним завршују гробом.
Свршено све је!.. У његовој души
Истина покри светлост лика свога,
Демону приђе, па му руку пружи,
Отпадник нови од Господа Бога!

II

То није више колибица мала,
Где недирнута истина почива,
Величанствена дворана се дала,
У њојзи Рибар разблуду ужива.
Кô нежно чедо сладострасних жеља,
У разврату се покреће и тоне,
Окружен збором младих пријатеља,
Што беспут љубе — беспућем га гоне:
И често пута у вртлогу томе
Кајање сине у његовој души,
Па шкрипне зубма у помаму своме,
Ал' Демон дође — и кајање сруши.
У тајном збору непојмљивих речи
Васкрсну давно забачени снови,
Тим' жудње плану, кајање се спречи,
И Рибар с нова по разблуди плови.

Вече је. Месец обасјао давно
Азурног неба пучину бескрајну,
Кô круна ноћи на обличје тавно
Китећ' је вечно поносну и бајну.

Мирно је свуда, само мирно није
У белом двору младога Рибара;

Над њиме Демон тавно крило вије,
У њему бесрам оргију отвара;
У дивљој шали накићених људи
Часове вином протерô је дуге,
Распалив страсти изнурених груди,
Сад махну руком на понизне слуге.
И кроз ноћ тихо зајечаше фруле,
Кô благи звуци с небеских висина,
Пратећи собом полунаге цуре,
У бурно море сласти и милина;
А слатка песма извила се летом
Уз гласне фруле, са усана бајни',
Па лети, звони над зеспалим светом,
Далеко кроз ноћ до звездица сјајни'.

1.

Нек нас вечна љубав прати
Кроз редове горких дана,
Нек нам песма живот злати,
Слатка песма са усана.

2.

И кад сјајна зора сине,
Нек се хори песма наша!
И кад светли данак мине,
Нек се хори песма наша!

3.

Љубав, песма, небо даје,
Благо оном, ко је љуби!
А ко љубав не познаје,
Тај на небо право губи.

Весела дружба церека се, смије,
Тек један витез намрштена лица,
Хладан и ћутљив насмејô се није,
Нит' слуша песме веселих цурица:

Налакћен на сто Демон је уживô
У бедној судби понижених људи,
И њоме блажен прогонство је снивô,
Што вечна мржња у сећању буди —
Кô грешник неба земљом је прелетô,
Сакривши спољност у прошлости билој,
Ругајући се свему што је свето,
Љубави чистој и слободи милој;
Очајна жеља у његовој души
Покреће руку свемоћну међ' људма,
Ударом кобним да божанство сруши,
Што престо диже на невиним грудма.

И поноћ паде. Дружба се разиђе,
Кад дремеж сађе на уморно око,
Но будан Рибар ка прозору приђе,
Па баци поглед на небо високо:
Далеко негде разлежу се гласи
Чаробне песме, што кроз поноћ тоне,
Он слуша, слуша... и вид му се гаси,
Па му се чини кô да звона звоне.
И тајна искра преживелих жеља
Кô света луча над гробом се диже,
Будећи хрпу старих пријатеља,
Што немо, грозно приступају ближе.
Један му носи поздрављe од мајке,
За њ што се моли молитвом у рају;
Други му прича неке старе бајке,
А трећи прошлост у родноме крају —
И млади Рибар зацилпљен је гледô
Безлична лица, обнажене груди,
И облак паде на чело му бледо
С прекора горког од умрлих људи.

Рибар је сневô; а Демон, над њиме,
Слушаше боле, што му груди крше,
Ал' кад је Божје споменуо име,
Демон га дрмну — и Рибар се трже.

Демон

Шта си то снево̂?

Рибар

Горку судбу моју,
Блаженство, срећу увенулих дана,
И чисте душе — и ругобу своју!

Демон

Зар прошлост има и зорица рана
Светлију, лепшу него она што је?
Сети се суза што си некад лио,
Немоћи, туге — и љубави твоје!

Рибар

Тамом незнања ја сам срећан био!
Ко̂ јасна звезда, што трепти и блиста
У тавном низу бесконачних снова,
Душа је моја била ведра, чиста,
Чиста, док светлост не засија нова!
Дотле сам само назиро̂ с висина
Живота људског непојмљиве тајне,
И душа моја пла̏ну од милина,
Тражећи слике варљиве и сјајне...

И време стиже. Целом својом снагом
Пливах по шумној задовољства реци,
Дарове Бога поразивши благом,
Ја небо дадох за девет месеци.
О, где су дани, кад сам живот даво̂
За мрски тренут садашњега доба,
И свет, кога сам некад обожаво̂,
А ког сад мрзим ко̂ вољнога роба?
Заситив жеље, и жеље сам дао
На грешни олтар подземноме богу,
И пуст тај живот мрзак ми је стао,
Јер напред — не бих, а натраг — не могу!

Демон

Поштујем тугу, што ти душу мори,
О Евин сине! И знам шта ти креће
Језик, који ми незахвалност збори,
Кад сузе сматра као чеда среће.
Но циљу томе корак ми се спрема.

Рибар

Жељан тек жели — а ко свачег има,
Тај нема жеља, па ни циља нема.

Демон

Хм. Чудна мудрост! А зар међе има
Вечности света и жељама људи?
Погрешно судиш. Но чуј што ћу рећи:
То жарко срце живом жељом жуди
Незнаном крају, непробаној срећи;
Мртвило лажно нови дух си тражи,
Да с нова плане снажнијим животом;
Ја нађох крепост, што ће да оснажи
Омрачен живот зорином лепотом:
Клонуо цветак диже се, кад с неба
Сунашце благо трепери и сјаје,
А пустом срцу чиста љубав треба,
Љубав, што крепи, што живота даје;
Ил' ваљда не знаш оно место драго,
Где свега има што у тебе није?
Љубав и крепост и небројно благо
У месту знаном чува се и крије...

Рибар

Не требам блага!

Демон

Онда драгу прими,
То живо небо између' живих људи —
Ал' прво с чела хладну сумњу сними,
И мрачну поноћ из млађаних груди.

Рибар

И мислиш, збиља, да ћу срећан бити
У њеној срећи вечно и на свакад?

Демон

Следство се може пред људима крити,
Небо и пакô не вара се никад!

Рибар

Е добро, дакле; на крило се мећем
Промисла твога, што ми помоћ нуди:
У име твоје ја се на пут крећем,
Да тражим срећу, код несрећних људи!

И трећа зора кад на исток стаде,
Јекнуше бубњи и свирале гласне,
Блистава чета на путе се даде,
До сјајног двора невестице красне.

III

Демон

Је л' опет жеља, што те к мени гони,
О сине среће?

Рибар

О срећи не збори.
Док њоме плове силни милиони,
Милион мука моју душу мори.
Прошло је доба најсрећнијих дана,
Где бујно срце сахрањено лежи,
И узрок, можда, залечених рана
Нејасном нечем непреклоно тежи!
Јест, ја се дивим љубавноме жару,
Што спаја срца за лепоте света,
И врисак жртве на њеном олтару,
Злурадост будећ', мртвилу ми смета.
Па шта је живот, кад могућства није,
Да живот стигне, куда мисô стиже —

Ономе циљу, што га вечност крије,
И слутњом разум узноси му ближе?
Ах, вечност, вечност, пуна благог мира,
У свете тајне разум ми привлачи!

Демон

Јасније, — шта би?

Рибар

Вечности ил' мира,
Ил' сатри жељу, што ми душу мрачи!

Демон

Праведан захтев. Ал' у мојој моћи
Једно је само што ти дати могу:
Где живот пада, разум може поћи
У сјајно крило побеђеном Богу.
Над мрачним гробом кратковечних сласти
Истина вечна кô гранит се диже,
С ње мудрост влада у божанској власти,
До које само дрски разум стиже.
Ал' стани мало. У животу твоме
Јеси ли имô задовољних дана?
Ил' тренут среће у животу своме
Јеси ли стекô без крвавих рана?
Зар ниси плакô, док си Рибар био,
За лепши живот, пун варљивих жуди?
Зар, познав њега, ниси сузе лио
У смешној збрки судбине и људи?
Па где је љубав, овај ремек неба?
У вечној борби у неврат је пао!
Свега ти дадох, што човеку треба,
И све си вољно за спокојство дао!...
Па лепа Зорка...

Рибар

О, сирота Зорка!
Лептирак мали на увелом цвету,

Најлепши анђô, а судбина горка
Демона њојзи поклања у свету!

Демон

Па ти је љубиш!

Рибар

Ох, не реци тако!
Досада, мржња у мом срцу живи,
И њено срце кад закуца јако,
Моје се буди — будно да се диви.
Шездесет ноћи прелетеше летом,
Палећи искру угашених сласти,
И триест дана најтромијим кретом
Брисаху печат божанствене власти.
Слободан сад сам. О, ако ме љубиш,
Носи ме горе, у пределе красне
Онога Бога, кога и ти служиш,
И сјајно сунце и звездице јасне!
Носи ме тамо, где обмане нема,
Ни бајних снова, што их лахор руши,
Где вечну мудрост бесконачност спрема,
Кô стални основ разуму и души.

Демон

Да живи тренут, што буктињу диже
Челичном руком у истине праве!
Да живи разум, што им гордо стиже,
Увенчан венцем тријумфа и славе!
О ликуј, славо, беславна што паде
У мрачни понор проклества и злобе,
И ти, о смртни, што је њојзи даде,
Победне смрти непобедни робе!
Нек вечно сија ова искра света,
Далеко, дуго кроз векове тавне,
Светлећи стазу забаченог света,
Скривену мраком из прошлости давне!

И враг се диже, загрљен с човеком,
Из земског круга у небеске сфере,
Па тавним крилом по крају далеком
Кроз сјајне звезде лагано се вере...

Ноћ беше ведра. На истоку само
Облаци тавни дизаху се летом,
И страшне муње трептијаху тамо
Крвавим блеском над заспалим светом.
А Демон лети неуморним крилом
У милом друштву ученика свога,
Слушајућ' тутањ неустрашном силом,
Громовит узвик разгневљеног Бога!
Рибар је дрхтô, гледајући нêмо
У вечни закон надземног живота,
И титан духом, ка земљи се спремô
Опијен чаром вечитих лепота;
А тавни облак истоком се вије,
Све више, више... а холуја хуји...
И сјајна звезда за звездом се крије —
Сва вечност широм пролама се, бруји.
И Демон стиште као стрела доле,
Међ ситне људе — од Божијег гнева
Што срцем стрепе, а страхом се моле,
Док с Божјег гнева тавна поноћ сева!
И расташе се. Демон с буром оде,
А Рибар дому занесен у снове,
Да чека тренут удесније згоде,
Ил' спрема жеље све нове и нове.

Ал' кад је био близу дома свога,
Сину му поглед у крвавом зраку:
Он зачу пољуб — и анђела свога
Спази где прати туђинца у мраку...
Ко беше с њоме? То ће поноћ знати
И мрачна кула, што је за се спремô;
Ал' тавна поноћ не хте муњом сјати,
А стара кула — ћутала је немо.

IV

И као живот у трошноме телу,
Кандило бледим трептијаше зраком;
Пред њиме Рибар будан, у оделу,
Слушаше холуј, што се витла мраком.
Кô сумњив поглед, кад кроз ноћ идемо,
Што страву баца, да је магла скрива,
Суморан поглед упрô је немо
На оно место где Зорка почива;
И тајни израз непојмљивих јада
По њеном челу лагано се вије;
Тај чудни израз гледао је сада,
Ког никад дотле приметио није.
Беше л' то печат нечијег растанка,
Што нежну душу успоменом мрачи?
Ил' светли спомен срећнијега данка?
Ил' израз овај браколомство значи?
Ил' можда сумња варљивице ствара,
За сопствен живот да му родом плати?

Он залуд књигу познања отвара,
Са *можда* пође — да се к *можда* врати...
Да, то је тренут грозничаве страве,
Где горди разум тајни ужас мути,
И лажни значај, преживеле јаве,
Кô кроз мрак неки страшне коби слути...
Шкрипнуше врата; кандиоце трне,
Пред хладним ветром, што за хуком стиже:
И као призрак из поноћи црне,
Коракнув Демон до Рибара стиже...
Ах, како мрзак, како страшан беше,
Противник Бога и прогнаник раја
С усанама оним, што се вечно смеше
Унаточ смисла и небеског сјаја!
Како се чудно представити знао,
Свезнање нудећ' огњевитој души,
На цветну земљу кад је ногом стао,

Да стару зграду из темеља сруши!
Па где је мелем, вечни јад што блажи,
Ил' миран спомен преживелих јада?
Демон је дошô награду да тражи,
И бедни човек платиће је сада!..

Демон

Зашто си тужан?

Рибар

Неверство ме мори,
И смртним болом обара ми груди,
А ум се губи, као звук у гори,
Што тражи помоћ од заспалих људи.
Погледај тамо! На њезином челу
Ведрину лика тајни израз мрачи:
Ах, смакни вео скривеноме делу,
Па смело кажи, шта тај израз значи?

Демон

Чудноват посô! Ал' за неву милу
Могу те само послужити тиме:
Кад драга тужи на драговом крилу,
Значи да није задовољна с њиме.

Рибар

Демоне страшни!...

Демон

Слушај што ћу рећи:
Ко срцем жели да заслади дане,
Тај никад не сме у насиље прећи;
И срећан онај, ко се свега мане!
Разумем немоћ најстраснијих мука,
Што с правом тражи неправду од људи,
Ал' заман, љубав не полаже рука,
Већ вољно срце из огњених груди!

Хоћеш ли среће? Онда узрок хити,
Што вечни немир подиже и крепи:
Одбаци Зорку — и срећан ћеш бити,
Јер њено срце не припада теби...

Рибар

Па коме дакле — ако мени неће?
Зар оној сенци, што се кроз ноћ краде,
Да мути извор, кога љубав креће,
Из чистог срца невестице младе?
И украј двора онај јавор млади
Рођеном месту хладовином служи,
Док дрска рука корен не пресади
Да туђем месту хладовину пружи:
До беса с њиме! То је смешна шала,
Кад когод дрзне да јој место смени!
С руком је мени своју љубав дала:
По сваком праву и припада

Демон

Мени!

И као самрт на средину крочи,
Да сатре цветак пролетњега доба;
Светлошћу чудном блистаху му очи,
Налик на жижак што трепти са гроба!
Рибар се прену. И копрена тавна
Кô густа поноћ с очију му паде:
И сјајем плану успомена давна
Кад себе ради њезин живот даде!
Па где је живот без ледене студи,
Коме се некад заношљиво спремô?
Ничега нема!... И на болне груди
Уморну главу спустио је немо...

Демон

Време је!... Слушај, час за часом бије,
Још мало, па ће и зорица рана;

И тавни оркан под небом се вије,
Да носи узрок најмучнијих рана.
Сећаш се, ваљда, оне тихе ноћи,
Кад прими крила твоја душа млада:
Тада сам рекô да ћу ноћас доћи,
И с правом својим дошао сам сада:
Имаде место где уговор вели,
Да њену душу моја рука прима...

Рибар

Не иди даље! Ту нас љубав дели,
Кô чврста међа, што је човек има;
Кратак је простор за малене људе,
Да могу стићи ка прелазу томе:
Не може човек то исто да буде,
Што може Демон у полету своме —
О, заклињем те успоменом давном,
Што краси небо живовања твога,
И вођном звездом у бескрају тавном,
Кô верним другом очајања свога —
Не дирај оно, што ми живот крепи
Мелемом благим човечанских сласти,
Што догна разум да за њиме стрепи,
У јасан доказ надмоћја и власти!
И шта је човек, да љубави нема,
Но мртва сламка, што је лахор диже?
Љубав је моћна — она вечност спрема,
Кроз коју гордо са разумом стиже!
Гле, занет једном, више ситних људи
Презревши срце с разумом се дигô:
Ал' кад ми сумња устала са груди,
Ја страстан опет међу људе стигô....
Јест, ја је љубим!... У клонулим грудма
Љубав је извор што ми живот даје,
И тврда свеза, што ме роди с људма,
И сјајно сунце, што ми небом сјаје;
Живот је љубав! Чуј, ако ме љубиш,

Не гаси лучу животворног зрака;
Тако ти огња, коме верно служиш,
И крајњег мира у пучини мрака!
О, ишти свега, што си рад...

Демон

Довољно!
Несталност само на средини пада. —
Цел ми је иста, ти је примаш вољно,
И рад те цели вргни љубав сада.
Или си, ваљда, изгубио веру
У лепши живот, што ти знање спрема?
Ил' можда држиш да у моме делу
Доказа тврдих за искреност нема?
Па ко ти даде немерено злато,
С којим си дигô ове силне дворе?
И све то благо зашто ти је дато,
Око кога се милиони боре?
Јеси ли и чим наградити знао
Свемоћну силу, што те свачим снажи?
Не! Ти се ломиш да л' би оно дао,
Што срећа твоја тебе ради тражи!...

Рибар

Ишти ми свега, што ти само треба,
И све ћу вољно у руке ти слати,
И земске даре и дарове неба:
Ал љубав — *не дам!*

Демон

Ти је мораш дати!

Рибар

Ја кажем — *не дам!* Сад нек небо суди!

И палош сину. Рибар неви прође,
Па упре челик у њезине груди,
Са смрћу готов да у срце сиђе...

Демон

Безумни створе!

Рибар

Ни корака ближе!
Страшног ми Бога што невиност штити,
Спазим ли само ход да ти се диже,
Невеста моја лешина ће бити!

И Демон клону; у ужасу своме
Безуман поглед на невесту врже:
И чудна стрепња у тренутку томе
Савлада вољу, те се натраг трже...
Кô суви листак задрктô је цео,
Гледећи немо на недарца мила:
Тек један покрет — да је само хтео,
И лепа нева лешина би била!
Ал' нешто, страно за његове груди,
Задржа удар, што се смрћу свио:
И тавни спомен поче да се буди,
Докле је још чисти анђô био.
Тихо и благо разлежу се гласи,
Кô свете химне од безбројних тица,
И вечна радост, што небеса краси,
Чистоћом трепти с анђеоских лица!
Па за тим... преступ, и проклетства жртва,
И немир што га кроз векове прати,
И после свега равнодушност мртва,
Спрам свију страсти — што их давно страти...
Па од куд ужас на његовом лицу?
И зашто спомен баш сад да се буди?
Или је љубав оживела клицу
Божанским дахом спрам света и људи?

Мирно је свуда, — и с челика зраци
Трепере кроз ноћ. Сатана се прену,
Па крвав поглед на Рибара баци,
И оштрим крилом под небо се крену;

И оде... оде, пун туге и јада,
Још уздах само с висине се хори,
Па и он тоне, губи се и пада,
Кô тајни шумор гранчице у гори.

V

На цветна поља и дубоке горе
Благо се вече полагано свија,
И као весник светлости и зоре
Вечерња звезда трепери и сија...
Ни шумор лишћа, ни звонаца звека
Кроз мирну поноћ не одаје гласа;
Све живо пада у криоца мека
Шареном санку надземнога краса.
И као стена, пуна хладне студи,
Иђаше Рибар путем дома свога:
Нити му груди тајна поноћ буди
Одећом часном свемогућег Бога.
Одбачен светом — по свету се кретô,
Немоћан умом да лепоту схвати;
И људских дана задовољство свето
Силом ја пробô свом духу да врати;
Но залуд жеља! Јер обмана мила
Копрену тавну с васионе диже,
И бришућ' тачку човечанских сила,
Човечји разум божанскоме стиже!
Почетак и крај у љубави лежи,
Љубав је мати вечности и душе,
Ко њојзи тежи — савршенству тежи,
И срећни они, који њојзи служе.
У чврстој вези, што је она снује,
Божанска крепост диже се и шири,
Но истом везом заблуда се кује,
Из које пакô са демоном вири:
Јер једна вечност почива у души,
И једна душа кроз сву вечност леће,

Па тешко оном који складност руши,
И у туђ облик разумом се креће!

Већ седам пута зорица се плави,
И седам пута тавна поноћ слеће:
А Демон оде — па ни да се јави,
И можда никад јавити се неће...
И на што Демон, кад већ Рибар више
Не држи веру ни у једног Бога?
Кад љубав не зна — а познање брише
Леденом руком презирања свога?

Одјекну поноћ; и Рибар се прену,
Па мрачен поглед у даљину врже:
Паклена сенка, што се пољем крену,
Чудом га срази — те се лако трже.
И густи прамен, фантастичног лика,
Задрхта, звизну, па се небу диже:
То беше адска бесомучна слика,
Што с дивљим смехом из даљине стиже.
Је л' Демон ово? Је л' то израз страсти,
Што ломе душу страховитим болом?
Зар љубав има и такових власти
Да руши покој и подземљу холом?

Ох како чудно потресају звуци
Тишину ноћи очајничким гласом!
Како се чудно разлежу у муци,
Светињом мира и поноћним красом!
Задрхта Рибар. Ова страшна јека
Силином муње прожма га и прође;
И тајна слутња подузе га нека,
Те брзим ходом своме двору пође.

Месец се давно за облаке скрио,
Да тавни вео по земљици свуче,
А мир да сруши, што се санком свио;
Јеина црна у даљини хуче...
Но Рибар жури — и кад сморен стиже,

Шипражју густом, око врта што је,
Он зачу говор, па приступи ближе,
Упревши поглед да распозна ко је?
И гле, у мраку, што га дрвље гради,
Кô бледа сенка најстрашније јаве,
Стајаше витаз непознати млади,
Крај њега Зорка, оборене главе...
Пакô се смеје... У бунилу своме
Осветом плану Рибарева душа,
Он стиште палош у помаму томе,
Па свиреп стаде — да им љубав слуша.

Она

На отров-биље, што се цветом дичи,
Мамећи живот да га гробу хити,
Мој чудни супруг у многоме личи —
Ти тужиш, видим, али нашто крити?
Горка је судба! у пучини јада
Суза је само, што нам тугу блажи,
Где и ње нема, стократно се страда!

Витез

Ах, тешко оном, кога суза снажи!

Она

Свирепо срце, што ме студом гони,
Чудећ' се збору огњевитих страсти,
За љубав не зна. Док се суза рони,
Оно се диви божанственој власти.
И често пута, кад се шапат вине,
Нудећи чари што их скромност крије:
Непојмљив осмех по лицу му сине,
И док ја горим — он се хладно смије
О срама!...

Витез

Тише... Кô да неко збори?

Она

Хватајући га за руку.

То листак шушти, и кроз росно цвеће
Сребрни поток тече и ромори...
Што дрхћеш тако?

Витез

Кô да ужас креће
Потмуо уздах, чуј!

Она

Преблаги Боже!

Рибар

Удара је ножем.

Умри!...

И кад се из заноса трже,
Он рикну бесно — и крваве ноже
С ужасом неким у даљину врже.
Бледи се месец полагано диже,
Љубећи чело убијеног злата;
И сјајем плану и копрену диже
С витеза младог — невестиног брата...
А он је стајô зацимљен од чуда,
И кад се прену у невреме неко:
Тишина беше наоколо свуда,
А бесни Рибар далеко, далеко.

VI

Ах, моћни душе, којим небо влада,
Љубави чиста, о љубави мила!
Како да појмим узрок оног пада
У коме тону Демонова крила?
Заљубљен Демон!... И прогонством с нова
Прогнаник неба — у небо се диже,

И свети занос најчистијих снова
Молитвом благом у небеса стиже.
Заљубљен Демон?.. Од Евиних дана
Сунашце јарко заблистало није,
Ни бистра роса, ни зорица рана
На блудног духа, што се у ноћ крије...
Заљубљен Демон!... О бесмртна сени,
Што немо тонеш у пучини јада,
Самртни ропац у крви и пени
Спасењу твоме уздиже те сада!
Нежна је љубав — кад пламеним мачем
Ноћника враћа у државу сјаја;
Са плачем прогнан — повраћа се с плачем,
На цветно крило изгубљеног раја;
И светли спомен љубављу се лепи,
Кô благи мелем вековечних рана;
И нада сија, да му живот крепи
Будућим миром освештаних дана...

Из пакла прогнан, од људи се крио
У тавне шуме и гудуре неме,
Бесилан оном, ком је узор био,
Спремаше удар и — чекаше време.
И страсне душе, у заносу своме,
Дрхћућом руком идола је дигô,
То беше слика, што је занет њоме,
Поништен, с нова у блаженство стигô.
Ту близу поток тече и ромори,
Леденом струјом, из дубоких гора,
И ту се хучно падајући хори
У вечну поноћ страшнога понора...
Очајан, страстан, он је дуго гледô
На хладни камен; и љубећи тиô
Пеленом горким увенчано чело
Крај мртве слике он је сузе лио;
И тог је доста!... У криоцу снова
Он баца поглед у даљину сиву:

Па на што слика — и обмана ова,
Кад види Зорку, веселу и живу?
Он љуби камен — она камен љуби,
И опет срећа од њега се крије!
Ах, то је мисô, што му душу уби,
Те болан уздах за уздахом вије...

Шест бурних дана прелетеше летом,
Од како љуби и нељубљен страда,
И седми прође — и над мирним светом
Суморна поноћ полагано пада...

Све беше немо. С лахорових крила,
Из цветних поља благи мирис стиже;
До пола ноћи тишина је била,
Од пола ноћи холује се диже!

Забрује гора.. И по голом стењу
Блистава муња с тутњавом се крете.
Пржећи груди суроме камењу,
По коме ветри у помаму лете;
А усред муња, оборене главе,
Стајаше Демон крај идола свога,
И, сморен силом страховите јаве,
Сневаше милост расрђеног Бога.
Водопад пршти... у немој даљини
Тајанствен узвик с холујом се жури,
И Демон види, или му се чини,
По оштром стењу како Рибар јури...
И чудна мисô, у тренутку томе,
Узбуни душу, те је из сна трже:
И жељан жртве очајању своме
Огњевит поглед у провалу врже!
Јест, ту је овај што му пра́во своји,
Кога му љубав огњевита даје,
И хладна стена, што им срца двоји,
Те љубав жарка љубав не познаје!

Тек један покрет... И паклена тама
Ту мрску сметњу у себи ће скрити!
А после... после невестица сама
Избора свога госпођа ће бити.
И он је спреман. Грозничавом жуди
Чекаше жртву, да је руком сруши
У мрачни понор, у земљине груди,
Кô узрок бола, што му покој руши...

А као тигар јураше убица,
Попрскан крвљу. Из дубоких гора
Презаху звери с бесомучног лица
И јата птица из мрачних понора...
Капљица крви у море се ствара,
Што баца талас страховитим скоком,
Па часом рикне — и груди отвара,
А час се стиша...
Преплашеним оком
Гледаше Рибар громовите вале
И страшну сабласт крвавога мора,
Док нису очи укочено стале
На хладну пропаст мрачнога понора;
Ту, сморен, клече...

Демон

Паклена је тама
По кршној гори раширила вео,
И муња блиста... Усред овог плама,
Сулуди створе, куда ли си хтео?

Рибар

Крв.. Крв ме гони!

Демон

Непојмљиве речи!
Куда си нагô?

Рибар

Тешко мојој души!
У пакô можда...

Демон

Он те давно жели. —
Незнана сила, што светове руши,
Рушеħ' ти смисô — судбину нам дели!
О вечна правдо!.. Али с њоме шта је?

Рибар

И нежна душа, као мирис благи,
Блажена оде у бесмртне краје...
Крв... Крв ме гони!.. О, мој Боже благи!

Демон

Ох, грми, небо, — опореци ово!
Затмите с' уши самртничким болом,
Пред страшним делом, што је пакô сковô!..
А ко је уби?

Рибар

Подземаљском вољом
Убицом зови — узданицу њену!
Гле, крв се пуши... и море се диже;
Смилуј се, небо!
И у томе трену
У понор хтеде — ал' га Демон стиже;
И чврстом руком притиште га јаче,
Па с њиме журно крај идола стаде:
Помамљен Рибар трзати се заче,
Кад дивљи поглед на идола паде!

Демон

Погледај добро! Познајеш ли ко је?

Рибар

Проклети враже!

Демон

Дај ми срећу моју,
Ил' мрски живот у пакао хити!
Ти дрхћеш... стрепиш, а невесту своју
Мирно си могô у заборав скрити!
Погледај добро! Ово лепо лице
Трепери сада кô кандило ноћи,
Послано руком једнога убице — —
А плавом небу ја не могу доћи!

Рибар

Са мном ћеш моћи!

И безумној снази
Титанска снага у помоћ се крете:
Он бесно рикну — и к понору гази,
Демона носећ' кô слабачко дете...
Кô бесни оркан, што се небом гони,
Задрхта... крочи... и у понор оде!
И — све је мирно, само хуком звони
Студени талас падајуће воде...

*

И бура бесни, са леденом руком
Кидаше пелен с идолове главе,
На четир стране сипајући хуком
Сведоке тужне најстрашније јаве...

У новембру, 1880.

Отаџбина, VI, 38.
II, 196

РАДОСЛАВ

— ИСТОРИЈСКА ТРАГЕДИЈА —

ЧИН ПРВИ

ЛИЦА У ПРВОМ ЧИНУ:

Радослав II, краљ српски; *Јулија*, његова жена; *Бранислав*, њихов син; *Просегој Донанек*, велики челник; *Сватоплук*, кастелан града которског; *Богумил*, заповедник краљеве војске; *Орловић*, жупан трогирски; *Вукан*, војвода. Посланици грчки, жупани, војводе, витезови, војници. — Дешава се у другој половини XI-ога века у краљевском двору.

1.

(Соба у двору краља Радослава. На средини су велика двокрилна врата. На обе стране поред њих, на пољу, стоји по један војник, наоружан копљем. Долази *Орловић*: војници укрштају копља пред њиме).

Први војник

Жупане, натраг!

Орловић

До беса, шта значи то?

Први војник

Кастелан градски, храбри Сватоплук,
Издô је стражи строгу заповест
Да никога, на штиту који свом
Три лавске главе носи, не пусти
У овај двор; ма био жупан он,
Ил' себар пуки.

Орловић

Тако ми мача мог,
Опаку шалу они почињу
Дражећи лава!... О, с пута, робови!

(Отискује копља. С десна улази Сватоплук).

2.

Сватоплук

Ej, момци, обор'те копља доле!
Честит жупане, добро нам дошô!

Орловић

Хм.

Не изгледа ми тако, војводо,
И ако видим лик ти весео,
Свечаност неку што казујеш њим.
Шта значи ова чудна журба? Свуд
Слава кити од Зете горди стег
И венце вије, и блиста поносно.
Ја прашњав јашућ' кроз тврди овај град
Сусретах уз пут силу народа,
Властелу многу и најамнике с њом,
Што господствено воде за собом
Лакрдијаше, играче и чаробнике —
Свуд виша нека радост сја! А где је краљ?

Сватоплук

Са благочестивом својом госпођом
И храбрим сином мало час оде у храм,
Пред посланицима цара Комнена
На братски мир заклеству свету да дâ.
А из храма ће се амо вратити,
Док прими круну.

Орловић

А зар се Михалин син
Одрекô трона у корист стрица свог?

Сватоплук (слежући раменима).

Не знам!

Орловић

Ти не знаш, а ја назирем
По мутној магли твојих очију;
По јаду мом; по чудним делима,
На доброг краља што бацају сен!
О рђаво је доба настало,
Где нико никог не поштује — и ред;
По реду свако гази; витештво гази свак,
А врлини се подло и безбожно
Лудачко руво силом намиче!
Чуј, часни старче! Вољом краљевом
Пола ми жупе, земље предака мојих,
Земље, стечене древним правом, одузе
Дубровник сад. Хиљаду перпера тек
Краљ цени важност Орловићевог дома!...
Понижење такво чиме сам
Код светлог краља заслужио ја?

Сватоплук

Жупане..... не знам!

Орловић

Јеси ли вољан тек,
Стрпљења, онда — објаснићу ти ја.
Пре триест лета, у бурну једну ноћ,
Кроз Требиње се вика захори:
Са краљем доле! Да живи Донанек!
Тај страшни звук и звона пратише
Кô смртна песма браћи краљевој,
Јер мудри Гојислав и храбри Предимир тад
Посташе жртве Скробимеза. И бунтовнички стег
Кроз ваздух се је гордо лепршô.
Кад стари отац мој подиже тешки мач,
Да њиме казни подле невере,
Кô веран слуга дома краљевог,
Метеж се стиша. Ал' добри отац мој

С краљевом браћом жртва постаде
Разбојничкоме ножу. Ах, сêди војводо!
Вид ми се смрачи, а крв ми узавре сва,
Кад крај престола српског угледам
Донанековог унука! Велики челник наш
Отровна змија је.... О, да и лукава није,
Ишчупô бих јој страшну жаоку,
Са којом трује све, сатире подло све!
Ал' њега, ето, одликује краљ
И одликом му могућства даје, да њим
Освети својој даде израза,
Рушећи основ краљевој сили тим.
У земљи широм, кроз колибу и двор,
Незадовољство бурно продире.
И опљачкани ратар, кô жупан прогоњен
Обраћа поглед на Бодина сад. И знај,
Још једна само жишка и бритки синуће мач,
Да оштрим резом реши судбину:
Бодин ил' Радослав!

Сватоплук

Ах, небо нам наговешћује то!
Јер седам тавних ноћи на небу
Репата звезда расипа бледи сјај.
А јутрос, место росе, удари
Румена бујна киша, као крв.

3.

Улазе *Вукан* и *Богумил* разговарајући се. У даљини се чује звук звона.

Богумил

Па је ли, збиља, онако лепа баш,
Кô што о њојзи људи казују?

Вукан

Легата барског кћи? О, пријатељу мој,
Та Јаквинта је сушти анђео,
Тако ми мача!

Богумил

Е волео бих баш
Властитим оком анђела да видим тог.

Вукан

То можеш лако. У њене дворове
Слободно сваки улази. И ту
Весеља трају по целу ноћ и дан.
И кога у њима нема! Срба, Бугара,
Млетачких углађених племића, па чак
И мрка лица храбрих Норманда
Гомили овој чудноват дају вид.

Богумил

Хм... Светли краљ баш канда не воли
Та прикупљања —

Вукан

Ти мислиш?

Богумил

Уверавам те.
Нарочито је срдит Бранислав,
Што Бодин тако ретко походи
Краљевски двор — па можда и сумња чак!
Војводо, војводо!

Вукан

Та млади краљевић наш,
Ма шта мислио, не чини добро. Чуј,
Поверљиво ти кажем, са страстима,
Његовим духом које владају,
Никада неће постићи добро он.
И ево сад ти кажем, а уверићеш се и сам:
Несрећâ буде л' — он ће их створити, знај.

Орловић (прилазећи му)

Војвода Вукан?

Вукан

Орловић?

Орловић

Главом ја.

Вукан

Вај, млади жупане, ала си чудан сав!
Сјајно ти рухо у прах огрезло,
А лик ти скрива суморност неку и јед...
Одакле тако?

Орловић

Из завичаја свог!
(Разговарају се)

Богумил (на страни Сватоплуку)

А кад је дошô?

Сватоплук

Мало час, а с њим
Читава пратња главара племенских,
Што правду ишту поглавару свом.
Рђава, богме, посла то су.

Богумил

Рђава!
А челник ће се љуто срдит знам,
У двору овом кад га угледа.

Вукан (разговарајући с Орловићем)

Чудновато!

Сватоплук

Ма збиља, војводо,
Је л' Свевлад стигô?

Вукан

Људи његови
Стигли су већ, но њега нема још,
Са главном пратњом он се забави
У околини Енона, јер му ту
Паганске чете људе напаше,
Па из освете он плени и роби сад
И светилишта старих богова
Заједно с њима поврга у прах.

Сватоплук

Небесна правда нек штити његов рад,
Што непријатеље вере Христове
Праведна казна гони. О светла господо,
Ако нам само срећно испадне
Да спољнег врага умиримо и мир
У ојађену земљу вратимо,
Што међусобицама бејаше дуго плен,
Оснажен мач славом Божијом
На незнабошце подићи треба тад.
Нека је слава Божијем имену!

(Граја и усклицавање на пољу).

Богумил (који је дотле крај прозора стојао).

Краљ долази! — На равном дворишту
Прихватају му витези коња. На лицу његовом
Небески мир развија крило своје. Свет
У гомилама к двору долази
Кличући ту, опијен срећом и милином:
Да живи краљ!

(Трубе и фанфари).

Вукан

О, Орловићу, сад
Разумно само, пред светли изиђи збор,
А за правицу у напред јамчим ти ја.

(Повлаче се у дубину позорнице. *Сватоплук* и *Богумил* стану с десна поред врата).

4.

(Улази *Краљ, Краљица, Бранислав, Просегој, посланици* грчки, *жупани, војводе* и *витезови. Два витеза* носе напред, пред краљем, круну, скиптар и остала краљевска одличија, која полажу на трон. Трубе и фанфари престају).

Краљ (попевши се на последњу степеницу престола).

Господо светла, жупани и војводе!
Већ шеснаеста прође година,
У руке своје од како примих ја
Управу земље. Шеснаест година равно,
Михала како остави овај свет
И обезглављену с њиме Србију.
Тада је мутно доба владало,
На југу рат, у земљи немир и бес
Спремаху покољ. И у том добу баш
Ви ми дадосте власт, а Бог ме умудри,
Да мирним путем спокојство поставим и мир.
И гле, крај мога трона блиста сад
Донанек један! И борбе домаће враг
Положив штит и мач, кô мирно јагњешце
Не опустошава поља наша. Свуд
Правда сија и безопасност с њом.
Кроз земљу широм укрштени су
Друмови равни, кроз које преносе
Богате робе у питомо приморје, на исток.
За шеснаест се трудих година
Са владаоцима Грчке да свежем трајни мир,
Одбивши, при том, сваку навалу
Изван граница наших. И време стиже већ!

Кроз мирна села и плодне равнице
Ратничке трубе престаје дивљи звук,
И благи мир, кô Божји благослов,
Крепосно своје крило развија сад
На мирна села и богате вароши. Ах,
Каква срећа обузимље ме свог
При овој светој и благој помисли.

Сви

Живео Радослав, живео српски краљ!

Краљ

И одликујући нас за то, грчки ми шаље цар
Независнога краља круну. Уз љубав своју с њим
Признање своје Млетке дају нам,
Кô достојанство које приличи
Сили и снази наше државе.
О саучесници труда мог! О оци отаџбине! Ја
Још само једно желим: венчавши сина свог
Да срећне оставим — земљу, вас и све
На земљи овој што сам љубио.
И вечни сан кад склопи поглед мој,
Нек тврда вера са мном борави,
Да верне сину свом оставих на земљи вас.

Сватоплук

Тако нам страшни не помогô Бог,
И деца наша за вас гинуће!
(Усклицавање се понавља)

Орловић (изиђе на средину и стане пред престо)

Опростите ме, светла господо,
Што с горким болом прекидам овај збор;
Ма мучна туга притиска моју груд
С увреде, што ме амо доводи!

Просегој (за себе)

Орловић?!

Орловић

Свима познато вам је, знам,
Трогирска жупа да мени припада
По свим правима. — У давно време још —
Предање живи — у горски предео тај
Један од старих мојих предака
Доведе племе своје. Дуго је требало
Док шумом обрасла поља прокрчи
И мирна села подиже кроз њих.
Од тога древног доба до сада
Богати Трогир мирно цветаше
Под мудром владом мојих дедова,
Будући верна жупа је увек та
Од владалаца разних одликована. Она,
На случај какве нужде, даваше
По две стотине храбрих коњика
У тешким оклопима. А преци моји сви
Одликоваху се мудрим говором
У земаљскоме већу. — Господо,
Ја, — кô наследник покојног оца мог,
Што жртва беше оне побуне,
Кад Скробимези устадоше — стојим пред вама сад
Опљачкан, увређен а понижен до прâ,
Јер, по налогу краљевом, стиже ми
У родну жупу стотиник један и с њим
Из Дубровника туђин поседник
С хартијом, где је челников потпис и жиг,
По којој ми се, самовољно и дрско,
Пô жупе одузимље. Светла господо,
У земљи тој спавају вечни сан
Дедови моји; ту кости леже њине; ту
Свака стопа за ме дража је
Од самог живота мог. Ја моћи имадем
Да самовлашћу оружјем отпор дам,

Ал' на што мач где правда царује
У сили вашој. Позивљем дакле вас,
Да у заштиту своју узмете
Жупанска моја права, моју част!

Бранислав

Да храбро ли је почео жупан млад
С тужбом на краља, пред чијим престолом,
У чијем дому налази се!

Орловић

Да!
А из кога су га хтели изгнати
Копљима мало час, кô Сарацена, ха!

Вукан (на страни)

И мора псето да уједе!

Краљ

Честити сине мој!
Ја штујем спомен твојих дедова
Кô узрочника величине своје. Отац твој
Садругар беше моје младости.
Ал' немој тако срдито да бацаш
Кроз говор стреле на престо. Примера ради и реда
Кажњен си ти. Велики челник мој
Нек именује твоју кривицу

Орловић

Да чујем!
Јер тога ради у Котор дођох ја,
О, Господару!

Просегој (ступајући пред престо).

Ја молим светли збор
Да благосклоно и мене саслуша,

Пре него дадем одговор на све
О чему жупан пита. Мучно је
Будити прошлост својих предака,
Кад сенку баца на потомков рад.
Ал' млади жупан на то ме гони, ево,
И ја се с болом опомињем њих.
Ах, много горких дана, година
С неверства оца мог испаштах мукā ја!
Од Бога проклет, од људи прогнан — нигде
Станишта не могох наћи; нигде
Љубави свете не видех драги лик:
Презрење само праћаше стопе моје,
А немилост ми бејаше верни друг.
И у том јаду, у тим мукама,
Кô чисти анђô, што штити беднике све,
Нађе ме краљ. Срчаност моја зар,
Ил' бистар ум дадоше повода,
Да претке моје заборави. Господо,
Том добром краљу дужан сам служит ја
И ноћ и дан, док живот тече мој,
И, сходно своме чину, рушити
Покушај сваки, намеру сваку с њим,
Што ослабљава силу краљеву. —
Ја врло добро знам, а знате, господо, и ви
Одушевљење да влада за рат
Са грчким моћним императором — а краљ
Не одобрава то. Јер добри односи,
Он мисли, да су с више користи
Скопчани: зато забранио је он
Да нико не сме давати јачи мах
Лудости овој, својим делима.
Трогорски жупан, газећи заповест ту,
Слао је своје људе странцима
Што опсађују Драч. Јер пријатељ му је, кажу,
Салијски херцог Роберт.

Орловић

То је лаж!
И гнусна лаж! — Ја тражим доказа.

Просегој

Сигурни људи доставише ми то
Са доказима, јасним као дан.

Орловић

Потврде ради, именуј их!

Просегој

Не.
То би могло дати повода
Сукобу, можда, између њих и тебе;
У хатар, дакле, мира и љубави
Имена њина прећутаћу ја.

Орловић

Е, добро, дакле, дознаћу их и сâм.
Војводе и жупани светли! Овде је
Цвет госпоштине српске: јунаци врли ту су,
На чију реч могаше челник само
Имати вере. Ономе дакле од вас,
Што лажну тужбу на ме подиже,
Ја добацујем имена достојна:
Подлац и нитков!...

(Тишина. Пауза)

Ви сви ћутите зар?

(Прилазећи са притајеним гневом Просегоју)

Челниче, ха, ха! Челниче, ама ти
На демона си ми нешто налик! — Ти ћутиш?

Просегој (хватајући се за мач)

Жупане!

Краљ

Синко, у корице мач,
Јер правда има бољег начина,
Да мирно реши данашњи овај спор.

И зато нека жупан Орловић
Остане овде, за неки само дан,
А дотле — мир!

Вукан

Ја не пристајем на то.
Понова тражим да именује он
Пред целим збором тужиоце. Јер
Шта жупану смета да дотле не мисли
Тужилац да сам ја, ил' други ко!

Краљ

Ја кажем: — мир!... Ил' морам молити зар?

Бранислав

Хај, драги бабо, та ти и не знаш канда
Са киме говориш! Војвода млади наш
Синоћ је посто родоначелник —
Будуће лозе српских краљева.

Вукан

Краљевићу!

Краљ

Синко, шта значи то?

Бранислав

Чуј само, бабо! У лову синоћном
Јелена ловећ' забаса гором он.
Ноћ беше пала, хајкачи далеко,
А из даљине тутњио је гром
Потмулу, страшну песму... Војвода
Са стрепњом, можда, луташе гором сам
Тражећи пута. И крупне капљице кише
Орошаваху већ клонуо цвет и лист
Распростирући тајанствен шумор — и тад
Пред војводом се јави старац сед,

Узе га за руку и поведе ћутећи.
Кô мало дете корачао је он,
Све докле к нама стиже, и благодарно онде
Пророку старцу перпера пружи три.
Старац га на то чудно погледа,
Рекавши ово: — Војводо млади, не!
Бог је мене доста дарово̂,
Јер бејах срећан да видим оком ја
Честити корен српских краљева,
Што истом иду да прославе род. —
Војвода беше зацијпљен, а пољубио би га, знам,
Да чудни старац не беше отишô већ,
Лавежом праћен наших хртова...
Одáји, дакле, пошту достојну
Родоначелнику краљева српских. (Смех).

Вукан

Хај,
Да дивно ли се умеш титрати
Стрпљењем нашим, о краљевићу! Но други да је ко
Увреду ту би скупо платио
Руменом крвљу својих прсију.

(Трубе. Улази један витез.)

Витез

Велики жупан рашки Свевлад!

Краљ

Мио гост!

(Сплази с престола).

5.

Свевлад улази нагло у грубом сукненом оделу, праћен од неколико витезова, војника, који застају код уласка.

Краљ

Велики жупане, у добар дошô си час
Кô први гост слободног краља свог!

Дај моћну десницу, са мном се радуј сада,
Јер трајни мир је с Грчком условљен.

Свевлад

Условљен зар?!... Доцкан сам дакле стигô!

Краљ

И јужне земље Грчка даде ми
Као накнаду за ратне штете. Уз то
И независност је нашу признала.
Јест, моме раду, мојим трудима
Богата жетва, жупане, настаће сад!

Свевлад

Да дивне жетве црног кукоља,
Коме се тако радује светли краљ!

Краљ

Зар стари жупан Свевлад не воли
У земљи српској спокојство и мир?!

Свевлад

Не воли мир? О камо среће те,
Што би над миром себе узнела,
Па ради ње да дâм и живот свој!
Ал', светли краљу, Свевлад презире
Подлости грчке заметнути траг.
И то је мир!? Та тренут то је тек,
У коме Комнен, збуњен временом,
Опасној жртви пољубац шаље свој!
Треба ли овом збору доказа?
У најскорију војну Бодина
Нек мудри краљ окрене поглед свој!
И шта ту види? Подлост, превару,
Смотрена духа подземаљску моћ.
Да, плодна земља мирних Бугара,
Поприште беше на коме црни враг

Бацаше мреже својих сплетака,
Кад краљ Михала испрати сина свог
Са шаком људи, рашких војвода.
Па где им беше сила? Пред сином краљевим
Легати горди положише мач
И краљевића за краља признаше.
Сва земља широм прослављала је дан,
Кад шака смелих људи упаде
И трже мач и разби оков њин —

Бранислав

И млади краљ непромишљено кад
Окити чело круном бугарском,
Од Најса бар да бежи као краљ!

Свевлад

Не прекидај ме, синко, ти; гле, отац твој
Мирно ме слуша.

Краљ

О стари друже мој,
Говори само. Твоји савети
Мени су драги и поштујем их ја.

Свевлад

Да, Бодин беше збиља победник
И моћан краљ, јер у народу свом
Бескрајну љубав беше стекао.
И само грчко лукавство и рашких војвода страх
Здруженом својом силом успеше,
Да храбри Бодин буде оборен...
О каквом подлом срећом запојен
Скопљански легат беше, кад доби вест,
Саронит Грк да с војском долази,
У којој беше народа велики број
Под грчком влашћу што се налази;

И одмах тајно јави Грцима,
Да у град уђу с војском. Међутим
Гласника посла краљу Бодину:
У Скопље грчка војска улази,
Пред твојом силом пепео ситан и прах. —
Ах, крв ми, краљу, и сада мржњом ври,
На то издајство како помислим!
Снег беше пао. И хладне зиме студ
Уморну војску у Најс нагони,
Да кратким миром прибере своју моћ,
Кад од издајничког легата лажљиви стиже глас,
Те краљ на брзу руку прикупи
Рашчанске чете што зимоваху ту
И дрско с њима на пут крете се,
У сметовима остављајући траг
Од претрпаних својих бораца.
И ту му пола војске изгибе,
Са другом полом на тврди јуриша град.

Краљ

И ту му сунце славе помрча.
Сиромах Бодин!

Свевлад

О не, сиромах није тај,
Што гордим падом поражава и пад!
Вечита слава њега односи
У светлу прошлост и вековечности свет,
Јер усред битке, кад му Рашчани
Издаше барјак и одступише сви,
Он диже мач — и горди његов глас,
Кô тутањ грома ваздух проломи:
— О Грчке подла децо, амо сви!
За страх још не знам а смрт презирем ја! —

Бранислав

Умукни, старче! Та зар не видиш
Господу грчку?!

Свевлад

Да умукнем зар,
Кад пропаст шири страшне чељусти?
Баш сада нећу, сад ћу зборити!
Ил' желе ко да мисô вежем ја
Конопцем танким и... — Тако је, краљу, да,
Мир нам је нужан. — Не, то ми не да свест
Јер мир је овај само обмана
Клонуле Грчке, што стрепи од нас
Праведна казна да је не стигне.
Овај је мир страшнији него рат,
Јер њима ђаво посô зачиње,
Ширећи квареж по земљи широм.
О, господару, чуј!
На трону томе, са кога владаш ти,
Сећаше негда твој отац, Војислав;
Са истог трона он је бацао
Отровне своје стреле на Цариград.
Са тога трона Михала, мудри краљ,
Храброга сина посла Бугарској,
Да ударцима мача обори
Источник живи разврата гнусног и зла!
И каква срећа, надежде какав зрак
Осија срца витешка у онај срећни дан,
Кад стиже глас да Бодин долази,
Избављен тобом из Антиохије. Они,
Благосиљајући тебе, оштраху светли мач
У тврдој вери, да ће к победи
И новој слави повести Бодин њих.
И тога ради бугарски народ с нова
Устаде противу Грка. А синоћ стиже вест
Да војска њина, у три сукоба
Побивши срећно Грке, држи сад
У плену своме војсковође две:
Ботаниот и храбри Апокап
Сведок су, краљу, сјајних победа
И је ли право сад, је ли корисно

Не користити се овом приликом,
Кад само време к победи зове нас?
Или је мудро напуштати сад
Велику мисô оца и брата свог,
Почетак среће која налази
У завршетку грчке свемоћи?
Гле, на северу Угри прелазе
На валовито, мутно Дунаво,
Пленећи вароши и опустошавајући све;
На југу тресе Норманâ дивља рука
Гвоздене драчке капије, околина та
Под ударцима салијског херцога
Норманском мачу подвласна је већ.
На Сарацене и у Дакију
Комнен је своју силу расуо,
И с поразом га дочекују свуд.
Па зар у томе бурном времену,
Народа кад се таласа вал на вал,
Да места има и нерешљивост!?
О мудри краљу, у свем народу
Одушевљење је преовладало за рат,
Па стаје л' когод на пут овоме?
Нико. И не мож'! Излаз је потребан,
А ти си краљу сувише стар и слаб,
На чело да се ставиш покрету. (Приближи му).
Власт, дакле, предај оном соколу,
Мисао чија приличи добу том,
Бодину, јест; уступи њему трон!

Војводе (се изненађене хватају за мачеве. Дешава се збуна).

Бранислав (јурне бесно са голим мачем на Свевлада).

Свевлад (рањен).

Орловић (га придржава).

Свевлад

О... обрани ме, подмукао кô пас!
Орловићу, води ме ван дома тог,
Од данас што ми крвљу дугује!

Орловић

Почетак тужан је то
Жалосне судбе у којој пропада краљ,
Добри и — јадни краљ.

Свевлад, Орловић, Вукан (са још неколико војвода и витезова одлазе).

Краљ (који је дотле као поражен стојао).

Тако ми Бога мог,
Пакô се титра мојом старошћу
И трон ми стреса на постољу свом,
Паклена шала је то!

(Гледајући гневно на Бранислава).

О гнусни измете,
И ти још стојиш?! И ти не стрепиш зар?!
О, с пута гневу мом, што мраком застире вид,
Бесомучниче!...

Бранислав

Оче!

Краљица

Сине мој,
О прибери се. Не срди оца свог
Сурова духа дрским изразом.
Најтврђи стуб си српског престола
Бесвесном руком заљуљао ти,
И зато одмах иди Свевладу,
Те зглади лудост молитвом скромном бар:
Опроштај ишти!

Бранислав

Па ти ме мучиш... Ха,
Само не то! Зар њега да молим ја?
Никада, мајко!

Краљица

Ал' проклећу те ја.

Бранислав (умеравајући се)

Где вољу гуши синовљевог срца глас,
Хтео, не хтео — морам. Краљице, слушам те, гле.
Хај напред, ноге! Клетва мајчина
И сатани вас може пратити! (Оде).

Краљица

Спокојан буди, са чела разгони мрак,
Јер Бранислав је, ето, отишô.
Кô скроман син да грешке заглади траг,
И мудри Свевлад опростиће му, знам.

Краљ

И мудри Свевлад! Ти кажеш истину,
Свевлад је мудар, ал' бесомучан је он!
Да грех заглади?! О, онда уништи рану
Ил' сами спомен. Ах, тешко мени, тешко!
Рођени син, утеха старости моје,
Поругом враћа староме оцу дуг!
Та то је доста, па да раскинем
Љубави божанске везе, да себе заборавим... о!
(Покрива лице рукама).

Сватошлук

Сиромах краљ!

Просегој

О, светла господо,
Сведоци тужни туге краљеве,
Не осуђујте строго младост; нагла је
У послу своме она. Да, Бранислав је ипак,
Макар и позно, покајао се,
А покајник је увек достојан
Љубави наше и благослова с њом.
Заборавите, дакле, несрећу,
Па хајте здраво у мирисни врт,
Где гозба чека госте краљеве.

Витезови

Живео краљ!

Сватоплук

Мир нек царује над њим!

(Одлазе сви осем краља, краљице и Просегоја)

Просегој (прилази малко погурен)

Да, краљев гнев имаде основа,
О, светла госпо, јер крвна увреда та
Осветом грози самом престолу.
Јест, Свевлад је мудар, ал' је и частољубив при том
Од старине је жупан — и... (Ломећи се)
Ал' што да зборим баш ја!
Опростите ми... Ал' имам разлога,
Да не верујем у верност његову!

Краљ

Просегоје!

Просегој

Светли поочиме и краљу!
Веома важна ствар је, па... (Гледа на краљицу).

Краљ (махне руком, она излази на поље).

Говори сад,
Но заклињем те Богом, размисли
О свему добро! И уза сваку реч
Најтврђи доказ мораш придати,
Ил' посумњам ли и најмање што,
Награда лоша биће одговор.

Просегој

Рекох: Свевлад је издајник! А за своју реч
Животом ћу ти добар стојати,
Јер бесни старац, рата тражећи,
Личином нужде жељама прикрива циљ,
Са издајником што је смислио,
Са издајником!

Краљ

А ко је издајник тај?

Просегој

Бодин.

Краљ

О, Боже!... Ни речи више о том!
Од помисли се саме ужасавам...
Пореци то! Ох, не потврђуј то!

Просегој

По вољи твојој — ја ћу ћутати.
(Скрсти руке и поклонив се повлачи се натраг).

Краљ

Ал' ипак, ипак!... Ови догађаји,
Па понашање његово, мрачан лик —
Чудновато! (Бесмислено гледајући на Просегоја).
Ал' могуће је сасвим,
Сасвим..... (Прибравши се)
Човече страшни, о чуј!
Ја хоћу доказ, хоћу доказе!
Или ме можда срце заноси,
Кад стално збори: Издајник није он!
Јер ти си онај што га избави,
Од силних Грка кад заробљен би;
Јер удар бесне судбине и смрт
Од њега даље ти си склонио! —
Да, докажи одмах што си рекао,
Докажи, чуј! Ти ћутиш?

Просегој (Шири руке и слеже раменима)

Ах, господару мој!
Да зборим, зашто? Бескрајна јарост та
Убеђује ме да ваља ћутати,
Јер, њоме вођен, не саслушаваш ме ти.

И зато пусти да се удалим,
Гнев док те прође. (Хоће да иде).

Краљ

Остани, миран сам ја,
Догађај овај потресе ми дух;
Но сад сам сасвим и тих и спокојан.
Говори, дакле: ја ћу слушати!

Просегој

Чудновати се гласи проносе,
Од кад се Бодин из ропства поврати свог,
Кô да си рад уступити му трон.
Па тумачећи такав поступак
Понеки дају за право, неки не.
И тога ради на бурним сајмовима,
По улицама, у мрачну ноћ и дан,
Заваћена се властела крви. Јутрос баш
У двору овом мал' не потече крв!
А прошле ноћи бејах принуђен,
Са људма својим обесни да мирим свет,
Пре Јаквинтиним двором што бурно клицаше:
Живео Бодин, живео српски краљ!

Краљ

При Јаквинтиним двором?

Просегој

Тако је.
Легата барског поносита кћи
Узрок је у пола свему. Лепотом њезином
Очаран, Бодин, код ње је ноћ и дан;
А частољубива девојка и горда,
Користећи се људским страстима,
Незадовољнике прима у свој двор.
Ах, бедни Бодин! С буром у срцу
Узаман тражи спаса, ломи се.
Издајници су око њега сви,

Па сваки израз родбинске љубави
Безбожно, подло угушују и даве...

Краљ

Нечувено!

Просегој

И ове вечери
Свечаност сјајна биће, биће пир,
На коме ће се чути здравице
Бугарском краљу и српском — Бодину.

Краљ

Ма дрскост њина нема границе!
Доброта моја вољност им даде зар?
О Боже мој! И мој рођени син,
И тужни братић, и стари другови,
Сви дижу руке противу мене сад;
А ти си сведок да их бескрајно љубим,
Па од куд ова грозна казна? (Поћутавши)
О драги Просегоје,
Чудна ми мисô у главу сину: Ја хоћу, ја морам
Сопственим ухом да чујем њихов збор.
Чуј, водићеш ме, кад тавна падне ноћ,
У њезин замак.

Просегој

О господару!

Краљ

Шта?

Зар се и ти буниш, јуначе?
Отров је сладак, кад већ морамо
Отровну чашу испити. Хоћу да видим сам,
Да будем сведок како Михалин син
Јуначко чело мршти при спомену
Имена мог. Хоћу да чујем ја

Како ме кори искрено па, можда, и праведно,
Слободу што му даровах и с њом
Очинску љубав, милост очеву!
Јер време стиже и правда подиже глас,
Да безобзирно казним грешнике,
Кличући страшно, да оглуви све,
Преко пољана, огрезнулих у крв:
Слава ва вишњих Богу!

Просегој

Ах, светли краљу мој,
Твој поглед страшно сева. Твоје уснице
У бледилу се тресу и трепере —
Велики Боже!

Краљ (по краткој почивци, прибравши се)

Спокојан буди, синко,
Несвестица је тренутна то... Ах, седа старости,
Како ли брзо клонеш под јадима,
Кô сува трска под лаким лахором
Приклањаш главу ти. Ти си свему крива!
Ал' Просегоје, моја је заповест:
Да ноћас у замку будемо.

Просегој

Покоравам се
Наредби мудрој светлога краља свог. (На страни)
Но прво ја ћу к Бодину ићи сâм,
На ово све да њега приправим.

(Улази један витез).

Витез

Господа светла за сто седају,
И Сватоплук, кастелан которски,
Великом краљу пије здравицу

(Усклицавање, фанфари и бубњеви).

(Завеса пада).

(мај, 1882.) Србадија, 299—309.

МИЛЕВА

ПРИПОВЕТКА

Хај далеко тамо, где се гора диже,
Што је магла крије и даљина сива;
Где уморан орô са победе стиже,
Да у благом миру слободан почива;
Где водопад пршти у мрачне поноре,
Бацајући капље на мирисно цвеће,
И јато се птица певајући креће
Безбрижно и чило у сусреће зоре:
Усамљених двора зидови се црне,
Око којих само горске звери ходе,
Ил' преплашен гавран испод стрехе прне,
Па гракћући мукло у даљину оде....

Скривене од света, далеко од људи,
Ту их туђин диже из далеких страна,
Уза њ ћерка живи анђеоске ћуди
И весеље цигло омрачених дана!
Још у бурно доба што пролећем дише,
Он је смакô вео себичности худе,
Презрео је живот, законе и људе,
И никада није тражио их више!
И увелих снова̂, преварен у свету,
Заборав је нашô у дубоком миру,
Истрошена духа, налик свелом цвету,
Што не даје хране пчели ни лепиру.

Ах, по сто пут срећни, које нада љуби
И крепосном вером кроз живот их следи,
Срећан, који страда, ал' вере не губи,
Томе горки живот и у болу вреди!
Ал' у нашем веку, што се ропством краси,
Очајање тамне указује путе
У загрљај хладни будућности љуте,
Где се жарка вера у сузама гаси —

О, множ'те се жртве просветнога века!
Па неверства печат кад на сваком буде,
Осврњена вера, с невере човека,
Потопом ће новим да потопи људе.

У староме двору, у тихој самоћи,
Бледи жижак тиња пред иконом старом,
И скрушена страхом под копреном ноћи
Милева се моли са пламеним жаром:
Три су бела дана и три ноћи тавне,
Како старог баба угледала није,
И четврта поноћ под небом се вије,
А ни гласа нема да се гором јавне!
И у нежној бризи, уморене снаге,
Анђелак је скромно пред иконом клекô,
И усташца шапћу молитвице благе,
Што их вихар носи далеко, далеко...

Јесте л' вид'ли поноћ питому и благу,
Кад је лахор вине у небеса плава,
Па нејасним нечим окрепи вам снагу
И дух снажни диже, док вам тело спава?
Тако исто крепи и молитва света,
Што кô чисти тамјан са срдашца леће,
И дух гордо дижућ' под небо се креће
До престола сјајног створитељу света;
И светињом дахну неверничке груди,
И презреној снази крепка снага стиже,
Пустош вером сине — и нада се буди,
И молитва света с усана се диже!

А док она свете изговара речи,
Хȳк холује тресе из основа дворе,
Планина се хори, разлеже и јечи,
И све небо широм у пламену горе!
Тек кад ветри стану, што се небом гоне,
Па таласи само водопада брује,
Кликтање се неко кроз планину чује,
Што у немој даљи премире и тоне...

А чује ли она ове чудне звуке?
Не, молитвом благом занела се мила;
Своју бледу главу спуштивши на руке
И свилене косе на уморна крила.

Но кад чудни узвик до дворова стиже,
Да се сасвим јасно разбраше гласи,
И верно се псето са лежишта диже,
Урликањем вучким госта да огласи:
Тад и њеним срцем брза радост прође,
Па весело поглед са иконе трже,
И кô лака срна поскочила брже,
Да бабајку своме у сусреће пође;
Ал', кад браву стиште, она натраг крочи,
Као да се трже од отровне змије:
Место старог баба — спазише јој очи
Странца, каквог дотле ни сањала није!

Витак као јаблан, поносит кô соко,
Што се снажним крилом више сунца вије,
А гарава већа и пламено око
Збуни бедну цуру — чисто не зна гди је,
И помамни холуј расуо му косе
Коврчастим прамом на широка плећа,
Са којих се спушта богата одећа,
Какву у том крају по вароши носе. —
Притаја се смисô; само поглед гори,
И бујна се крвца усталаса јаче;
Зачуђено не зна ни једно да збори,
Нит' се усна крете, нити већа маче...

Најзад странац поче: — Мила моја селе,
Бог, што сваког чува, послао ме теби,
Да кô добар пријан до зорице беле
У твом двору нађем прибежишта себи.
Бесан холуј душе — планина се тресе
И громовног пуцња разлежу се звуци;
По горама вуци, по друму хајдуци,
Све то жудно чека плен свој да однесе!

Но тако ти Бога, што те лепом створи,
Прими бедног странца као брата свога,
А кад поноћ мине и зора зазори,
Захвалан ћу поћи са огњишта твога. –

Речи су се лиле неким слатким звуком,
Износећи љупкост молитеља лепог,
Што је нужда пружа уздрхталом руком
На срдачни олтар гостољубља њеног,
И нејасно нешто обузе јој груди,
Па милином благом поче да је мори;
Чини јој се чисто како странац збори,
Никад тако нису говорили људи!
Никад тако нису. У његовој речи
Чудновато нешто заноси и мами,
Нешто што се топи, разлеже и јечи,
Кô миришљав лахор у поноћној тами.

Бледи жижак тиња; и дршћућим зраком
Полусветлост баца на зидове старе,
Па трепти и пада на скривене мраком
Позлаћене купе, пушке и ханџаре...
И кô чисти анђô она смерно прође,
Пуна свете моћи да оживи наде,
Па му нежни поздрав у одговор даде,
И туђинац млади у дворе уиђе.
Тишина је нема, само холуј душе
Као јасна труба, што гробове буди,
Ил' кô тужни уздах умируће душе,
Што потоњом песмом успављује груди...

И дуго је странац приповедô моми
О родноме крају, што га жели давно,
И реч тече мило и душу јој ломи,
Подижући облак на чеоце тавно.

И блажени снови ускрснуше летом,
Па је крилом носе, где јој срце жуди,
У гомилу сјајну непознатих људи,
Што владају силни са чаробним светом.
— Блаженство је само код онога света,
Где је тако мило, блиставо и зрачно,
Тамо рајска срећа у милини цвета,
А овде је пусто, досадно и мрачно! —

Јест, ко много снева тај промене тражи
У шареној слици тренутнога бића;
И светињом чистом заблуда се снажи,
Приносећи путир отровнога пића.
У чистоћи рајској човечије душе
Најсветији снови љубављу се плоде,
Но и они често у пакао воде,
Снажно тело ломе и дух горди руше!
Што ће млада душа, пуна нежних страсти
У камене куле и мраморне дворе,
Где ни сени нема од истинских сласти,
Где и онда лажу, кад се на смрт боре?

Или стара змија, у људскоме лику,
Праунуци Еве љубопитство буди,
Цртајући живо без живота слику,
Што мртвилом трује огњевите груди?
Ил' се љубав, можда, у оружје прима,
Да истину вргне у пучину мрака?
И то пуно око најтоплијег зрака?
И тај чудни значај, што га уздах има?
Бачена је коцка!... У пламеној души
Није само жеља за широким светом:
Ту представник снова мир и покој руши
И склоношћу, летом, отров пружа с цветом.

И Милева слуша како странац збори.
Па се топи, тоне у сновима сјајним:
Она гледа чело, што у огњу гори,
Она слуша речи са немиром тајним.
Нека слатка језа прожима је целу,
А грех чудан смисô у санове врже,
И девојче младо од њега се трже,
И стрепња се расу по целоме телу.
Већ и тога неста. Жеља жељу вије,
Док се брзо на њих не свикоше груди;
Она љуби у сну — па ни ви'дла није,
Како рујна зора на истоку руди.

Ноћ протече бурна. На пучину плаву
Зора мила слази у замену тами,
Подижући сјајна увенчану главу
Миришљавим венцем од ружица сами.
И кроз чарну гору песмице се крећу,
Где кô алем драги и сузица чиста
Благодатна роса трепери и блиста
По зеленом лисју и клонулом цвећу,
А несташни лахор у прозорју милом
Испраћаше ноћцу на хоризон тавни,
Разносећи мирис магловитим крилом
Чак далеко негде у питоме равни.

Нигди живе душе, нигди створа жива,
Да свечану песму ремети и ружи,
Само росно грање, што плодове скрива,
Ако лаки шушањ у певање здружи.
Ту блажени снови, у тихоме лету,
Хермелинским плаштом заогрћу груди,
Уљуљкује мирис а песмица буди,
Што се хори, звони по горскоме свету!
О, ван таквог мира, далеко од страсти,
Увенчана лудост што им венац спрема,
Приклонивши главу истинитој сласти,
Нигди лепше среће за човека нема!

Но са чудне моћи љубави и снова
Не размишља тако и Милева млада:
Њу поздравља срећа, и лепша и нова,
У вртлогу људском, у лепоти града.
Да, она се труди да повтори редом
Чудновату слику невиђених ствари,
Али тешки умор, што намеру квари,
Тавни вео шири у оквиру блёдом —
А наместо града и шарених људи,
Да кô пламен живи њено срце згара:
Пред смућеним оком, што кроз вео блуди,
Родитељско лице лагано се ствара...

И чудно и страно у појаву своме,
Осмехом се хладним развлачи и смеши,
Кô да кори санак, што лебди над њоме,
И душу јој мами да клоне и згреши.
Шта? Зар бабо мрзи, што и небо љуби,
Кад на љубав осмех оружа и креће?
Или срце њено кроз обману слеће,
Те се нечег жељно у љубави губи?
Милева се тресе у трепету своме,
Но сигурним ходом кроз одају прође;
И прогнавши осмех, што трепти пред њоме,
Суморна и бледа до прозора дође.

Већ се магла диже... И крепосним летом
Хладни лахор душе и росицу стреса,
Па игра и пева над заспалим светом
Кô слободно ропче холујиног беса!
И под снажним дахом, којим лахор душе,
Нека нова снага обузе јој груди,
И тавни се спомен полагано буди
Као мелем благи уморене душе.
И већ гордо чело огњевито љуби,
Прислушкује шапат путникових речи,
Што се срцем краде, заноси и губи,
Ил' кô чудни поздрав разлеже и јечи!

И упревши поглед кроз урвине неме,
Што их танка магла у даљини скрива,
Невидљивим ходом за путником стреме,
Па га тајом следи и о њему снива.
Ту, под дивљом ружом, љубимчетом гора,
Њено мутно око угледа и спази,
Где прилика људска корача по стази
Што се вије, краде до њезиних двора. –
И погнувши лако своју бајну главу,
Чије меке косе поветарац љуби,
Загледа се стално у пучину плаву,
Где се танка стаза извија и губи...

Ни провале тавне, ни клизаво стење
Не пречe му пута да смеоно прође;
Он се хитро спушта, подиже и пење,
И већ снажан, ево, под литицу дође;
Ту се десно стаза вијуга и креће,
Што је папрат кити до самога двора,
Ал' нек стазом иде ко по стази мора,
Сури орô смело кроз урвине слеће!
Ил' је нужда прека, па времена нема,
Да уништи ходом половину сата?
Бог једини знаде. — Он се живо спрема
И челичном руком за степене хвата.

Тихи, благи лахор пољуљује гране,
И шумор се краде, разлива и хори,
Кô да шапат шири на четири стране,
С којим страшну тајну казује и збори...
И у неком страху, за могућих јада,
Она стрепи, слуша... И поздравље мило
Слух узаман жуди — где бескрајно крило
Мир свечани шири и тишина влада.
И већ тајна слутња, у заносу своме,
Са молитвом благом полагано прође,
Кад се звучни поздрав захори за њиме,
И брђанин један у дворе уиђе.

Ах, и мукли поздрав из његових груди
Предосећај диже тајанственим крилом,
Као весник туге, што суморно блуди
И повија облак по чеоцу милом.
Већ четврта зора на обзорју плавом
Свет осија зраком, поздрави — и прође,
А бабајка нема да приспе и дође,
Ил' растави ћерку са немирном јавом.
Каква страшна мисô!... Она тихо заста,
Гледајући с плашњом клонула и нема;
И све живо ћути — и тишина наста,
Као тиха мајна, кад се холуј спрема.

А брђанин млади, са нејасном стравом,
Ломи се и гледа — и големе јаде,
Затреснувши лако и суморно главом,
Лагано и тужно говорити стаде:
— О, несрећна селе! — На уранку твоме
Горка туга тебе поздравља и чека,
Јер у скромном миру не познавши лека,
Мир ти нађе бабо у свршетку своме.
Ноћас, кад је вихар својим тавним крилом
Целу гору широм увијати стао,
Он је, занет, можда, невидовном силом,
Са литице страшне онакажен пао.

Само бледо чедо страховите бољке,
Окрвављен листак крај њега је био,
Као тајна прича исповести горке,
Где је мутни живот очајање крио.
Читај овај листак! На образу своме
Он ти поздрав носи; из његових речи
Још последњи уздах губи се и јечи,
Мир носећи, мила, родитељу твоме.
Ах, а бајни завет, из детињских дана,
Што га срца наша у милини хране,
Нека мелем буде страховитих рана
За срећније, душо, године и дане! —

Ту брђанин преста. У њезином виду
Равнодушност нека црташе се јако;
Наслоњена главом на хладноме зиду,
Чекала је краја непомична тако.
И кад момче прође и листак јој даде,
Њене бледе усне задрхташе само,
И са горког бола, што је душу сламо̂,
Усиљено крочи, јаукну и паде.
И све мирно ћути. У тавној даљини
Мир простире крило и све живо снева,
Само славуј мали у горској тишини
Бајним гласом тресе, цвркуће и пева...

И ко̂ мутни облак што сунашце скрива,
Младићево чело сабра се у боре;
И кроз танку маглу, што се вије сива,
Мрачан поглед баци на њезине дворе.
О суморних снова! — Пред његовим видом
Горостасан призрак васионом слеће,
И ко̂ хавет судбе губи се и креће,
Под бршљаном густим и срушеним зидом,
Где гробница стоји. Својим тамним крилом
Ту заборав тоне у пучину плаву —
И бацивши поглед по околу широм,
Он уздахну горко и окрете главу.

У одаји мир је. На зидови њени
Дуге сенке пале где кандило сија,
Ко̂ утвари неме и џиновске сени,
Што их благи лахор љуљушка и нија...
А у тавном углу, у засенку тајном,
Дисајући тешко лежала је нева,
И непокој, туга, с које пако̂ снева,
Бледи вео шири по чеоцу бајном;
И немирним крилом дотакнувши тако
Уснице и капке и свилене веђе,
Оне прену живо, затрепере лако,
И грчевит израз по лицу јој пређе....

Ах, како је бајна! Преко белих груди
Густа коса пала на детинска крила,
Скривајући престол анђеоске жуди,
Њезин витки узраст и недарца мила.
И младић је гледô у заносу своме
Ове беле груди, ове густе власи,
И немарно с туге обнажене краси,
Што га огњем пале, раздиру и ломе.
И њему је будном чинила се тада,
Да је призрак бајни из прошлости давне,
Који небом греде и судбином влада
И расипље мирис у одаје тавне.

И он беше срећан. — Кад се из сна прену,
Својим тешким ходом крај Милеве прође
И смућени поглед на двориште крену,
Па трезвен и миран до прозора дође,
А зорица рујна на истоку милом
Круну светлог дана на обзорје диже,
И он гурну окна — и хладноћа стиже,
Што је лахор носи орошеним крилом.
И кандило плану, запрска и преста,
Па још једном баци своје дуге сени,
И наместо сјаја, што га у час неста,
Рујни пурпур неба светило му смени.

Хладан горски ваздух што у зору душе,
Дотаче јој образ и склопљено око,
И кô болни израз, што га јади гуше,
Она с крепке студи уздахну дубоко.
Брђанин јој приђе и свој поглед врже
Заношљиво, жудно на њезине груди,
И пољубац његов, што је из сна буди,
Чеоце јој такну и она се трже.
Гле: над њоме младић клечао је мирно,
Оборивши главу суморно и ницe;
И, страх можда видев', што је у сну дирнô
Неки тужан осмех озари јој лице.

И кô тешки умор, што се вије крадом
На суморног странца, да му небо ставни,
Кад међ' густих липа миришљавим хладом
Мутан поглед баци на туђинске равни,
Све је тако чудно, питомо и лепо,
И сêн древних шума и шуштање тајно,
И он стрепи, гледа — али око сјајно,
За одмором гине и остаје слепо.
Тако исто жељно и Милева млада
Усиљени поглед у даљину креће,
И њезином оку изгледаше тада
Љупко — тужна зора и роса и цвеће!

Тако спушта главу и уморне руке,
Коме тешки уздах са пропасти јечи,
Тако бедник слуша тајанствене звуке
Страшне, дивље судбе и њезиних речи.
Сироче је она!.. У целоме свету
Нема оне душе, коју она љуби,
И потоња нада, што спасење труби,
Губи се и тоне и гине у лету...
И са такве мисли, што лагано прође,
Она покри очи и јецати стаде,
Кад се момче тихо примиче и дође,
И очево писмо у руке јој даде.

Отворивши листак, што га жудно узе,
Она баци поглед где се очај лио,
И са тешком муком задржавши сузе,
Читала је речи лагано и тихо.
И у жељи можда да читање спречи
При поздраву првом немира и беде,
Брђанин се трже и зборити хтеде,
Ал' у самом грлу изумреше речи.
И он мирно стаде. За њега је било
Све, што чује, чудно, али не и ново;
Ал' он ипак заста, као јагње мило,
И смућене душе слушао је ово:

„Мила моја ћери! Са овога листа
Чуј исповест горку родитеља свога,
И детињском сузом, што трепти и блиста,
Моли плаво небо за бабајка твога!
Чудни, бурни дани преступничких страсти
Летели су вољно више моје главе,
И у дивљем часу узбуњене јаве,
Ја сам жељно пио забрањене сласти
Ах! И сад ми сузе из очију тавни'
Горке квасе речи исповести жарке.
Јер ме ужас мори успомена давни
У спомену смрти твоје добре мајке.

„Ти си мала била. На обзору твоме
Премалеће осмо узвијаше крила,
Кад је мати твоја, у беснилу моме,
Најгрознијом смрћу уморена била.
О, крв ми се мути од помисли страшне,
Да сам срце њено разумео криво;
И једног се лица опомињем живо,
Коме целат бејах заслужене казне!
То ми беше другар — или демон зао,
Што невине душе заводи и губи;
С њиме увек бејах, али нисам знао,
Да он жену моју без надежде љуби.

„Једне тавне ноћи, о крвавих снова!
Кад се цело друштво искупило беше,
Њега у час неста; и кад дође с нова,
Његове се усне чудновато смеше.
Ја сам весо̂ био. У околу моме
Звониле су чаше и кикот се вио,
Кад он приђе к мени и прошапта тио;
— „Неверство те чека, пођи дому своме!“
Као громом сражен гледао сам немо
У то мрачно лице, што се злобно смеши,
И већ истог часа освету сам спремо̂,
Спремао сам душу да крваво згреши.

„Ноћ је била мрачна. Под суморним велом,
Плакало је небо суморно и сиво;
И са влажног зрака дрхтао сам телом,
Прилазећи дому помамно и живо.
И дршћућом руком ја сам челик стегô,
Сневајући занет освету и јаде.
И баш близу двора кад ми поглед паде,
У поноћ се скривен прикрадао неко.
Каква зверска подлост! На помама крили
Са кобнога јурнем двориштa и места,
Ал' он стрела беше — и за часак тили,
У мрачној га ноћи као сени неста....

„Од муке и гнева зној ме хладан проби,
И дршћући дођем до њезиних врата,
Ту је мирно било. У пространој соби
Танка бледа магла лагано се хвата.
Напрегнутим увом пажљиво сам слушô
У одаји тавној како шапат јечи,
И то беху тихе молитвене речи.
— Грешна жена! мишљах, кад сам у двор ушô,
Шта је даље било?... Ах, не питај мене,
Ноћ је била сведок узбуњене страсти;
Јер ни вриска твоја а ни сузе њене
Над беснилом мојим немађаху власти!

„О, колико ноћи, о, колико дана
Кајања и гриже и невоље љуте
Раздираху завој са крвавих рâнâ
И гробници тавној утираху путе!
Све пропало беше. Око мене широм
Безверије мрачно развијаше крила,
Па ни бурни живот, ни тишина мила
Не бејаху мелем за пропалим миром.
Ја умирем ево, и у овом трену,
Хладна земља шири своје тавне груди
За суморну вечност, постојбину њену,
Далеко од света, грехова и људи!

„Но ти срећна буди! Твоје прве снове
Мој благослов, душо, нека прати летом,
Да блажена чуваш успомене ове
Као страшни наук међу бурним светом.
Младо оно момче, коме береш цвеће,
Кад сунчеви зраци истоком заруде,
Нек ти верни другар у животу буде,
И благослов неба изостати неће!“ —
И Милева стаде. Кô у магли сивој
Пред њезиним видом кретаху се сени,
И она их гледа у јасноћи живој
Како једна пада, да је друга смени.

Јест, она се, збиља, опомиње живо
Једне бурне ноћи у детињству своме,
Што је тавни спомен у даљини скривô,
И суморне мисли одводио с њоме.
Сад јој беше јасно... Помућеним видом
Бесмислено, чудно гледала је редом
Тајне ове дворе у сутону бледом,
С полупаним окном и чађавим зидом;
Уза ѣ густи бршљан своје гране пружа
И шумори тихо и уздише тужно,
И њезина клону и задрхта душа,
И све поста празно, досадно и ружно.

Ах, нашто нам небо указује чари,
Кад их људској души загрлити не да?
Или зато само бурно срце жари,
Да га истим жаром у пакао преда?
Зар баш нигде сталног уточишта нема,
Где би чиста вера од земаљских зала,
Непомућен извор сигурности дала,
Па да слабу душу пут истине спрема?
И те кршне горе и питома поља,
Одбачена Богом, магле се и мраче;
Богомрака скиптар слободна је воља,
А гвоздени ланци прави живот значе.

И брђанин млади ћутао је немо,
Кад је бурне мисли у невољи свладô;
Тек покаткад само као да се спремô
Да прошапће нешто. — И девојче младо,
Угледавши с тугом ову горду главу,
Што се тихо спушта суморна и мила,
Она пође к њему, као бела вила
Кад заплови немо кроз пучину плаву.
И блажени зрачак пријатељског жара
Беше бистра роса за њезине јаде,
И Милева крочи и са чудног чара
Пуна светог миља на груди му паде...

И дан светли грану... На дрвље и дворе
Рујни зраци пали, па светило дају;
И зорица мила на далеко море
Плови, тихо плови у пурпурном сјају.
Све божанским дахом трепери и дише,
И несташни лахор и мирисно цвеће,
И славујак мили с песмицом се креће,
Где орошен цветак трепти и мирише.
А далеко тамо на источној страни,
Одакле се данак узвија и стиже,
Нека тајна рука, што светове храни,
Круг великог сунца полагано диже.

О Божанство мило! — На драговим грудма
Она гледа зору и милине снива;
И њојзи се чини, међу грешним људма
Да је љубав ипак свемоћна и жива!
Она беше срећна... Срећна? — Тајним гредом
Неко чудно лице од једном се створи,
И у нежном жару смеје се и збори,
И губи се, тоне у сутону бледом...
Леп и грозан призрак! Милева се трже,
Као мрави неки да јој крвцем ходе,
Она прекор виде — и похита брже,
Па се одби с груди — и на поље оде.

А брђанин млади зачуђено стаде,
Ил' мишљаше можда да за њоме иде,
Кад му мрачан поглед у подножје паде,
И он слику једну остављену виде.
Он је мирно диже. И вид кад је свео,
То му мушко лице кô познато дође,
И одмах се сети, кад мислити пође,
Да је лице ово у планини срео.
Каква чудна слутња!... Разгледавши слику,
У недра је стрпа и лагано крочи;
А мрак надви крило по његовом лику,
И крвавим сјајем синуше му очи...

Тавни сутон пада... На питоме равни
Танка нека магла лагано се креће,
И све живо ћути, — и хоризон тавни
Бледи вео спушта на дрвље и цвеће.
А по росном цвећу и стазама кривим
Горостасне сенке попадале редом,
Као мрачне пруге у сумраку бледом,
Што се тихо губе у маглама сивим.
Све уморно пада на криоца санку,
И потоци ћуте, и горица спава,
Спремајући радост сунашцу и данку,
Кад их лахор зовне и зорица плава.

Дан се немо гаси... У бурноме мору
Непријатних мисли и суморних слика
Брђанин је ишô Милевином двору
Тромим, тешким ходом и смрштена лика.
У његову уму ређаху се снови,
Од којих се душа ужасне и стрепи.
И он виде призрак чудновато лепи,
Кад му мутан поглед у даљину плови.
И он ћути, гледа. У његовој души
Страшна нека завист залепрша крилом;
Он би радо хтео да у бездан сруши
Ово бајно лице у осмеху милом.

Често, гонећ' стада преко тучних поља,
Злурадица тајна подузме га крадом,
Као зверска тежња и паклена боља,
Што беснилом плане у срдашцу младом.
Ко је онај младић? Из далеких страна
Од куд ово лице да забаса туди,
Брђанин се залуд разабрати труди
Већ толико ноћи и толико дана.
Све му беше чудно, нејасно и тајно,
И њезина плашња што је прати следом,
Као судбе игра на чеоце бајно
Цртајући немир у засенку бледом.

Ах! И мрачна сумња, у полету своме,
Чудновату мисô покреће и буди,
Кад загрљен миље уживаше с њоме,
И кад му се одби са пламених груди,
Он је смућен пошô — и код старог зида,
Где се густи бршљан уз прозоре креће,
Он Милеву виде: у руци јој цвеће,
И она га тихо, замишљено кида;
И несташни лахор играо се с цветом
У прозорју милом од зорице ране,
Разносећи лисје играјућим летом
У туђинска поља и далеке стране.

Мрак све гушћи бива. На западној страни
Руменкаста магла у азур се слива —
И славујак дрема; по дрвљу и грани
Маглица се спушта прозрачна и сива.
И ко сјајна тачка или роса чиста
Кроз далеке магле, са висина плави',
На северу тавном Оријон се јави,
Па одозго сјаје, трепери и блиста!
И све живо ћути и горе и равни,
Кад уморни данак задрхта и клону —
И већ крајни зраци у недоглед тавни
Полагано бледе, губе се и тону...

И брђанин млади похита и пође,
И жеља га узе и силна и јака,
Он је журно хитô да к Милеви дође
Пре суморне ноћи и густога мрака.
И дугачким штапом са цвећа и траве
Стресао је росу, што трепти и блиста,
И забуњен чисто не мишљаше ништа
О сликама мрачним узбуњене јаве.
Час по час би само окренуо главу,
Кад лепршне тица у засенку тајном;
Или свитца гледа, кроз роснату траву
Како тихо мили са одећом сјајном.

И већ горду главу кад је мирно дигô,
Умеривши мисли, што га мрачним граде,
Он је ведра лика до двориштa стигô,
Али ту се трже — и зачуђен стаде.
Као тавне сени и духове тајне
На дворишту спази непознате људе,
И његове очи у залуд се труде,
Да уоче лица спрам буктиње сјајне.
Он је мирно стајô. И у томе трену
У његовом уму поче да се буди
Оно страно лице — и он поглед крену,
Стални, оштар поглед у гомилу људи.

Чудновати призор! У околу широм
Чуло се је тихо како шапат јечи,
Губећи се немо, под вечерњим крилом,
У жубору тајном полугласних речи,
И брђанин млади дрхтао је телом,
Слушајући говор, што се у ноћ краде
Са румених уста невестице младе,
Покривене сенком и провидним велом.
То је, дакле, узрок за плашљивост њену!
То су оне усне, што се скромно смеше!
Он се смршти само — и у томе трену,
О, како му гнусна и одвратна беше!

Црвенкаста светлост са буктиње сјајне
Обасјала дворе и околне гране,
Бацајући сенке големе и тавне
У пучину мрака на четири стране,
И брђанин гледа, ломи се и стрепи,
И огањ и зима узимље га редом,
Јер он њега виде у сумраку бледом
И осмејак вечни са усница лепи'!
Од муке и гнева као бистре сузе
Нека влажна магла помути му очи,
И када је странац за ручицу узе,
Он задрхта, плану — и помамно скочи!

То бејаше много! — Као рањен тигар,
Кад упази крвцу и осети јаде,
Једна мисо̂ беше, један полет хитар,
И грозан и страшан пред туђинца стаде!
И Милева врисну... Страховитим звуком
Цикну овај јаук кроз тишину мртву,
Кад он бесно зграби забуњену жртву
И узмахну њоме и звизну је руком.
Тежак удар пуче и одјекну тупо,
И туђинац паде и на̂гло се диже,
Измахнувши ножем на уздарје скупо,
И у брзом ходу примаче се ближе.

Све почива немо и милине снева,
Ни прохладни лахор не лепрша летом,
Само будни попац што цврчи и пева
Своју тајну песму над заспалим светом.
И сањиво стабла опустило цвеће
На земљицу влажну и мирисну траву,
И сребрни месец кроз пучину плаву
Као бели лабуд поносито шеће.
И у дивљем страху своје душе младе,
Овај страшни призор гледала је нева
Са ударцем ту се примиче и краде,
И обнажен челик убилачки сева.

Брђанин се наже. Бол љубавних рана
Све га ближе странцу примицати стаде;
Кад загрме пуцањ с неколико страна,
И он бесно рикну, пропе се — и паде.
И мир с нова наста. Млади странац дође
И загледа с чудом у мртвачко лице,
Ал' он рањен лежи и опружен нице,
А странац се крете и све за њим пође. —
А кад цела чета у подножје стиже,
Густ се пламен узви и обузе дворе,
И зато се врана са гратканьем диже
У небеса плава, у азурно море...

Трећа тавна јесен у вечитост броди
Својим тешким ходом тромо, полагано,
Кад на Н—ском друму, што у брда води,
Млад коњаник један јахаше лагано.
Спуштало се вече.... Уз ветрину јаку
Ситна киша сипи на увело цвеће,
И његов се поглед замишљено креће,
Па тумара, блуди по влажноме зраку. —
И све беше мртво, суморно и мирно
Само коњиц мали стреса се и рже;
И кад га је младић остругама дирнô,
Он се пропе живо и похита брже.

То брђанин беше. Са његових груди
Још се вију трази залечених рана,
Што их некад доби од туђинских људи
На измаку кобном страховитог дана.
Кроз његово лице и стуштене боре
Исписана беше нека тајна туга,
Као мутни спомен на времена друга,
На срушену љубав и спаљене дворе. —
И јесенско небо, сумрачно и сиво,
У бескрајност нему покриваше широм
Оне мрачне снове, што је младић снивô,
И што тавни покој почивају с миром.

И баш кад је коња потерао касом
И последњу кућу остави и прође,
Њега викну неко чудноватим гласом,
И прилика женска до коњица дође.
Брђанин је стао. И на овој жени
Беше нешто чудно. Под јесенским велом,
Дрхтала је она са прозеблим телом,
И вода је текла са скутова њени'.
И са страхом он је на уснице гледо,
Усиљено што се развлаче и смеше,
И лице му дође као дувар бледо:
Страховити Боже, то Милева беше!

Јест, младић је некад у заносу снивô
Свог анђела тако са крилима сјајним,
Ал' на овом овде црташе се живо
Нека страшна туга с презирањем крајним. —
Са њезином косом, свиленом и лепом,
Зимогрозни ветар играо је мило,
Стресајући своје овлажено крило
У игрању своме и витљану слепом!
И младић је стајô без речи и збора,
И она му крете успомене давне,
Показавши руком на врхове гора,
Што теменом стрше у облаке тавне.

И дрштућим гласом говорити стаде
О неверству странца, о сновима тајним,
О срушеном двору, где се тихо краде
Њена бурна жеља у ноћима бајним.
И из њеног мутног и очајног вида
Потекоше тихо покајања сузе,
И образе њене живи пламен узе,
Као израз срама, поруге и стида.
Студен ветар душе... На хоризон тавни
Маглуштина сива лагано се креће,
И кô тихи шапат успомена давни'
Шуштало је грање и увело цвеће.

И Милева клече. Чудноватим гласом
Она зачу кикот, што грмну у зраку;
И он трже коња — и полете касом,
И тмуо се топот изгуби у мраку...
И у тешком болу очајања свога
Она склопи руке и шаптати стаде,
Рођајући тихо невољу и јаде,
И тражећи милост у Господа Бога.
А у истом часу из даљине неме
Звук вечерњих звона тишину је сламо̑,
И кад зачу гласак што кроз маглу стреме
Она покри очи и зајеца само.

5. јун 1882. г. Отаџбина, X, 504.

ДУХ

I.

Под љупким небом питомих јужних страна
Раскинут горски ланац где горда плећа свија,
Ко̑ благо станиште суморних људских дана,
Пружа се уска равни̑ца. Ко̑ река питома и тија,
Између шума̑, скривених вечитим хладом,
Вијуга мирно она. На својим недрима бајним
Поднебља јужног шарено цвеће храни,
Ил' виту палму, што благим залађем и тајним
Суморног странца од жарке припеке брани.
И млади путник, у жару блажених снова,
У тихом шушњу уздахе љубави снује,
Па даље жури, где прошлост буди се с нова,
И чудну причу смућеном душом чује.

Ту густи бршљан и тавни кипарис скрива
Урвине рујне прастарих неких двора. —
Са тога места даљина види се сива
И конац, можда, дубоких ових гора.

И људска нога не гази ове стране;
Мртвило царује ту. По гранитскоме поду
Стрњика оштра простире у округ гране,
И не да места стази и пречи смеломе ходу.
И тамо доле, на цветној равници широм,
Где мирни пастири живе и бела чувају стада,
Прошлости дух узвије често крилом,
И тајним збором у овом месту милом
Прошапће често он — и све заћути тада.

И слуша све: У давном исконском добу
Кад мир и љубав владаху васцелим светом,
И демон жеља, заривен, у тамном гробу,
Сневаше живот, над њиме што жури лêтом,
Весело беше ту. Где лахор лелуја сада
Кипарис тужни, што тавне зидине краси,
Рођена брата два весело живљаху тада
И чедо страснога југа, Астреа, сестрица млада.

О, какав лик! О, какве пламене жŷди
Скриваше поглед њен! У бајном њезином стасу
Све дражи бејаху јужњачке пламене ћуди,
А звуци сребрног звонца у женском наивном гласу.
Полиник, млађи брат, кад рујна зорица сине
И даљни хоризон озраче пламене пруге,
Кроз уске стазе и густе честаре се вине
И милу сеју међ њене одводи друге.
Ту смеј и радост и бајке о добу давном
Под густим хладом зелених, древних шума
Васкрсну снове у слутње оквиру тавном,
И бујне слике детињског њезиног ума.
И миља пуни, пред њоме буде се снови
О тајним дусима, што кроз ноћ нечисту блуде,
О чудној вили, што тихо језером плови
И бајним стасом и песмом заводи људе.

И њој се чини да у ноћ назире тада,
Кристалне дворе, где сени вечности живе,
И слуша, губи се, слуша — а тавни сутон пада
И горски врхови већ крију се у магле сиве.
Сањљива онда, уз блеку оваца бели'
Ил' звеку звонаца јасних, старом се упути двору.
И док се танка магла у лаке облаке дели,
Велики сунчев круг у рујном губи се мору...

А Сисиф, старији брат, господар дубоких гора
И мрачни цар гудура и шума тавни',
Кô чудни дух предачких питомих двора,
Друкчији сасвим беше. Кроз мирне и цветне равни
Уз фруле глас он бела не води стада,
Где мирни дух под небом тишине влада.
Никакав вид љубазног, пастирског мира
Милином својом занô га није и зраком,
Но, бурни оркан кад гором забрујн, немо
Са страшном стрелом и он се у лов спремô,
Тутњавом грома праћен и густим увијен мраком.
Ту вас дан с њоме, при сјају огњених зрака,
До мрачне ноћи, по гори суморан лута,
И гора брујн под густим покровом мрака,
Док чудни ловац налази себи пута!
И с дивљим криком преплашив гавранска јата,
Он баца стрелу за брзим њихових летом,
Ил' гордом снагом у коштац с вуком се хвата,
Кô моћни дух над горским, суровим светом!
И млади пастир, пробуђен холује шумом,
Пажљиво слуша крик, што кроз ноћ суморно блуди,
А тајни тоне глас — и с маште, кренуте умом,
Паклени страх покрива његове груди...

На суром окомку, где вид кроз магле блуди
У сиву бескрајност незнаних и даљних страна,
Почива порушен зид. О њему казују људи,
Руина да је то над гробом, из древних дана,

Братоубице неког. У часу тишине неме,
Дубоки сан кад спусти копрену тајну,
Диже се нечиста сен — па кроз ноћ лагано стреме —
И доцне у поноћ шапуће страшну тајну
О чудном жићу подземља и богу своме,
С вечности тавне што вео размиче широм,
Ил' гордом руком жезао диже над њоме,
Будећи сумњу слободним својим крилом!
Ту страшни ловац, кад сунце припече сјајно,
Уморан спусти отровне своје стреле —
И мирно слуша шаптање тихо а тајно,
Кад листак такне лист и старе зашуште јеле.
И често пута, кад путник задоцњен прође,
С окомка тог он чује потмуле гласе
И чудног ловца види — па журно одатле пође,
Да чисту душу од силе демона спасе.
И шушне л' тица у сенци лиснатих грана,
Тресући с крила капљице студене росе,
Њему се чини да шапат лахори носе
Из мрачних груди далеких, подземних страна.

Но беше л', збиља, враг, што њега вођаше туда,
Ил' његов усамљен дух, то нико не знаде рећи,
Ал' сумња доведе страх и сви се бојаху њега,
И страх од ловца тог биваше већи и већи.

Једнога дана он старом се не врати двору,
И залуд чекаше брат и сестра чекаше мила,
Румене зоре лик на плавом блисташе мору,
И светли освану дан и поноћ разави крила,
Ал' њега не беше нигде. Полиник обори главу,
И страшне помисли јад затресе његове груди,
Јер он се сети сад, што тајно збораху људи!

Да, он се сети сад суморне вечери једне,
Кад Сисиф из лова дође. Холуја гоњаше облаке,
И гордо столетно дрвље крцкаше некако тужно,
Док сјајни букташе плам и муње блистаху плахе.

Он беше усплахирен сав. И његов огртач кожни,
Џиновски, снажни стас што собом чува и крије,
Поцепан пао је доле. По мрком његовом лицу
Виђаше јасно он плашљивост како се вије.
И кад му млади брат с чуђењем приступи ближе,
Он баци поглед свој — и тако погледа ружно,
Да плава његова влас на глави с грозом се диже,
И мирно застаде он и брата гледаше тужно...
Ах, кака суморна мисао! Полиник чисто се стресе,
Јер Сисиф бејаше џин, од џина свакога већи,
И зато посумња он — ал' сестри не хтеде рећи
О чудну страху том, што душу његову тресе.

II

Пурпурни освиће дан. Све чудном радошћу дише,
И ласта весело, гле, над плавим језером леће —
Све љупким сјајем трепери и небо, роса и цвеће,
И млади јелен, што дигнув поносно главу,
Над мутним понором слободно у скок се креће...
Астреа диже се мила. У рâни освитак зоре
Гледаше љупки вид и цвеће кидаше мило,
И дневни, ружични зрак обасја небесно море
И лисне врхове дрвља и њене камене дворе.

О, какав невиђен чар! Далеко, у магли сивој,
Горди се крије врх у златне облаке редом;
Ту сури вије се орô и жури у жељи живој,
И благо шестари млад над главом његовом седом.
А мили, далеки дô и цветне равнице широм
Јутарњи свежи дах прелеће, нија и љуби.
И с чудним шумором у лету тихо се губи,
Таласајући цвет несташним и лаким крилом.

Астреа гледаше све — и њене детињске груди
Немирне радости жар згреваше слађаним миљем —.
Она се смејаше гласно и одзив, што гором буди,
Занимљив поста друг веселој њезиној ћуди.

Кô лака срна, роснату газећи траву,
С наивном радошћу она лепира гоњаше мило,
Што чудно трепери шарен и бежи кроз маглу плаву,
И сморен свија на цвет пухором посуто крило.
А поветарац драг, запојен крепошћу росе,
Љубљаше њезину груд и њене невине дражи,
И благом својом руком бујне јој витлаше косе,
Док влажни његов дах милином душу јој снажи.
У двору сама је била. Полиник у зору пође,
Да тражи брата свог. Астреа стрелу му даде,
И кад јој млади брат далеко за гору прође,
На њезин весели лик чудноват облачак паде,
Кô лака, маглена сен. Ал' он је спокојан био,
И њезин, најзад, лик суморност несносну свлада.
Јер добар један створ једино добру се нада.

Безбрижне младости сјај са њеног трепташе лица,
Кô нежни, плави цвет, украшен росице красом —
Она је слушала жагор шарених брбљавих тица,
Што сунчев здраве зрак чаробним и звонким гласом!
Ту вите тополе стас у горње вије се стране,
И њезин сребрни лист шумори лако и бруји,
А тамо, где је хлад и густо зелено грање,
Неранце рујни лик међ' лишћем стидно се руји.
Ни бистрог потока вал, ни буром бечено дрвље,
За њезин лагани лет да мучне препреке даде —
Астреа трчаше свуд — ал' кад у сумрак зађе,
Обнажен покри стас и стидна плашљиво стаде.

Коракнув нестално напред, са прстом на усни рујној,
Стојаше чудноват дух. Мраморном и лепом руком
Држаше он тополе спуштену грану,
И тако гледаше млад, замукнут каменим мýком.
Ал' како бејаше леп! Са трепавица и већа милих
Плавкаста пала је сен и лепо му лице краси,
А нежно повијен врат и гола његова плећа
Чаробним и лепим прамом мирисне грљаху власи.

Астреи застаде дах и лака румен је поли,
Гледећи љупки лик, што немо мами је к себи —
И неки чудан жар успламти њезине груди,
Она, у часу том, и би бежала и не би.

Дух

Зашто си застала, мила? Што белом ручицом скриваш
Свој девичански крас, и очи обараш доле?
Усне те моје, гле, за љубав невину моле,
А љубав свети је рај, о коме побожно сниваш!

Астреа

Ја не знам... Ко си ти?

Дух

Не питај за моје име,
Но срце своје чуј и сумњу, ту змију, баци
Далеко од себе. О, срећан бих звао се њиме,
Питомог погледа твог кад не би крили се зраци.
Ја спуштам тавну ноћ у часу срдачне жуди,
Да саревњиви вид не буни надземне сласти. —
Ах! мене одбаци Бог а грешни мрзе ме људи,
И опет зато све у мојој почива власти!
Кад слатки сањe сан, у тајне одаје уђем,
И нежни, женски дух забављам сањљивим красом
Пламених пожуда. А с маглом губим се раном,
Кад петô поздрави дан несносним и јасним гласом.
У лепом царству мом, над плавим језером среће,
Кристални диже се двор: у њему вије се мило
Од чистог смарагда лист, од сјајног алема цвеће,
И благим мирисом ту мирише лахора крило.
О, хајд'мо, анђеле, тамо! А твоје ревњиво руво,
Кад тија падне ноћ, звездама китићу сјајним. —
У твојој свиленој коси, с дворогим месецом бајним,
Тајанствен трептаће мрак, од сунца што би те чувô.

Астреа

А браћа моја?

Дух

Сисиф је у царству моме.
Усамљен његов дух пробуди мисао славну,
А мисô пробуди мене. Ја срећан постајем њоме,
И занет Сисиф сад посматра вечитост тавну.

Астреа

Говор је чудноват твој, но ти си љубак и мио,
И ја ти верујем све. Ал' нашто ласком се служиш,
Будећи чаробни сјај са блеском, који се свио
У лепом царству твом; — је л', ти ме искрено љубиш?

Дух

О, да л' те љубим ја? То питај тишину ноћи,
Кроз коју бол и јад и туга гони ме љута,
О, да л' те љубим ја? То питај лахоре благе,
По њима јер те млад поздрављах безбројно пута!
Ах, мисô моја свуд уза те грамзиво блуди,
Ја стрепим и кад цвет стидљиве дирне ти дражи —
А сађе л' бајна ноћ, кô мелем уморних људи,
Уморан онда дух варљиве утехе тражи,
Спомињућ' име твоје. Кô дим, кô магла сива,
Занет се прикрадам ја над твојом постељом милом,
И нежни образ твој, зажарен младошћу бујном,
Срећан и блажен сав, милујем сањљивим крилом! —
Остави дедовски кров! И мила, с љубављу својом.
У лепши хајдемо свет! Кристалне палате и цвеће,
Свој сањалачки хлад над главом узвиће твојом,
И злобан ту нас вид у поноћ гонити неће.

Астреа

Не, не, о лепи створе, чуј! Срце се противи моје
Тој слаткој помисли.

Дух

Ти нећеш?

Астреа

Хтела бих радо,
Ал' тајни неки дух и срце и груди ове,
У овај исти мах, помислом једним је свладô. —
Ти рече да ме љубиш?

Дух

Кô жеље што љубим своје!

Астреа

Љубазна зора, гле, ружичним прстима својим
Отвара радости двери сунцу свом. Из магле сунце се диже
На плави зреник. О, како крепосно прија
Тај хладни, свежи дух, што с њиме на земљу стиже!
Под благословом тим ја цвеће поздрављам мило,
У љупко прозорје. По њему забавно гледам,
Росице бистре кап како се чаробно блиста,
Кô алем, камен драг, ил' звезда сјајна и чиста.
Ја појмим овде све, разумем шта тица пева,
И срећна смејем се с њом и поток походим с њоме,
Где мали њезин кљун и њено шарено крило
Сребрни муте вал у слатком спокојству своме.
Кад мирна падне ноћ и гора забрујн немо,
Кô чудни, тајни дух да свете казује тајне,
У нашем старом двору, где блага тишина влада,
Упаљен пуца луч и сенке подиже сјајне.
И кô у лепом сну, у њином варљивом зраку,
Ја гледам драги лик предака умрлих давно —
И лаки и тајни шум, што блуди по горском мраку,
Кô њихов сећа ме глас на древно доба и тавно.
Ах, то је чаробан свет! Ту сваки цветак ме љуби,
И младе травице мир милином душу ми поји,
Ја живим животом његовим, у њему дух ми се губи,
И тешког растанка тог праведно можда се боји.

Дух

Не појмим плашњу ту.

Астреа

Са тобом ишла бих радо,
Ал' тајни неки дух и срце и груди ове,
У овај исти мах, помислом једним је свладô —
Ти рече да ме љубиш?

Дух

Кô жеље што љубим своје!

Астреа

О, онда доказ ми дај! Малену жртву ти тражим:
Остани са мном ти, остави кристалне дворе —
Нек листа смарагдов лист, нек цвета алемсто цвеће,
Јер лажни, тај лепи свет истине дати нам неће,
Јер где је узор лаж — насладе лажно је море!
Гле, ја ћу оплести сплет од росне, зелене траве,
Да слатко мирише све, да срећан дичиш се њиме —
Молићу ноћ и дан стидљивој зори нек јаве,
Мезимац мили њен да твоје понесе име.
Кад рујни утрне зрак за снежне врхове гора,
И бледи месечев сјај осенчи брда и равни,
Љубавни шапат наш, под кровом мирнога двора,
И мили загрљај твој скриваће сумрачак тавни.
Остани са мном ти! Полиник и Сисиф драги
Нек нађу друга свог у милом драгану моме —
А љупки, горски мир и лахор, питом и благи,
Послаће благослов свој избраном пријану своме.
Ти хоћеш, је ли?

Дух

Астреа, ти много тражиш;
Ал' чудна мудрост та речи је свезала моје. —
Нек буде, дакле, све! Кад сутра сунашце сине,
Срећан ћу приспети ја у двор, код браће твоје.
А дотле спокојство и мир нек трепте над твојом главом,
Кô лака, ружична магла, да својим немирним крилом
Не такне бурни сан, у жељи за слатком јавом,
Ту срећну, тајну ноћ, што блиста у оку милом!

Нека је благословено време! а све ће покорно пасти
Пред троном Господа мог, што слабе изводи људе
Из мрачних јазбина. Ах, символ велике власти,
Велики биће Бог, за лепше, чудније сласти,
И онда љубави дух, за тебе, јад ће да буде!
О, мила девојко моја! У твојој невиној души
Најдражи сневај свет, сражена грубост где пада,
И вечно љуби га ти, — јер срећа тек онда служи,
Кад човек појми моћ, што срећом његовом влада! —

И он се опрости с њом. Астреа гледаше чудно,
Јер цео његов збор нејасан њојзи је био,
Баш кô и млади дух, са лицем што се је лепим
У овај слатки час пред њоме невиђен скрио.
Ни сама не знајућ' зашто, срдито приступи ружи
И лепи њезин цвет пакосно откиде с гране,
И злобно кидаше лист — и лисје понесе лахор,
Далеко, у бескрај сив, у сиве, незнане стране..!
Плави се диже цвет из густе зелене траве,
Да пошље мирис свој љубазној сестри и други —
А руже у лисни жбун страшљиво сакрише главе,
Смејућ' се слатко све ненадној злоби и туги.

(август 1883.) Српадпја, св. 5. стр. 161.

КОЛОК

I.

Лепа земљо, где је негда
Заљубљени Атар певô —
У спокојству благе ноћи,
На крилима фантазије,
Походим те жудан, ево.
У замислу обилазим
Усамљена места она,
Страст пламена где се таје
У хареме, у сараје,

У вртове од ружица,
У редове лепотица,
Што, цватући као руже,
Једног само Бога знају,
Једној страсти само служе.

Кад бих могô, што бих хтео,
Ја бих тамо полетео,
Да уживам чудне сласти;
Да осетим, што осећам
У бајкама заношљивим;
Да уживам оне дражи,
Даљни исток што их има,
А моје их срце тражи.

II.

Драга моја, мој бисере,
Ти мелеме мојој души,
Знаш ли ону чудну песму,
О славују и о ружи,
Што под небо врела југа
Дочарава слатке снове,
Булбул Намех што се зове?

Ти си ружа, ја сам славуј,
Што ружици пева само,
Што лепоте њене слави,
И не пита, да л' га чује,
Већ уздише у самоћи,
Сања, пева и тугује.

Ах, и ову песму моју
Разносиће хладни ветри,
По далеким пустарама,
Где не цвати росно цвеће —
Ал' пропасти она неће:
Свет је њезин љубав само,
Кроз љубав је дошла амо,
Са љубављу и умреће.

III.

Из бујнога Хиндостана
У пределе Фарзистана
Летео је певајући,
Као призрак чудног јава,
Љупки Колок, анђô мира,
Анђô слатког заборава. —

Ноћ је била тако тиха,
Да се шушањ није чуо,
Нит' је когод уздахнуо;
Само каткад будна тица
У станишту ако милом,
Стресајући хладну росу,
Залепрша лаким крилом. —
И понова све се смири,
Лепршање и зефири.

И анђео гледао је,
У брзоме своме лету,
Мирна села и градове,
Растурене у даљини,
По свој земљи, целом свету. —
Обишô је равна поља,
И брегове и долине,
И пажљиво слушао је
Сваки шушањ из даљине —
Жуберкање поточића
И несташног поветарца,
Што по суром пирка стењу,
По валима и камењу.

IV

Пред њиме се Елбор диже,
Мрки Елбор гора сива,
Што му чело узвишено,
Снег и вечна студен скрива,
А подножје кити цвеће,
И вечито премалеће.

Ту, за летње омарине,
Тихи сутон кад се вине,
Пастир догна стада своја,
И спокојан, у тишини,
Пева песму о љубави,
О наслади и милини;
И ужива чудне краси,
Све док песма мујезина
Ноћ чаробну не огласи.

V

Ко то тужи и уздише,
Кад спокојство земљу крије?
То Измаил, пастир млади,
Над постељом мртве љубе
Косу чупа, груди бије
И потоком сузе лије...
Ал' је таштa свака нада,
Не устаје љуба млада.

Није давно — по године —
Како љуби лепо лице,
Како грли узраст вити
Своје драге невестице.

У дубини тавних гора,
У залађу дрвених шума,
Он је срећан био с њоме,
Кô у прва у времена
Први човек, прва жена,
У чаробном рају своме. —
Па зар тако, брзо тако?
Измаил је горко плакô.

VI

На ширaским пољанама
Цвета ружа поносито;
Зрак је греје, роса роси,

И ружица гране шири,
Диже своје стабло вито
И пријатно, слатко мири.

Ал' кад нагну бујни ветри
У јесенске бурне дане,
Кад поломе вите гране,
Ко би онда могô знати,
Да ружици живот врати?

VII

Кад је чуо анђô мира
Горку тугу и јецање,
Он се тихо доле сиђе,
И невиђен, тајним летом,
Несрећноме мужу приђе.

Млади пастир клечао је
Над постељом љубе своје,
Обгрливши мртво тело;
А кад анђô к њему крочи,
Тежак сан му склопи очи. —

VIII

Он је дуго тврдо спавô,
И сан му је сладак био.
Јер је густим велом крио
Страшни удес, мучну јаву,
У дубоком забораву. —
Па и рујна зора сину,
Кад га једва санак мину.

Као стидна невестица,
Кад се тихо на пут креће,
С љупким венцем од ружица—
Свитала је рујна зора,
У погледу даљних гора.

За њом тице и лахори
Сустижу се и прелећу,
Па бисерну росу круне
И по лисју и по цвећу.

Као росом умивено,
Као златом поливено,
Уз лагано таласање,
Шуштало је брсно грање.
Над руменом површином
Лети чајка брзим летом;
И весело кликтајући
Додирује лаке вале,
И пролеће као стрела
Са обала на обале.

IX

Измаил је срећан био.
Нека слатка, света струја,
Што природу узе целу,
По целом га прожма телу,
И свет њему поста мио.

У свечаном задовољству
Дисао је зрак јутарњи,
Гледао је сиње море,
Обасуто руменилом;
И високу Шајтан гору,
И облаке на Елбору, —
И све њему чудно беше,
Узвишено и свечано,
Кô да му се рајска сладост
У заносу слатком јави;
Да му срце радост пије,
Да му душа бајрам слави!

X

Али опет у сећању,
Као тавна опомена,

Из пучине заборава
Мисао се јави нека
О минулом оном добу,
У прошлости што је гробу. —
Ал' заборав не да клети,
Љубе своје да се сети.

Покрај њега на постељи,
Место њеног мртвог тела,
Стајала је ружа бела.
Њен пријатни благи мирис
Занесе му чисто душу,
Усталаса цело биће,
Као вино кахетинско,
Као крепко, слатко пиће. —

И не знајућ' ни сам зашто,
Док му поглед питајући
По колеби тихо блуди,
Срце му се стеже јако,
И дубоки, тешки уздах,
Из ломних се изви груди ..

(27. јуна 1885.) Стражилово, стр. 801.
I, 147; II, 156.

ЕЛЕГИЈА

I

Већ је прошло жарко лето,
Увеле су мајске руже;
И над влажним пољанама
Са грактањем вране круже.
На огњишту пламен пуца
И чађави зид му лиже,
Па трепери и светлуца
И колуте модре ниже. —

Поља ћуте, гора спава,
Нигде гласа, нигде јава!

И спуштивши руке своје
На уморно своје крило,
Ја се бајног доба сећам,
Доба, што је некад било.

Као лахор на таласи,
Што лагано, тихо струји,
Кроз душу ми трепте гласи
И анђелска песма брује.

II

Ах, прошло је доба оно,
Доба светлих, рајских снова,
Ал' у болној мојој души
Још се хори песма ова.

У пропалим гробовима
Пријатељи леже стари.
И времена бурна рука
Камен руши, натпис квари.
Ту, у тихо, мајско вече,
На криоцу од зефира,
Мир небески слази немо,
И анђео вечног мира, —
И блаженом својом руком,
Што гробовско сади биље,
Тихо стреса и узвија
Густи бршљан и ковиље.

III

Хори ми се, песмо мила!
Одјекујте, тужни гласи!
Кô разливен тајни жубор,
Што се нија на таласи...

Сањам прошлост. У долини
Бистар поток шумно стиже;
Тамо сива гора нема
Под небеса главу диже. —
На њој вечно магла сива,
Вечно лежи и почива.

У детињству често пута
Гонио сам тамо стада,
Где једини орô лута,
И где вечни покој влада;
И одозго, пун милине,
Кроз копрену магле тавне,
Гледао сам са висине
На поља и земље равне.
Ниже мене раштркана
Дизаху се мирна села,
И торњеви, озарени
Сјајном лучом сунца врела.
Од подножја плаве горе
У видокруг тону тавни,
Кô бескрајно тихо море,
Засејане тучне равни.

IV

Далеко су мила места!
Пролетеше срећни дани!
А време се канда жури
И сам спомен да сахрани!
Али силна мисао људска,
Кад је љубав загрејава,
Може гробље да оживи
И да прошлост васкршава!

V

На плећима горе саме
Старински се дворац диже,
Што с кулама од гранита
До у плаво небо стиже.

По обраслим зидинама
Виньага се густа вије,
И лиснатом својом врежом
До врхова куле крије. —
А над њима орô стари
Мирно кружи и шестари.

У тишини мајске ноћи,
Што милином небо краси,
Из дворова у самоћи
Допираху чудни гласи:
Меки гласак тужне песме,
Кô да дуси сузе роне
Над заспалим, мирним светом,
Јецајући у ноћ тоне...

Много пута застао сам
У засенку старих двора,
Слушајући тужну песму,
Што се хори одозгора —
И нејасна нека туга
Пуњаше ми онда груди,
И док туга груд ми мори,
Уз дворове поглед блуди.

VI.

Једне ноћи, кад је месец
Ред обасјô тавних гора,
Гонио сам своје стадо
Крај старинских ових двора.
Мир свуд беше. Мрачне куле,
Кô големи, страшни џини,
Подизаху сјајне стрехе
Плавом небу у висини;
А зелени, густи бршљан,
Лелуја се и шумори,
Па се чини кô да поноћ
Анђеоске речи збори.

Ал' од једном румен зрачак
Затрепери одозгора,
И залупи окно једно
Са висине мрачних двора.

Бледо, као месец блéди,
Девојче се над њим наже,
И њезине бајне очи
Кô да нешто у ноћ траже.
Прво к небу диже руке,
Кô да Божју милост жуди,
Па их онда брзо склопи
На невине своје груди;
Сањалачки поглед њезин,
Што далеко некуд стреме,
Гледао је дуго тако
У пучину ноћи неме.

VII.

Од чаробне ове ноћи
Мислио сам на њу само,
Њен је поглед пламен био,
Што је душу моју сламô —
И глас моје фруле драге,
Што дрхташе у милини,
Сваког дана све тужније
Хорио се по долини.

VIII.

Јеси л' видô лепи цветак
Крај потока, на обали,
Што огледа бајно лице
На сићани брзи вали?
Кад у тихо летње вече
Поветарац вале нија,
И његово лице тада
Љуљушка се и узвија. —
И љубавник тако страстан

Према срећи лице мења,
Јер љубав је поток бистри,
Што час цветне равни љуби,
А часом се опет губи
Преко гора и камења.

IX.

Цело јутро, целог дана,
Тумарô сам самац тада
Са теретом своје туге
По пучини својих јада.
У дубини мрачне горе,
У засенку брсних грана,
Сањао сам њене дворе
Цело јутро, целог дана!

Тежак умор, слатка туга
Испунили моје груди,
Гоњаху ме у самоћу,
Изван света, изван људи.
Више мене вита јела
Хладовите свија гране,
И лагано, тихо шушти,
И шумори на све стране. —
И кô лахор на таласи,
Што лагано тихо струји,
Кроз душу ми трепте гласи,
И анђелска песма бруји;
А ја сањам, ја се губим
У залађу сенке њене,
И светове духом љубим,
Непознате, невиђене.

X.

Већ и тавни сутон паде,
И затрепта звезда сјајна...
На звезданом, плавом небу
Свијала се нојца бајна.
Орошена поља равна,

У спокојству и самоћи,
Почиваху мирним санком
У дубини тавне ноћи.
Мир царује. Мрачне горе
Потмуло и немо хује,
И покаткад из даљине
Лагани се шумор чује.

И несвесно, срцем вођен,
Које надом живот слади,
Дошао сам у засенак,
Што га стари дворац гради.

Нигде никог. Као борје,
Уздигнуто на висини,
Почиваху тавне куле
У осами, у тишини.
И месеца бледи зрачак,
О дворове што се слама,
Играјући трептао је
На окнима и стрехама.
Од потмулог хода мога
Мукла сова нагло прну,
И с крештањем разви крила,
И склони се у ноћ црну...

XI.

Цело вече стајао сам
Чекајући сунце мило,
Цело вече слушао сам,
Ал' ни гласа није било.
Густи бршљан шуштао је
Под лахора лаким летом,
И спокојно грлио се
Лист са листом, цвет са цветом.

Само једном, чини ми се,
Ако варка није вида,
Да промаче тавна сенка
Преко сниског, сурог зида.
За тим лисје зашумори,
Кô да неко нагло стреме,
И понова све се смири
У дубини ноћи неме.

Беше л' ово само призрак?
Или сенка жива створа?
Или, можда, зрачак само
Са висине белих двора?

Бог би знао!... Ове ноћи
Умукла је песма њена,
Да позније захори се
Као спомен доба бајна,
Као звона опроштајна,
У гомили успомена.

XII

Већ је прошло жарко лето,
Увеле су мајске руже;
И над влажним пољанама
Са грактањем вране круже. —
Мрачни печат разорења,
Под којим се живот скрива,
На природи, у около,
Мирно лежи и почива.
Дан одлази... Хладан ветар
Обнажене стреса гране,
Разносећи влажним крилом
Жуто лисје на све стране.

У том часу, сред тишине,
Кô протегнут, тежак уздах
Из бескрајне из даљине —

Ил' је збиља сасвим тако,
Ил' се мени само ствара? —
Захори се песма стара,
Једнолико и полако.

Гурнем прозор. На дворишту
Нигде нема живог створа, —
Само студен ветар звижди
Са далеких, сурих гора...

Је л' и ово варка само?
Ил' сам, збиља, чуо звуке?
Ил' је, можда, ветар био,
Ког је спомен претворио
У кликтање и јауке?

Ноћ је мрачна. Киша пада,
Мрачна поноћ земљу скрива;
А јесенски, влажни ветар,
Отимљућ' се наглом силом,
Потрескује својим крилом
Мутна окна и ћерчива...

(октобар 1885.) Летопис М. Српске, књ. 144, стр. 86.
I, 166; II 174.

СЛОВЕНСКО ЗВОНО

Сјајна богињо песмотворства!
Струнама моје скромне лире
Поклони громке, силне звуке,
Подобне звуку силна грома,
Што страх улева, кад загуди,
У безбожничке, слабе груди.

* * *

На обали Балтијскога Мора. Предео је шумовит са малим пропланком, на средини којега стоји подигнут олтар. На њему стоји статуа Перунова. У подигнутој руци статуе је звоно. Славија наслоњена главом на олтар. Напред је ђеније Словенства.

Ђеније

Зашто тужиш, моје дете драго,
Кад природа весели се сва?
Гле, пролеће како трепти благо,
Гле, сунашце како љупко сја!
Под венцем ружица мајских од зрачних, небеских двора
Носећи дарове своје бесмртна силази Лада, —
И славуј весело пева у сенци дубоких гора,
Слажући веселе песме с песмама суморних скалда.
Све је срећно, и поље и доља,
Вредна пчела где уставља лет;
Лахор шуми преко равних поља
И лелуја миришљави цвет.
Ал' твоје премиле груди уздаси сламају љути,
А око чаробно твоје у мутној магли се мути. —
Мрзак је теби свет.
Сузне твоје очи траже
Мили пород свој,
Теби сузе тугу блаже,
Јад је живот твој.
Ал' дигни весело главу, не тужи за децом драгом,
Јер сунце њихове славе скоро ће небом да гране:
И Перун послаће мању, и својом џиновском снагом
Устаће деца твоја, да олтар јединства бране.
Гле, ја имам звоно од сувога злата,
Овога је звона чудотворан глас:
Он ће бити весник великога рата,
Из којег ће нићи слобода и спас!

Удара у звоно. Небо почиње лагано да се мрачи и мрак бива већи и већи. Море се силно усколеба и муње севају. Холуја. У даљини се чује кликтање орлова. Појављује се вагорски кнез Прибислав са гомилом балтијских Словена, који су оружани ножевима и секирама.

Славија

Какви гласи из дубине стижу,
Душе свети, разумеш ли пој?
Наду моју они с нова дижу,
Снажна вера у песми је тој.
Усклик се са Неве хори, с Дунава одјеци бруј е,
Кô буре глас.

Бенија

Ти снажни и громки гласи, што мајка Славија чује,
Позивљу нас.
Од сињег Адријског Мора до тврдог Чинскога Зида
Народи подижу руке престолу слободе свете;
И сложно племену племе окове ломи и кида,
И сви, у дивној слози, зрачноме престолу лете!
Слушај одјек како чудно звони,
Отимље се као буре хук;
Кô песама силни милијони,
Преливени у силовит звук.

Прибислав излази напред.

Прибислав

На позив долазим славе.

Славија

Одакле идеш, о, сине?

Прибислав

Из мрачног ме гроба диже
Братске слоге мили пој,
На пољима побалтијским,
Мила мајко, дом је мој!
Већ осам стотина пута, од како с огњеним шаром
Бог светозарни мирно облази путеве своје;
Толико година равно у гробљу лежô је старом
Приблислав, синак твој.

Под мутним, суморним небом милога завичаја,
Где Либек почива сада и шумна протиче Травна,
Бранећи олтаре своје од врашког насртаја,
Костима засусмо својим и шуме и поља равна —
Па каква ужасна судба! Уместо доброга плода
Син Вагорије плодне, поклоник мрскога Рима,
Одбаци обичаје и језик врлог ми рода,
Јер нигде не беше брата, да гине и даље с њима,

А по сурим гробовским плочама
Маховина одавна почива —
Бард на њима о прошлости снива,
Што је чува даљина и тама;
Или ратар у пролетње доба,
Златно зрно кад у земљу баца,
Оштрим плугом из ледена гроба
Избацује кости праотаца...

О Славијо мајко мила,
Ну потури јад и плач!
Притакни ми духу крила
И пламени дај ми мач.

Над нама орлови кликћу под сенком густога мрака;
Море се колеба силно; са мујном муња се грли;
Ја видим: духови то су Игора, Жишке и Марка,
И других синова врли'.

Јато орлова долети са кликтањем и пада на олтар. У канџама носе огњене стреле.

Ђеније

Орлови, орлови са словенских гора!
Одморите крила, јер пут вам је дуг;
Преко мрачних гора, преко многих мора,
На словенски југ.
На вратима Цариграда
Стоји крепак још и сада,
Као завет од старина,
Штит Олега, врла сина...

Орлови, орлови, полетите тамо!
У канџама нос'те и стреле и крин:
Јер одмора себи ту ће наћи само
Наш словенски џин.

Удара поново у звоно, које силно одјекује. Долазе у гомилама разна племена словенска.

Хор Словена

Отаџбино мајко,
Отаџбино мила,
Узорита, бајна,
Слављена и сјајна,
Шири своја крила!

Разби оков хладни,
Што ти руке стеже,
Да мрски душмани,
Што те врлу газе,
У пакао слазе!

Твоје часно руво
По праху се ваља,
Издајство те каља. —
Кô срамна блудница
Спустила си очи,
Снуждила си лице,
Царска невестице!

Ко те врже тако
У пучину срама?
Ко ти нагна сузе,
Ко ти крепост узе,
На срамоту нама?
Отаџбино мајко,
Отаџбино мила,
Узорита, сјајна,
Слављена и бајна,
Шири своја крила!

Ђеније

Приђите олтару овом, на коме трепери пламен
Љубави драге и свете, о врли синови моји!
Гле, усред туђинског мора, кô стене гранитске камен
Тај олтар предака ваших још гордо пред вама стоји,
Приђите олтару овом!

Група се подели на две половине и стане око олтара, на коме пламен почиње јако да светли.

Рус

Ко ће нама на пут стати,
Кад слободе куцне сат?
Нас предводи Слава мати,
А победа стопе прати,
Јер уз брата стоји брат.
Од Индијског сињег мора,
Где пламено сунце сја,
До Карпатских мрких гора
Господарим само ја.
Народи ће да застрепе,
Сурваће се многи трон,
Кад кô вихар буре слепе
Заигра се преко степе
Силни Козак, брзи коњ!
Наше жеље нису бајке,
Није празан слатки нâд:
Зазвониће балалајке
Кроз пространи Цариград!
Па ко ће нам на пут стати,
Кад слободе куцне сат?
Пред нама је Слава мати,
Победа нам стопе прати,
Јер уз брата стоји брат!

13. августа 1886. Стражилово, 1357.
I, 122; II, 120.

ПИТИЈА

Посвета[1]

Златокоса кћери неба,
Узвишена и невина,
О љубави племенита!
Тебе слави душа моја,
Тебе љуби срце моје,
И божанска чуда твоја,
И небеско царство твоје,
И ако сам често гледô
Да те гоне, дивно чедо!
Развратници, који љубав
Прогоните, топећи се
У млакоме сладострашћу,
Моја светла муза зове,
Да кажете своје име;
Ил' од страшне приче ове,
Нек вам образ поцрвени. —
Мудрост ваша ту се крије.
О Питије! О Питије!

ЛИЦА:

Питија, син Јупитера и Еларе. *Фаун*, пастир. *Лита*, пастирка. *Свештеник*. *Хор* пастира и пастирака. *Јупитер*. *Меркур*. *Плутон*. *Орфеј*.

I

На Олимпу. У средини на престолу седи *Јупитер*. Око њега остали богови. *Ганимед* точи нектар и додаје им. Напред је *Орфеј* са лиром.

Јупитер

Свршен је бурни дан. У сфере звезданог неба
Једва допире шумор уморног, земаљског света...
Над земљам спокојно светли буктиња бледога Феба,
Међ светилима ноћи нечујно Дијана шета,

[1] Посвета је штампана само у првом тексту, у Стражилову.

Ваздух је свеж и чист.
Никакав шум ни гласак да струју тишине смета,
Не трепти зелен лист.

Светови спавају мирно у мраку дубоке ноћи;
Све, што год духом дише, очи је склопило своје;
Весели будите, бози! Фајетон скоро ће доћи,
Јер зрачна његова кола вечито приправна стоје.

Орфеј удара у лиру и пева.

Где весело поток шуми,
Где мирисна ружа цвета,
У пределу доњег света
Заспао је Амор мали. —
Око њега смеј и свирке,
И пастири и пастирке.
Спазиле га несташнице,
Па чиниле шта су хтеле:
Покрале му прво стреле,
Па му онда оковале
Мале руке и ножице
Оковима од ружице.

Громовит смеј међу боговима. Куцају се. *Меркур* прилази *Орфеју* посрћући, у руци носи златан пехар.

Меркур

Тако ми огњеног Стикса, — а вероваће ми свако —
Свој бих кадуцеј дао, да будем заробљен тако...
Хајд, испи пехар мој!
После нам испевај песму: због Европиног лика
Како се громовник силни у глупог створио бика,
И примакô се њој.

Понова смеј. У тај мах нагло улази *Плутон*, водећи за собом ланцима оковане фурије. Настаје тишина.

II

Плутон, пређашњи.

Плутон

Из царства суморне ноћи, из густих слојева таме
  Данас је нестало роба, он више није мој:
Страшан по духу своме и за вас као и за ме,
  О Јупитеру силни, Еларин син и твој.
Двадесет пута је равно Аполон обишо зрачни
  На светлим колима својим небески плави свод,
Од како оковах њега и бацих у Аид мрачни,
  Да не би дознала Ира за царски његов род.
У пределима мрака за мене већ нема мира,
  Ал' за те, Јупитеру, највећи је то страх:
Јер тешко теби ће бити, кад дозна за њега Ира,
  Како је љубоморна и колико је зла!
Бунтовник противу неба, ко Атлант некада што је,
  Он вољу презире нашу, исмева нашу моћ....
Ах, ја га дубоко мрзим и страшне фурије своје
  Пустићу, да га муче по цели дан и ноћ!
Ено, гледајте доле... У сусрет пролетњег дана
  Гомила пастира хита у свети Церерин храм;
Храм је окићен красно венцима миртових грана,
  На жртвенику тихо мирисни гори плам.
Побожно певају они, и дим се лелуја плави
  Са многих мангала к небу... Али ће доћи он,
Не да хвалебним гласом божанску промисо слави,
  Него да гордо пљуне на освећени трон.
Он ће, очајник грозни, да силне откује страсти,
  Син неће познати мајку, ни отац своју кћер.
Јер он је украо пламен, што беше у мојој власти,
  Са којим постићи може, да човек буде звер.
Богови! ја вас зовем и тражим помоћи ваше,
  Опљачкан, понижен страшно, без царскога венца свог...
Не дајте, да смртник један отима оружје наше,
  Јер без мог огњеног бича ја нисам више бог!

Богови упрепашћено гледају на Јупитера. Фурије са страшном вриском гризу под и звоне ланцима.

Јупитер

Стрепи, безумни створе,
Породе божанског блуда!
Ни земља ни бурно море,
Неће те сакрити моћи:
На дану и у ноћи
Ја ћу те сустићи свуда!
Ти, који с пламеном страсти
Дрско под небо лећеш,
Сањаћеш до века небо,
Са земље дићи се нећеш.
Ја ћу те приковати
За њене ледене груди —
Да судбу проклињеш своју.
И роб ће да те пљује,
А гавран нека кљује
Грешну утробу твоју!

Поглед му крваво сева. Меркур у страху испусти пехар, који са грмљавом пада на под. Свиће зора.

III

Обала Јегејског Мора сва обрасла цвећем. Лево је висока литица, која дубоко у море засеца. На средини је подигнут олтар Церери. Фаун и Лита, окићени венцима, стоје поред олтара. У рукама држе котарице са различним воћем и цвећем. Ниже олтара убијена дивљач. Свештеник. Хор пастира и пастирки.

Свештеник

Венцима пролетњег цвећа земља је покрила недра.
С огњеним шаром ступа на зреник светли бог...
За њиме на земљу слази Церера, богиња штедра,
Носећи љупка и ведра
Свој изобиља рог.
По травним пољима нашим весело јагањци блеје,
Млађани живот се буди, гонећи тешки сан;
И с мора пријатан лахор спокојно и благо веје —
Пролетњи то је дан.

Подигнимо од радости,
Удружени скромни глас
Мајци здравља и младости,
И пролећу око нас.

Хор

О младости слатки санци!
О милино туге њине!
Кратке ноћи, бурни данци,
Пуни дражи и милине!
Ми волимо твоје ноћи,
Твоје цвеће по долини —
Твоје сузе у самоћи,
И радости у тишини.

Весело поскакују око олтара са свиралама и бубњевима. Девојке бацају цвеће на олтар.

Свештеник

Фауне, пастиру млади, ходи с невестом твојом,
Са твојом љубазном Литом, где пламен богињин сја;
Ја ћу се молити с вама очинском молитвом својом,
Благослов да вам да̂.
Богатство, здравље и срећа до века нека вас прате,
У срећи да цветају и поља ваша и дом;
Свилена стада ваша чопором нека се пате,
И срећу да познате у младом породу свом.

Хор

По шареном росном цвећу
Споредница Лите младе,
Младе нимфе и дриј̇аде,
С веселом се песмом крећу. —
Оне с цвећем вама хите,
Да постељу вашу ките.
Што ти пламом гори лице,
Као зора када гране?
Не стиди се, плахо лане,
Пастирева невестице:

Наш љиљане у долини,
Под копреном тавне ноћи,
С буктињом ће Химен доћи,
Да вам светли у тишини.

Фаун и Лита приђе олтару. Свештеник им саставља руке, а пастирке, са гласним смехом и песмама, везују их гирландама од ружица и другог цвећа. У дну пољане појављује се Питија. Блед је, са дивљим погледом и помршеном косом, у руци држи огњени бич Плутонов.

IV

Питија, пређашњи.

Питија

Младошћу, здрављем и срећом све живо на земљи дише,
Зимски су протекли дани, мирише миртов луг,
И ваздух прозрачно сјајан, трепери и мирише,
Са песмом одморни ратар припрема оштри плуг.
Тамо јагањци блеје, хори се мануела,
И шарно мирисно цвеће, покрило травни под.
Свечану одећу своју навукла природа цела
И штедро дарује плодом самртни, људски род.
И ја отварам жељно за радост уморне груди,
Ја жедно пијем ваздух, и ловим сваки глас;
У моме смртноме телу струја се радости буди,
И моје мутно око ужива земски крас.
Ал, светли кад клоне данак и Феб се на небу јави,
У царству дубоке ноћи обара мене јад:
Душа ми испуни вечност а црна сумња ме дави,
И ја божанску вољу презирем силно тад. —
Ал' бич подземног бога сад је у мојој власти;
С мудрошћу кад нисам срећан, ја волим бити луд.
О покидајте ланце, ви дивље, безмерне страсти,
Нека ми прокључа мозак и нек ми пуца груд!
Моја космата браћо, хијене и шакали!
Ви сте љубимци среће, и ја сам постõ њен:
Вама су бесмртни бози дубоко спокојство дали,
Кад ваша крвава чељуст раздире слаби плен.

Гле, ја осећам огањ у мојој руменој крви,
  Осећам како кипи бескрајна, дивља страст...
Душа се моја буни, да хладне окове смрви,
  Признавајући себи *себе* за циглу власт.
Еларо, мајко моја, ти жртво пламене ћуди!
  Син те не кори више за свога рођења час:
Кад нешто богови желе, зар да се опиру људи?
  О богови су добри... за себе, не за нас.
Блудниче Јупитеру, и ти лукави боже,
  Што стоку рогату крадеш, зар ниси божји створ?
Или потомство ваше друкчије мислити може,
  Кад тако исто мисли богова цели збор?
Устани, душо моја, прёни се из санка свога!
  Дивља, разблудна воља и очајничка страст
Нек буду господари слободног живота твога,
  Да ропска упозна мудрост над собом твоју власт!
Шта? Зар лепота ова, с животом која се дружи,
  Да вечни оков буде крилима духа мог?
Боље је, да она теби кô наложница служи,
  И људе бар да позна, кад зна већ шта је бог.

Пуцајући пламеним бичем гледа на пастире и пастирке, који играју и беру цвеће по пољани.

Хор

Уживајмо радост чисту,
Што нам бујна младост носи,
Јер је радост равна роси
На ружином белом листу;
Она здрављем душу љуби,
Затрепери, па се губи...
Плавоока, вечно млада,
Ти царице росног цвећа
И младости и пролећа —
О Цицеро, штедра мати,
Нек нас вечна радост прати,
И небеска, светла нада!

Питија

То је пролећа празник... Ја чујем похвалне гласе,
Сад се пастирке младе свадбеним венцима красе.
О женске, како вас волим, но ланци нису ми мили,
Јер ланци остају ланци, па макар од ружа били.
Слободна моја душа за вечном променом жуди,
Страстима моје душе предмет су самртни људи.
Ја хоћу све што желим, па најзад, зашто и не би?
Од свију господара најслађе служимо — себи.

Гледа искоса на Питу.

Женска је за цело лепа. Тек јој се развиле груди.
У мени похота моја осећам како се буди.
И то је наследство једно од мога божанског бабе...
И борићу се с њима, ако не могнем џабе.

Упути се лагано к олтару. Изненада прелети по земљи тавна сен, а у даљини затутњи лака грмљавина. Крупна, ретка киша пада. Људи беже у павитњаке.

Хор

Од палата својих зрачних,
Из предела заоблачних,
Са осмејком на уснама,
То Церера иде к нама, —
Поветарци тихо струје
Са божанске њене ризе...
И шуштање одјекује
Кроз планине и кроз низе.
И на поља наша равна,
Где свилена блеје стада,
На планишта наша травна
Благодатна киша пада.

Свештеник

Дан је протекô красни у песми и у шали —
Хладан, вечерњи ветар ћарлија са тавних гора;
Чајка узлеће тромо над плавом пучином мора,
И Феб буктињу пали.

Скупљајте уморна стада, пастири и деве младе,
Јер се царица ноћи с одећом звезданом краде,
И свија на свет цео
Ваздушни, тавни вео.
И све ће уморно пасти под велом спокојне ноћи,
И рој веселих снова с Морфејом к нама ће доћи —
Ал' пре нег' оде дан,
Помолимо се смерно у миру и самоћи
За чист и ведар сан.

Хор

О богови бесмртници!
Осен'те нас својим крилом,
Запојте нас младом силом,
Као вечни заштитници
Људи, биља и зверова.
И док наша душа тоне
У пучини светлих снова,
Чувајте нам, добри бози,
Наша села и равнине,
И амбаре и торине.

Скупљају стада и одлазе. Питија зауставља Литу. Пада сутон

Питија

Остани, пастирко лепа, у цветном овоме лугу,
Пастири нека журе мирноме дому свом;
Твоје невине дражи поклони верноме другу
И огањ што жарко пламти у бајном оку твом.
Младост је чаробна зато, што љубав слатка је краси,
Па зато и ти љуби —
Пламен љубави наше нагло се у нама гаси,
Светла се младост губи.

Хвата је за руку. Небо се силно наоблачи и море почиње да се колеба. Над главом Питије величанствено кружи са широко опруженим крилима и грактањем огроман гавран.

Питија

Грми, небо, гракћи, врâне!
Не плашим се ваше силе;
Крај ропкиње моје миле
Проводићу бурне дане. —
Презирем те на сву меру,
Громовниче Јупитеру!
Кроз пучину дивље страсти
Очајно ћу да полетим,
Па или ћу славно пасти,
Или славно да се светим.
Са пламеним овим бичем
На борбу те храбро кличем!

Гледа претећи на небо и пуца бичем.

Лита

Твој поглед крваво сева... Ах, ја се од тебе плашим,
Пусти ме да идем мајци са белим стадима нашим,
И киша, ето, пада.

Питија

Ти нећеш одавде ићи, тако ми страшнога бога,
Мрскога оца мога,
Што грми у гневу своме и људским животом влада.

Хоће да је притисне на груди, али га у тај мах потхвати силан вихар, који га завитла и баца на литицу. Гром. Лита са вриском пада у несвест. На пољани завлада дубок и непровидан мрак. Само се чује звиждање ветра и гракташе гавранова.

Горњи Милановац,
31. децембра 1886. год.

Стражилово, 1887, стр. 162.
I, 155; II, 163.

УСАМЉЕНИ ГРОБОВИ

1.

Песничкој причи протекло је доба,
Романи данас „уживају право“;
И ја је не бих дизао из гроба,
Да седу прошлост не поштујем здраво.
Сад што му драго. Ја баш слабо марим,
Хоће л' је когод читати ил' неће...
Занета силно узорима старим,
И моја муза старински узлеће —
Узлеће смело у светлу висину,
Са кратком јопном и у кринолину.

2.

О златно доба дугачких капута
С педантски круто уздигнутом јаком!
И вас је време уклонило с пута,
И ваше госе покрило је мраком.
Вас више нема. Под небеским сводом,
Све се је живо изменило редом:
Мајке се наше помириле с модом,
А ми синови с невољом и бедом.
Срећни мужеви, који нисте знали,
Шта су „сезоне“ и модни журнали!

3.

Да, стигло време сасвим нових брига,
И наш се укус измемио много;
Сад нема страшно укорених књига,
Којим би вола „поразити“ мого.
Место хероја са дугим пушкама
И резовима оштрих јатагана,
Модерни укус царује међ' нама,
Модерна лица — као што је Нана.
Но те лектире већ ми душа сита,
Сад читам „Повјест древних Абдерита.“

4.

Но почни, музо. Хладна јесен влада,
Кроз голо грање влажни ветри бију;
Небо је мутно, киша мирно пада,
На пустом пољу гаврани се вију,
А црна Дрина хучно се таласа,
Па валом својим о брегове туче...
Не чује уво веселога гласа,
А ветар шуми, звижди и јауче;
Па диже магле са висова тавни
И као облак ваља их у равни.

5.

С лева крај друма што Лозници иде,
Но даље од ње, а Зворнику ближе,
Одакле села босанска се виде —
Изјерен мало, крст се један диже.
А сниже плоча, одваљена давно,
Под свелом травом спокојно почива;
Руши је време суморно и тавно,
А маховина и коров покрива. —
На хумку гавран грактајући слета,
Ковиље расте и купина цвета.

6.

Кад сам први пут путовао туда,
Било је мутно новембарско вече;
Пустошна јесен овладала свуда,
А Дрина шуми, пени се и тече,
И преврће се у кориту своме,
Кô тешки болник... Мој кочијаш стари
Устави кола баш на месту томе,
Да растурене понамешта ствари;
А ја се сиђем, да исправим ноге,
И бедни стомак од труцњаве многе. —

7.

И видим плочу. Док он ствари веже,
Ја приђем месту где је плоча ова,
Разгрнем коров и дугачке вреже,
И спазим на њој урезана слова:
„*Под сим каменом почивају кости*
Јове Лазича из града Зворника,
Зде погинувшег у цвјету младости.
От Сали-аге Сербскаго крвника.“
И даље нисам прочитати могô,
Јер слова беху истрвена много.

8.

Сури споменик старих поколења
Над сниском хумком угажена гроба
Живо ме сети страсти и мучења,
И мисô врати у минуло доба.
Тужни гробови, где вас јоште није?
И ко да прича историје ваше?
Вас, растурене, маховина крије
По пределима отаџбине наше.
А сêдо време камење обара,
Где се мученик у смрти одмара!

9.

Ко је тај младић, што овде почива?
Је л' имô рода или верне љубе?
И где су они? Је ли она жива?
Ил' све одавно вечни санак снива?
Можда је некад у минуло доба
Старица мајка долазила туне,
И лила сузе више рâна гроба,
И звала сина што у њему труне. —
Плакала дуго и дуго га звала,
Доклен и сама у гроб није пала?

10.

Бог би то знао! Новембарско вече
Падаше тихо као магла тавна,
Кад мој кочијаш дође, па ми рече:
„Можемо ићи, кола су приправна.“
Кренем се даље. С босанских планина,
Студен ветар звижди и ћарлија;
У мутној магли колеба се Дрина,
А мрак је тихо, лагано увија. —
Но шум се хори из дубина њени'
Она се гиба, таласа и пени.

11.

Од ове ноћи протекло је доста.
Отишла зима. И северац клети
Не душе више. Што сметова оста,
То тихо копне између врлети.
У чистом зраку нијају се ждрали;
Ласте долећу са зимница своји —
И бео лелек на пустој обали
На једној нози замишљено стоји.
Под небом бруји чудновата врева,
С. . живо кличе, цвркуће и пева!

12.

Једанпут тако у пролетње доба,
Клад млади живот и свежина влада,
Затечем старца поред тога гроба,
Где пасе своја свилоруна стада:
Стар и замишљен, у рујној вечери,
Он је, ћутећи, гледо̂ у даљину,
И чинило се да погледом мери
И даљне горе и немирну Дрину —
Као одломак изумрлих дана,
Ко̂ седа слика старца Осијана.

13.

Сед и узвишен, кô патријарх стари,
Са благим лицем, у тихој самоћи
Он ми је причô чудновате ствари,
Све драго вече и васцеле ноћи.
Седећи тако поред свога стада
На маховини и суром камену,
Он ми је тихо казивао тада
О старим људма, о старом времену.
А месечина обасјала бледа,
Те седи старац огроман изгледа.

14.

Он ми је причô: да је врло давно,
Живео Сâли, паша од Зворника;
Несрећну рају мучио је јавно,
Те доби име „Српскога крвника.“
Некако он се загледа у граду
У лепу Јелку, у невино дете;
Заиште, дакле, да је њему даду;
А већ делије почеле да прете —
Пуцају ноћу, под заклоном мрака,
Кроз уске решме из дугих пушака.

15.

Нејаки Јово, да би спасô сестру,
Диже се крадом преко хладне Дрине,
Ал' овде паде, на овоме месту
Погибе мучки од заседе њине.
Делије тада дограбише мому,
А власти турске разбојнике скрише...
Отиде Јелка Салијином дому,
И никад о њој не сазна се више.
А ову плочу и крст више гроба
Родбина диже још у оно доба.

16.

А чак позније, кад је Омер паша
Робио Босну и племиће њене,
С њиме се здружи крвопија наша,
И с њиме оде и одведе жене —
И Јелку, ваљда... Где је? Да л' је жива?
Ил' и њу, можда, између' туђа робља,
Зелена трава одавна покрива
Усред незнаног, далекога гробља, —
Где никог нема да је бар помене,
И њену тугу и невоље њене?

17.

Под топлим небом азијатских страна,
Можда на морској високој обали,
Где тихо шушти кипариса грана
И кликће галеб и шуморе вали —
Гроб њезин стоји... Када лето мине,
Ту ластавица весело долеће,
Цвркуће слатко, кличе и узлеће,
Као да носи поздрав отаџбине.
А вали шуме и зраци их љубе,
И по далекој пучини се губе.

Горњи Милановац,
14. јануара 1887.

Отаџбина XV, 393.
I 139; II 149.

СМРТ ПЕРИКЛОВА

ЛИЦА:

Перикле, автократор атински; *Книмон*, његов пријатељ; *Крат*, трговац у Атини: *Терпсион*, лекар; *Дамнип*, пророк; *Зевс*, *Палада*, *Плутон*.

ПРОЛОГ

Збор богова на врху планине Осе. *Зевс* седи на престолу. Десно и лево су други богови и божице. Гомиле титана. *Палада* стоји пред престолом са распуштеном косом и сузним очима.

Палада

О тешко, о тешко мени!

Зевс

Прикупи свилене власи
И бежи с овога места... Харпије, погане тице,
И смрадна зараза с њима нека изврше вољу
Праведну, *моју* вољу. О, стрепи, Кекропов граде!
Мужеве и жене твоје и твоју невину децу
Предајем за грехе њине суровој и хладној смрти.
Ваздух, којега дишу, отровни смрад нек буде,
Што крв румену трује и срч костију људских
У житкост горећу ствара.

(Титанима)

Дижите Пелијон горе
На плећа високе Осе; на њега бацити Иту,
А поврх висова Ите метните двокраки Парнас.[1]

Титани ваљају горе и планине. Зевс и богови пењу се на њих.

Тако. О, јадни људи, како сте сићушни собом,
А каква гордост и жеље у вашим душама живе!
Гледајте, богови, доле... Кроз плаве, далеке магле,
На истоку се једва питома Јонија види;
А на западу, ено, из плаве пучине морске,
Као царица водâ Сицилија се диже.
На њеном тихоме понту, са белим једрима својим,
Безбројне галије стоје с фригијских обала цветних,
Што их поспешан ветар из даљних донесе страна.
Доле, кô тавна нега, острово Крит почива
Са храмовима својим. А чак далеко тамо,
Одакле северни ветар нагони у позну јесен
Хладне и влажне магле, широко Дунаво шуми,
И ваљајући талас кроз цветне варварске земље,
У слану пучину пада... О неблагодарни људи!

Палада

Погледај Атину лепу, колевку мудрости људске,
И травна њезина поља, завичај Цикаде лепе,
Где мирне кошуте пасу. У њеним шумама светим
Древни храмови стоје, гробнице и олтари,

[1] Лукијанови „Разговори мртваца“, сцена XXXI.

На које побожни пастир у светли пролећа празник
Приноси шарене венце и жртве паљенице,
И тамјан мирисни пали. Погледај бесмртна дела
Фидија, славнога мужа, што својим гвозденим длетом
И дух и живот ули у хладни и мртви мрамор.
У злату, у сјају своме, с крунама савршенства,
Кô невестица царска, под нама Атина стоји.
Гле, како горе и пламте невини образи њени
Спрам сјаја вечерњег Феба! Он баца љубавни поглед
И величанствено тоне у мирне и тихе воде
Далеке Сицилије... О гневни, ужасни боже!
Одврати стреле своје и град поштеди красни!

Зевс

Ни једне речице више! Жено, утари сузе,
И бежи од гнева мога... Круг светозарнога сунца
Још неће, у току своме, свршити обичне путе,
А плач и јаук њихов продреће до самог неба.
Презирем олтаре њине и жртве презирем љуто —
Врлине вапију тамо и траже освету страшну.
И чујте, богови силни! Заразна и бледа болест
Нека угаси пламен пред ликовима хладним;
Стравична пустош само нека обузме цркве,
Да коров и чемпрес тамни окади зидове њине...
Проклетство, проклетство њима!

Палада

Плачи, Атино, плачи!

Покрије лице рукама и нагло одлети под небо.

Зевс

Плутоне, додај ми стреле.

Плутон

Ево ти читаво деме.

Зевс

Стрепите од гнева мога мужеви, жене и децо!

Запиње стрелу и гађа Атину. Грмљавина и пуцањ. Богови у немоме ужасу ћуте.

*
* *

Ноћ. Соба у дому Перикловом. *Перикле* седи замишљен. Пред њиме отворена Илијада. Натраг, на поду, са главом прислоњеном уз један стуб, спава *Книмон*. Поред њега велики, замашан штап. У погледу је тераса са степеницама, које на улицу воде. С лева у дну је статуа Зевса на високом подножју.

Перикле

„... Тако клицаше тужан и чу га Аполон сјајни:
Бурно с Олимпа наже у своме пламеном гневу,
Лук за плећима носећ' и тӯл, затворен одсвуд;
Громко звоњаху стреле у ходу гневнога бога
Бијући о снажна плећа: он иде подобан ноћи.
Најзад к лађама стиже и врже пернату стрелу.
Лук среброзрачни његов одјекну грмећим гласом.
Прво нападе пашчад што туда скитаху. И тада
Обрати самртне стреле и народ отпоче туђи...“[1]

Склони књигу и устаје зловољан.

Ах, не, не могу даље! Ужаси морије страшне,
Подобне сенкама мрачним, муче ми клонулу душу,
А празна самоћа ова кȏ тешки терет ме дави.
Живога не чујем гласа.. У граду смрти и туге
Све преструвљено ћути, све крије живота знаке;
И ветар, што крилом својим затресе зелени листак,
Носећи смрадни дим, страшнији изгледа само
У општој тишини овој.

Приђе прозору.

Дубока царује поноћ.
Под крилом мрака и смрти почива Атина горда;
Нема веселе песме, ни звука свештених жица;
У храмовима пустим огањ је угашен давно —
А свештеници сȇди, спустивши суморно главе,
На степеницама ћуте. Кȏ мајка Ниобеја,
Атина с ужасом гледа погибел рођене деце,
И нема помоћи за њих; ах, ни јаука нема...

[1] Гњедич, Превод Илијади Гомера. 1826. Песма 1. стих 43—51.

О сенке синова мојих, дођите с обалâ цветних,
Где мирне, праведне душе проводе блажени живот;
Очи вас моје траже — али вас не виде нигде;
Уста вас моја зову — ал' нигде одзива нема.
Ах, ви ми утеха бесте, Ксантипе, Перикле нежни!
Теците моје сузе, јер сад вас не види нико...
Ја видим: над мојим домом самрт је спустила лучу,
И она тихо се гаси. Широко бацивши гране
Кипарис покрива њега и тихо и страшно шуми.
Даље ужасна мисли! Ја имам још једног сина,
Моје мезимче драго, утеху у мојој тузи.

Глас с поља.

Плачи, Атино, плачи! Смрт разоравајућа грози
Ужасним истребљењем... Суморни урлик паса
Хори се кроз твоје зграде — то значи тугу и пустош.
Плачи, Атино горда!

Перикле

Ха, како суморно брује
Те пророчанске речи. У иступлењу светом
То луди Дамнип збори, дигнувши очи и руке
Звезданом, плавоме небу. Глас његов ужасно звони,
Кô глас шакала дивљег. Мајке, кидајућ' власи,
Над постељама деце слушају његове речи,
И несавладљиви ужас потресе њихове душе.
Книмоне, Книмоне!

Книмон

Шта је?

Перикле

Јеси ли будан?

Книмон

Јесам!
Вика ме некаква трже. Ала да ружни снова!
Све лабиринти, сенке и модра мртвачка лица,
На мозгу притисак тежак, у души пустош и умор...
Но што ја видим доле? Погледај, Перикле, само,
Баш насред пута лежи трупина блуднице Ирхе.

Онакажено лице, са модрим пегама и црним,
Окренуто је небу. Око ње гомила паса,
С урликом дигнувши главе и своју румену чељуст,
Спрам сјаја бледога Феба које се над њеним трупом:
Длака се њихова светли сребрном светлошћу белом —
А Ирха почива мирно... Њене се разбегле слуге,
Бацивши буктиње своје, од њенога кужнога леша.
Ах, ја јој познајем живот. Била је млада и лепа,
Кад из Мегаре дође. Тада је окружи раскош,
Ласкање и покорност. Левенте из Сиракузе
Бацаху таланте шаком на њене робове, и робу,
Са којом тргује исток. Амфоре, од чистог злата,
Биле су свакада пуне мирисног ципарског вина —
А ситно посуђе беше од чисте, слонове кости
Са красном вештачком резбом. Чисто је и сада гледам
У сјајном техтеривану... Четири Араба црна
Његове полуге држе; а напред по двоје слугу
Са штаповима гоне веселу сокачку децу,
Да њојзи направе пута. Била је чаробно лепа:
Наша развратна младеж слепо је трчала њојзи.
На вечерима њеним они су певали песме
У славу лепоте њене. Ја сам их виђао тамо
С венцима од мајских ружа у леном, разблудном жару.
Тамо се скупљаху ноћу синови Атике плодне,
И Анхизијев пород, и мрки Персијани
Са бледо озбиљним лицем. Потомци Пелазга древних
У загрљају њеном нађоше отровни извор
Млакога сладострашћа... О Ирха! Устани горе!
Шест таланата ти си тражила да легнеш, пређе,
Дванаест Книмон ти даје, дигни се, блуднице, само:
Твоје је лице страшно и твој мртвачки поглед,
Што непомично гледа у тихо, звездано небо...

Глас с поља.

Плачи, Атино, плачи!

Книмон

Слушај... То Дамнип виче.
Он ноћу тумара кроз град и пророчанским гласом
У трепет доводи људе. Исправљен, с огромним растом,

И помршеном косом он полудивље урла
На раскрсници самој, умотан у мрку тогу.
Ах, вичи, будало, вичи! Нека се подижу власи,
Као бодљике јежа, на смртним главама нашим.
Како је ужасна поноћ! Изгледа кô да је време
Зауставило точак на сјајном исходу своме,
Да смртним окује миром вечито кретање и живот.
И Нерејеве ћери на чистом небесном своду
Красотом равнодушном трепере некако чудно
Кô мртве стаклене очи. У слојевима мрака
Знаци се живота крију, и страва лагано мили
Кроз мрачну и мртву поноћ... Ал' ко долази амо?

Улази *Крат.*

Крат

Перикле! Книмоне!

Перикле

Крате...

Книмон

Одакле долазиш ноћас?

Крат

Из Сицилије плодне. Доста је времена прошло,
Од како с галијом својом Лепантску оставих луку,
И кренух на даљне путе. Намера моја је била
Да продам спремљену робу, па онда да пођем даље
На дално, Северно Море, у магловите земље
Варварских народа. Мисô дрска је доиста била,
Но ја сам повео собом искусне морепловце
Из Финикије кршне. Све је већ било спремно,
Само чекасмо ветар да дуне са јужних страна,
И бела једрила наша зашумела би срећно
Кроз Херкулове Стубе. На обалама жарким,
Где прах Дидоне лежи, зиму смо провести хтели —
Но све је изашло друкче. Истина, таланта доста,
Ал' још би више било, да јесен не дође рâна,
Те силни, противни ветри задржаше нам лађу
У Сицилијанској луци. Ја нисам пролеће чекô,

Чувши да помор бесни у моме родноме граду,
Оставих трговце, друштво, и кренух Атици натраг.

Перикле

Увек си одважан био.

Крат

Но поред ужаса свега,
И смејô сам се мало. Познајеш Евкрата старог?
Богатог Евкрата?

Перикле

Знам га. Оног што деце нема?

Крат

Тако је! Слушај дакле. Ради старчевог блага,
А с надом да после њега имање приграбе цело,
Две улизице подле, Харон и Дамон млади,
Надтицаху се дуго са услугама својим
Спрам болеснога старца. Старац је услуге примô,
А у души се смејô лажљивој њиховој тузи.[1]
И, гле, вечерас прођох крај њиховога дома,
Ал' на уласку стоје кипарисове гране:
Харон и Дамон леже на једном мртвачком одру
А стари дошао Евкрат, довео множину слугу,
И спрема свечан укоп.

Перикле

Заиста поучан случај.

Книмон

Ал' ти си весео увек, и лакомислен малко,
Кô пређе што си био.

Крат

Стикса ми, ти имаш право!
Моја невина махна у ово суморно доба,
Непристојна је, можда. О бедни, о јадни друже!
Та кад бих могао само да твоју утопим тугу
У мору сопствених суза — ја бих плакао вечно:

[1] Лукијанови „Разговори мртваца.“ Сцена V.

Јер кад су богови хтели да те увреде љуто,
Бар да ти мезимац оста.

Перикле нагло се тргне, приступи к њему и гледа га питајући. Тишина. У даљини се чује протегнуто урлање паса.

Крат

Ја не разумем, збиља...
У Аспазијином дому плач се и јаук хори;
Безбројне гомиле слугу и црних Араба с њима
Међ' колонама стоје, кô поражене громом.
Лица су њихова бледа, и спрам буктиња сјајних
Скрушени и ћутке стоје, кô неми духови мрака.
А у дому је неред. Испретуране стоје
Различне и многе ствари... Ту златан троножац свети,
А тамо тигрова кожа немарно бачена лежи.
Ја сам видео групу суморних тужбалица
Са пеплонима белим, са помршеном косом —
У тихој, свечаној тузи. Њихове погребне песме
Оглашавају нему и мртву тишину мрака.
Да, Паралос је умрō.

Перикле

Тако?

Книмон

Праведни бози!
Перикле, теби је тешко... Што тако мртвачки гледаш?
Перикле, плачи, ах, плачи! Страшно је ћутање ово,
Ова дубока поноћ. . Или је немила самрт
Студеном својом руком притисла мртвачки печат
На све што гласа има? О Фебе! Окрени точак,
И зрачним твојим бичем одагнај утвару мрака
У Аид, у царство ноћи.

Перикле

О, децо, о, децо моја!

Потресен, окреће главу на противну страну, а лице покрије крајем од своје тоге. На степеницама се појављује *Терпсион*, са гомилом слугу и робова, који носе у рукама упаљене луче. Терпсион носи венац од маслине. Међу њима је *Дамний*.

Книмон

Чули смо за тужни случај.

Терпсион

Мали је Паралос умро.

Перикле

Чули смо за тужни случај... Робе, како си гнусан.
Како си одвратан мени! Умро је, нема га више...
Зашто ми говориш више? Богови, мени је тешко!
Шта хоћеш, Терпсионе?

Терпсион

По древном обичају
Наших предака врлих, узми маслинов венац
И њиме окити главу последњег детета твога.

Перикле

Обичај штовати ваља...

Успљава се да буде спокојан.

Још нешто, Терпсионе.
Можда он није мртав, можда се ти вараш само?
Он увек тврдо спава. Та то је ужасно... Како?
Не чујем, говори јасно.

Терпсион

Ја ништа казао нисам.

Перикле

Дакле је мртав?

Терпсион

Мртав.

Перикле

Добро. Додај ми венац.

Узме венац и полази, али га ход издаје. При погледу на статуу Зевса изненадно јурне и с криком стропошта се на степене њенога подножја.

Книмон

Мужеви атински, стојте... Перикле божанствени
Пред вама мртав лежи.

Дамнип

Плачи, Атино, плачи!

(1887). Летопис М. Српске, књ. 151, стр. 48.
I, 175.; II, 184.

АЛХИМИЧАР

I

Читаоци моји мили!
Срећнији би људи били
Да крај ове приче моје
Није такав, што је.
Али опет, сасвим нову,
Лакрдију чујте ову.

*

Пред ногама сињорине,
Црнооке Арабеле,
Клечи витез из туђине;
Из Палерма, ил' Тоскане,
Ил' где цвати славна Брента,
Или некуд из Тарента —
Одакле је? Бог га знао!
Но у Рим је синоћ пао.
Коврџаста, руса коса
На плећи му пала доле,
А очи је чисто моле.
Док му поглед огњем гори,
Руку дигô, па јој збори.

Алфонсо

Арабело, цвеће моје,
Које сањам у самоћи,
У звездане летње ноћи,

Које зовем са сузама
И дан када светли влада,
И кад сетно вече пада
И царује ноћна тама —
На моје се смилуј сузе,
Дај ми покој, што ми узе!

Нисам путник са јабане,
Од порекла ја сам стара,
Љуби мене, mia cara!
Отаџбина и слобода
Кад у бурне своје дане
Зваху децу на мегдане,
Моји претци, вазда славни,
Браниоци беху главни.
Памте Гвелфи сабљу моју,
Што кô муња плану света,
Кад у љутом паде бој у,
Храбри Манфред, краљ јуначки,
У подножју Беневента.
Или кажи шта би хтела,
Да заслужим љубав твоју?
Поклањам ти главу своју
И сву крвцу срца врела —
Учинићу све, што жели
Племенита Арабела.

Арабела

О јуначе с Беневента!
Заклетва је моја света,
Коју и ти мораш знати:
Ја ћу оном руку дати,
Кô у тајне природине
Светлим својим умом зађе —
И мудрости камен нађе.
Хоћу да сам вечно млада;
Хоћу мојом женском душом
Да пролеће вечнô влада.

Тек за љубав таком пићу,
Carissimo, жена бићу.

Насмеја се Арабела,
Спусти вео преко лица,
Засмеја се свита цела
Од несташних госпођица —
Али витез горе скочи.
Одважношћу и весељем
Синуше му црне очи.
Са чела му паде тама,
Он удари мамузама.

Алфонсо

Ја, Алфонсо, ту што стојим,
Витештвом се кунем својим:
Да ћу дарак тај донети,
Ил' донети, ил' умрети;
Дотле верна буди мени,
И у сваком искушењу,
Услова се опомени.

II.

Кроз пустаре африканске,
Где царује жега јака,
Лутао је мудри витез
У мантији учењака.
Гледао је Мртво Море,
Кад га светли месец злати,
И Либијске древне горе.
Гледô зору са Ливана,
И одломке древних дана,
Рамзесова света трона —
И скупљао чисту росу
Са светлога Јерихона.

Тамо куда Бореј дȳше
И царује бледа тама,
По северннм пољанама,

Он је мрачан спомињао,
У заносу душе вреле,
Драго име Арабеле.
Скушао је шум и грохот,
Кад се санта, откинута,
Кô стаклена сјури гора
У чељусти отворене
Севернога, сињег мора...
Али свуда — ту и тамо,
Лик ји њезин видô само.

Често пута сретаху га
Младе цуре, бајне жене,
Са венцима окићене,
У вихару бујне страсти.
Ал' он тада окреташе
Своју мрачну, бледу главу,
Презирући слатку јаву.
Јер Алфонсо није имô
Других мисли, других жеља,
До да вечни живот нађе,
И беше му много слађе
Да се склони од весеља.

Једне ноћи седео је
На обали Мртвог Мора
И слушао тихи ветар
Што с Либијских дȳше гора —
А пред њиме, по обали,
Шумили су вечни вали.

Ватра гори. И дим густи
Губећи се преко рȃвни,
С развала се диже пусти',
Што крај мора, остављене,
Од векова стоје давни'.
Месец светли. И тек каткад
Ако допре до обала
Крик хијене и шакала.

Алфонсо

О ви звезде на висини,
О лахоре по долини,
О ти бледа, тиха ноћи!
Чујете ли тугу моју,
Видите ли сузе моје,
Које лијем у самоћи?
Ти месече бледа лика,
Што спокојно озараваш
Бледо чело љубавника —
Дубоке ми открі тајне,
Да просвети душу моју
Лик истине вечно сјајне.

Тако витез преклињаше
Сјајне звезде на висини;
Али звезде трептијаху,
Као ситне трепељике,
Равнодушно на висини.
Док од једном, изненада,
Под земљом се тутањ зачу.
На колена витез пада:
Срце дрхти, чело гори,
Јер се пред њим самрт створи.

Самрт

О човече, утри сузе,
Истина ти вечна вели,
Коју тако жељно тражиш:
Поврати се Арабели.
А кад будеш стигô тамо,
Ти се мене сети само,
И све ће ти јасно бити.
Истина се, од тог часа,
Испред тебе неће крити.

Тако самрт сврши говор,
А Алфонсо, пун ужаса,
Без покрета и без гласа,

Слушао је речи њене —
И једва је од стра̂ мого̂
Да се свега опомене.

III.

Педесет је пута сунце
Окружило земске путе,
И венуло росно цвеће,
Жарко лето и пролеће
Испред даха зиме љуте. —
И беле су руже свеле
На грудима Арабеле.

Једног дана на двориште
Поноситих њених двора
Непознати путник паде.
Осим тоге и шешира,
Није имо̂ више ништа;
А био је блед и свео,
Ко̂ учена, мрачна сабласт
Са болоњских училишта.
Кад уморан доле сађе,
Он старицу једну нађе.

Путник

О старице непозната!
Арабела је ли овде?
Где су света, рајска врата,
У блаженство која воде
Сушту верност овог света,
Храброг борца с Беневента?

У мантији учењака
Из далеких идем страна.
У земљама вечног мрака,
И у царству мајских дана,
Лутао сам, спомињући
У заносу срца врела
Драго име Арабела.

Са севера путник блуди,
И на кедру ливанскоме,
Што се гордо краси њиме,
Чита њено драго име.
И, замишљен, дуго ћути
И нагађа повест тајну,
И његово срце слути
Све болове, што их човек
У имену једном рече.
А кад после врела дана
Сањалачко падне вече,
Он, у шушњу брсних грана,
Чује тугу и јецање
И уздахе са Ливана —
И у земљи вечна снега
Он се после сећа њега.

Старица

Реч је твоја тако слатка,
Ал' за мене није више;
Протекла је младост кратка,
Ружа моја не мирише,
Одавна је она свела,
Да никада не процвета...
О јуначе с Беневента —
Ја сам главом Арабела.

Чекала сам много дана,
Сањале те многе ноћи,
И тебе сам спомињала
Са кајањем у самоћи.
Ах, витеже, то је беда,
Твоја коса већ је седа.
Не треба ми вечни живот,
Одмора ми желе кости. —
Мој несрећни љубавниче,
Опрости ми, ах, опрости!

Упрепашћен витез стаде
Гледајући укочено
На збабано лице нено.
И тада му на ум паде
Реч, коју му самрт рече,
Кад се јави оно вече. —
То је, дакле, мудрост цела?
То ли онај вечни живот,
Што га хтеде Арабела?

IV

У дворима Арабеле
Лежи витез бледа лика,
Сушта слика мученика.
А на пољу сунце сија,
Ветар дȳше и ћарлија,
И узноси кроз шалоне
Заношљиви, слатки мирис
Од јасмина и цитроне.

Освануо данак мајски
И пролеће трепти јасно;
Све цвркуће, кличе, пева,
И у шумном таласању,
Смех се хори тако гласно.
Тамо звуци од гитаре
С гондола се златни хоре,
Гомилама што крстаре,
И дубоко секу море. —
Са црквава јечи звоно...
И сви ови разни гласи
Сливају се кȏ таласи
У брујање монотоно. —
А Алфонсо болан лежи,
Грозница га смртна јежи.

Покрај њега, крај постеље,
Цвет учених стоји људи,
Сваком жалост стегла груди.

Ту Ајзенбард славни с њима,
С поштовањем гледа њега;
С њиме његов Fachcollega,
Доктор Санград, што га свако
Кô учена мужа знаде,
Као звезду из Гранаде.

Сви су они чули давно
Алфонсово име славно,
Па сад редом сви му траже,
Да им тајну своју каже:
Шта је дознô о истини,
Која живот вечним чини?

А Алфонсо болно јекну,
И горки га осмех узе;
Мач ледени груд му тѐкну,
А с очију угашених
Потекоше вреле сузе.

Алфонсо

Дознао сам, о Санграде!
И ви друге звезде јасне,
Из Болоње и Гранаде,
И са целе земље красне!
Дознао сам... Шта бих крио?
Да сам целог свога века,
Са обликом од човека,
Прост магарац само био.
А сад збогом, моји драги,
Мене одмор зове благи.

*

Дȳше ветар преко равни
Кроз године и столећа;
Дȳше преко хумка славни',

Чијих вечних становника
Потомак се с тугом сећа —
И разноси свело лисје
У јесење, мутно доба,
С Алфонсова тужна гроба.

(17. новембра) 1888. Стражилово, 733.
II. 135.

АРГОНАУТЕ НА ЛЕМНОСУ

ЛИЦА:

Јазон, вођ аргонаутске чете; *Тифис*, крмар на лађи „Аргосу"; *Тезеј; Тоанти*, негдашњи краљ на острву Лемносу: *Полукс; Ијона*, пастирка.

На морској обали острва Лемноса. Ноћ. Холуја. Ветар звижди а из даљине се чује потмула грмљавина. Са мора кадшто забрујн протегнут узвик.

1.

Ијона улази носећи на рамену нарамак сувади; у руци држи упаљену буктињу.

Размакни тавни вео свој, о ноћи!
Покрени точак брз, светило ведрога дана,
Да буром занесен путник мирнога склоништа нађе
Под сенком гранатог кедра. Ај, како пучина бесни!
Из тамне утробе своје с тутњавом премеће вале
И пену високо баца. То дивља Амфитрита,
Мрсећи зелене власи и поглед дигнувши горе,
Очајно кличе и вришти... око ње тритони јуре,
И бурно летећи морем у морске дувају шкољке.
И нигде живога створа! И птице и звери дивље,
У дивљем ужасу своме здружене, склоништа траже
По мраку дубоке ноћи. Столетно свија се храшће,
И хладан пробија ветар, што нагло долази с мора. —
Ах, тешко слабоме створу, у овом страшноме часу,
Што себе повери лудо тајнама судбине људске!
Ал' ноћ се спустила давно... Још мало сувади само,

Па онда уморна и ја у своју пећину идем;
И ту, на мекој слами, под својим каменим сводом,
Спокојно слушаћу буру, спрам сјајне буктиње своје.

Усклик са мора понавља се у близини. Ијона се попне на брег, и дигнувши буктињу над главом гледа на море.

Богови, шта видим?... Човек! Из морских зелених вâлâ
Голо се беласка раме, и снажна диже се рука.
Па како изгледа диван на бурним валима морским
Кô храбри Леандер негда. У тако суморну поноћ
Кроз морске, срдите вале, и он је, љубављу вођен,
Одважно тражио пута, што води дражесној Хери.
Да л' да му помоћи пружим?... А клетва?... Шта мари клетва,
Богови презиру оног, ко брата презире свога
У часу невоље тешке. Овамо, туђинче, овамо!

Са одлучним покретом пободе буктињу у земљу, спусти нарамак, и за тим баци врежу у море. Мало за тим успуза се Полукс сав мокар и малаксао.

2.

Полукс, Ијона.

Полукс

Ах, ја не могу даље...

Ијона

Устани, туђинче лепи!
Земља је хладна и влажна, а ветар срдито дȳше,
Све, што год осећа живот, у овом кобноме часу
Станишта нашло је себи. Сурови тигар и јагње
У своме самртном страху убогу постељу деле.

Полукс

О, ја сам играчка судбе!

Ијона

У моју пећину хајде.
Уморном телу твоме благога одмора треба
И тихог, пријатног санка, што вида клонуле душе.

Ја ћу ти постељу дати од саме мирисне траве,
А морске, пријатне шкољке и сочне оливе с њима,
Храна ће бити твоја. Хајдемо, туђинче лепи!

Узимље на леђа дрва. Левом руком диже буктињу, а десну му пружа, коју Полукс узимље.

Полукс

Ах, ти си веома добра.

Ијона

Полако, полако само. (Одлазе).

3.

Бура се све више и више усиљава. У даљини се види лађа „Аргос.“ После мале паузе лађа приспе уз обалу, уз весело клицање аргонаута. Јазон и Тифис изилазе на обалу са гомилом, која се растури на све стране.

Тифис

Да страшне ноћи, Јазоне! У гневу богови вечни
Стресају морску пучину и пеном прскају белом
Висове Олимпа светог. Чуј, како фурије пиште
И гребу рукама поноћ Живога не чујеш гласа
На пустој обали морској. Кô да је помрло давно
Све, што се краси и крепи светлошћу божанског дана?
Где ли смо, Јазоне, сада?

Јазон

Ма куда — с нама су бози!
Божанска промисô мудра у цветну Колхиду шаље
Синове Бореје свете. Не бој се, крмару храбри,
Већ скромно иди путем, којим те судбина шаље
И мудрост, која нас штити.

Тифис

Ах, јадни Полуксе, јадни!

Јазон

Шта чујем? Богови силни! Ти с тугом помињеш горком
Љубимче моје драго? О, кажи, Тифисе, кажи,

Шта беше с Полуксем љупким, да скрушен досадим
Зевсу
Сузама својим горким.

Тифис

Свршетак његов је тужан.
Баш близу обале ове, кад јадра спуштасмо бела,
Пође и Полукс горе. Мрак беше и вихар страшан,
Кад гласно узвикну: Тифисе! и доле стрмоглав оде.
Море је бацало гриву, кад, спрам одблеска муње,
Угледах како се бори са хучним валима морским.
Препаст ми обузе душу. Кô махнит појурим доле,
Ал' све у заман беше! Не чух му ни звонког гласа,
Од рике бурнога мора. Ветар је дувао бесно,
И звук се губио немо у поноћ бурну и нему —
Ах, њега већ нема више.

Јазон

О, тајно промисла вечног!
Ако на путу твоме требаше жртава каквих,
Зашто изабра, грозна, Полукса, невино дете?
Ах, како љубак беше, како мио! Сад златне његове
власи
Пучина морска мрси и вал их растура хладни.
И доцкан, у тавну поноћ, најада са смехом љуби
Његове лепе усне и бледо његово лице!
Ал' нашто дражити судбу, лијући потоке суза?
У вечном проласку своме зар она не штити људе,
Кô вртар мирисно цвеће? Ко може, памећу слабом,
Да мирно пореče мудрост, која нам поклања живот,
И плодом терети гране и бистри кладенац даје
Са горском, студеном струјом? О, врли крмару, чуј ме!
Нареди нека се спреми богата и сјајна жртва,
За покој невине душе, у славу богова вечних.

Тифис

А хоћу л' Кастору рећи о смрти његовог брата?
Ма да ме боли душа.

Јазон

Кажи му... ил' немој, стани!
Овамо долази Тезеј са седим некаквим старцем.
Остани, дакле, овде — па чекај заповест моју,
Јер нека чудна слутња душу ми узима целу. —
Остани са мном и чекај.

4.

Јазон, Тифис, Тезеј, Тоант, кога прате четири аргонаута.

Тезеј

Јазоне, јеси ли овде?

Јазон

Кога нам богови шаљу?

Тезеј

Вечна им хвала и слава!
На пустој обали морској затекох седога старца,
Где, горко лијући сузе, призивље богове вечне
И страшно проклиње живот. А кад ме опази с људма,
Он диже поглед мутни и с чудном радошћу неком
Запита: ко сам ја? па кад му испричах редом
О златном Хелином овну, о древној, цветној Колхиди,
Дршћућим гласом онда мољаше да к теби дође.

Тоант

Спаси нас, јуначе, спаси!

Јазон

Каква те невоља гони?
О, старче, говори само.

Тоант

Горки су и страшни дани
Старости моје тешке. Саслушај, јуначе, само,
И тужи заједно са мном. Острво, на коме стојиш,
Проклетство и страшну казну од правде вечите трпи,
А Лемнос зове се оно. Двадесет година равно
Владô сам на њему срећно, кô срећан и добар отац.
Никада морију црну не посла Зевсова рука

На мирна сеоца ова и плодне лемноске рâвни.
Весело певаше ратар, беруħи плодове слатке,
Са којим Церера света зелене терети гране
И тучна лемноска поља. И вредни риболов морем
У тихо, спокојно вече спокојно пљовљаше млаħан,
Без страха да му најаде помрсе плетене мреже,
Ил' да га заведу песмом у мрачну пучину морску.
Све беше среħно и мирно. Ал' среħа донде је среħа,
Палада докле мудра границе поставља њојзи;
Но њезин савет мудри презревши у среħи својој,
Мужеви острва овог, унаточ мудрости вечне,
Презреше жене своје и децу и куħе презреше.
И једног дана Немезис, (којој нека је слава!)
У женска срца редом усели опаку мржњу
И мисô освете страшне... Жене се дигоше листом,
И врела потече крвца по цветном острву овом.
Све, што бејаше мушко, од њиног погибе ножа,
И оци и деца њина и слуге страдаше грозно!
Мужеви, кажњени тако, падаху под огњем и стрелом,
Са љубазницама својим. Кукњава и јаук само
Испуни мрачну поноħ и остров у Тартар створи.
Гледô сам страшан призор поразе њихове и смрти,
Кад бесни, румени пожар, што модре колуте вије,
Озари небо и земљу. Све, што је бежати нагло,
Сурову наħе смрт од женских отровних стрела.
Ја само поштеħен бејах. Јединче сакри ме моје
У мрачну пеħину једну, на морској обали што је,
И коју густи бршљан од женских очију чува. —
Од тога крвавог дана сузе су утеха моја
За мирним, тихим животом. По целе проводеħ' дане
Под сенком пеħине моје, призивљем богове мира!
Кад тиха падне ноħ, ја станем крај сињег мора,
И све до зоре беле у тавне даљине гледам,
И час је дошао, ево, спасења дошли су дани,
И тешка судбина моја поново смеши се на ме!

Јазон

Тужна је повест, збиља! Ал' ти нам не каза јоште —
Ко ти је ħерка мила?

Тоант

Краљица острва овог,
Хипсипила јој име. Ах, то је дражесно дете!
Кô да је морска пена, подобно Афродити,
Из плаве пучине диже на светлост белога дана,
Тако је љупка и мила! Витице њезине златне
Кô златни вију се талас по њеним невиним грудма.
О, љупко, невино дете!

Јазон

Чујте ме, Трачани људи!
Осећам да ме Зевс праведни светује мудро:
Да седог поведем старца у цветну Колхиду с нама.

Тоант

Без кћери моје миле?

Јазон

Она те од себе гони!

Тоант

Судбина посла тебе, по светом пророштву једном,
И њојзи покоран буди. Божанске саслушај речи,
Па онда пођи путем, куда те богови шаљу.
Кад оне крваве ноћи кроз варош буктећу прођох,
Застадох ћерку моју на тврдој капији градској,
Она приступи мени и гласом брижљивим рече:
„Хајд са мном, драги оче! Палада поштује старост
И свете врлине твоје. Пророк ми лемноски рече
Да скривен донде живиш, док једног не дођу дана
Синови Бореје божанске, с трачанским лађама брзим;
Они ће острво спасти, и тебе, мој добри оче!“
И ја се покорих тада савету мудрога старца,
И жељно на море гледах. У бурним ноћима и мрачним,
На морској литици једној ватру сам ложио увек,
Да путник види место, где живих имаде људи
И мирног скровишта људског. Па зар у часу овом
Да сузе радости миле не лијем, о сине драги?

Јазон

Разумем мучне боле, што тиште очево срце
За својим породом драгим. Но мудрост налаже нама,
Да цветне презремо стазе, где дражест пожуда бајних
Загрева мужанску душу. За снажног Херкула кажу,
Побеђен да је пао у ланце ружица мајских,
С којима бесмртна Венус везује гвоздене мишце
И самих титана силних. Не, не, честити старче!
Трачани путују даље под сенком мудрости вечне.

Тоант

Зур тако јунаштво збори? Зар деца Бореје свете
У цветној Колхиди само победе и славе траже?
Зар земља ова широм не даје прилика њима,
Да мудрост богова силних на сваком заштите месту?
Јунак је и онда јунак, кад падне на мучном путу,
Не познав насладе оне, што људма победа даје!
Или лаврова грана не краси победно чело
Кô чело врлога мужа, што паде поражен смрћу?
Не, ја вас проклети нећу. Богови наредбе дају,
И тешко смртноме створу, што гордо пориче ове!

Јазон

Стани, честити старче, стани! Тако ми огњеног Стикса,
Трачанин дрзнути неће да, против смерова судбе,
Обиђе искушења. Осећам крепости доста
И сјајни Паладин штит на моме мушкоме срцу.
Говори: где ти је ћерка?

Тоант

Близу смо њезиних двора,
Што сенку зидина својих на сиње бацају море.
На шумом обраслом брегу кристалне дижу се куле
И тешки сводови њини. Дижући лиснате гране
Високе палме тамо и дању и ноћу шуме,
И тихи наводе санак. Под густом њиховом сенком
Жубори поток бистри и цвеће најлепше цвета.

А лепе слушкиње њене, у звучне бијући лире,
Чаробне певају песме и слатким мирисом каде
Одаје невине деве, што влада острвом овим.

Тифис

Богови, па то је красно! (Јазону посмешљиво). Поведи
и мене тамо,
Да будем живи сведок, кад будеш скинуо с груди
Челични Паладин штит.

Јазон

Тезеј ће са нама ићи.
А ти отиди одмах и жртву велику спреми,
Па онда нареди људма нека се с оружјем спреме,
За случај невоље какве. Ако ме нагони нужда,
У рог ћу дувати одмах — и ви се крећите тада.

Одлазе сви.

5.

Тифис

Проклета способност људска да свачем правдања
нађе,
Гле, како важним видом, и с нежном, побожном
бригом,
Изводи седога старца с пророштвом, сузама, с болом!
Осећам некакав лахор што креће не лађу нашу,
Него лађаре наше. Па како слађано мири,
Како ли заноси лепо! Ај, тихо, нијај се тихо,
Обала цветна је близу, а море још мирно спава!
Па зар се нисмо, збиља, пред сенком блажене Хеле
Заклели тврдом клетвом, да женске мамљиве дражи
Презремо на путу своме?... О, мајко мудрости свете,
Опрости деци својој, ако прекрше завет!

(август 1889.) Отаџбина, XXIII, 34.

ДАРОВИ НЕБА

1.

Све се на свету мења пред лицем божанства штедрог,
Из ноћи зора се рађа и вече из дана ведрог;
Где је прохладни ветар с хумова шумио травни',
Ту зимска студена пустош покрива далеке равни.
Окован дебелим ледом не шуми поточић живо,
И небо, лазурно некад, суморно сад је и сиво.
Са пленом гаврани лете на снежна и пуста поља,
И снегом засута спава у сну мртвачком доља.

Тамо, где тиха Травна у Море Балтијско стиже,
Воденица се стара у влажној ракити диже.
Са тешких витлова њених клепет се не чује више,
Кроз трску вихор се кида и речне обале брише.
Њу је подигô давно Радигост на месту томе,
И ту с унуком живи. Остављен на свету с њоме,
Он је познао у њој весеље убогих дана,
Уважен од добрих људи из мирних вагорских страна.
Мала је унука расла на крилу старости свеже,
Као што лоза расте и сочне развија вреже
Око старога стабла. Њу ветар милује с гора,
И плави забавља талас и ропот сињега мора.

Јоште Немиса није, у своме небесном лéту,
Са топлим, пролетњим дахом благовест принела свету —
Из ледних пећина својих Бореас царује седи,
И море колеба сиње и бујне потоке леди.
Огромно, студено сунце у заре освиће златне
И озарава зраком планине и равни блатне,
Где ритер-тевтонац јури кроз тундре одважном ногом,
И ваздух оглашава са звонким ловачким рогом.

Где дивље космате звери из мрачних јазбина ничу,
Па блуде за пленом својим и тужно пољаном ричу.

Једне вечери тако стајаше замишљен деда
На пустој обали Травне. Магла је падала бледа,
А пред њим на влажном песку клада је лежала дуга
И кратка секира једна. Нејасна некаква туга
Испуни старчеве груди у тами вечери бледе,
И он, од дневна рада уморан, на кладу седе.
Прошло је већ много дана како је вукао амо,
Да од ње радећи трудно чун један истеше само,
Па да га на море пусти, кад светла осване Лада,
А покидане мреже оплешће Дубравка млада.
Но рад је текао споро. Дељо̂ је толике дане,
И сад му готово дође, да посо̂ залудан ма̂не.

Пред њиме пространство пукло и сиње, далеко море,
За њиме градови древни и суре Саксонске горе.
Под ледом, нечујно скоро, жубори сањиво река,
У младој, оближњој гори тавни се зелена смрека.
Пред неисказаном тајном велике божанске моћи,
Кад к небу обрати поглед у јасној звезданој ноћи —
Пред старца испаде момак у суром рибарском руву,
Пажљиво ступајућ' при том и трску ломећи суву.
Из рита гавран се диже, бијући крилима бурно,
Па гракну над њима тупо и оде у маглу журно.

„О, деда“ ускликну младић, „тако ти богова, стани!
Има ли колебе људске у овој поноћној страни?
Срдито Бореас душе и дахом леденим реже,
И звери од влажног даха у мрачне урвине беже,
Тражећи склоништа себи. Моје су уморне ноге,
Јер много путујем дана и земље обиђох многе“.

Старац се замисли мало, па онда с путником пође,
И благо зборећи с њиме убогом станишту дође.
Дубравка упали лучу, кад путник с дедом се јави,
Па онда изађе смерно, да скромну вечеру справи.

А старац растури сламу по поду колебе своје,
Где у буџаку мреже и друге алатке стоје —
И онда разговор поче. Младић му причаше тада,
Да је кренуо давно из Ране, свештена града,
По вољи Усуда старца. За време арконског боја
Он, поред храброга оца, два брата изгуби своја,
И сад је пошао, вели, кроз пусте вагорске равни,
У Загеберег цветни на плавој питомој Травни,
Да тражи зараде себи. Деда ће путнику тако:
„Поседи и код нас мало, стићи ћеш до града лако.“

Док они вођаху говор, унука вечеру справи,
Па онда са смерном пажњом на сниску трпезу стави
Погачу и крчаг с водом и рибу и месо суво,
Што је Радигост стари за светле празнике чувô,
И онда у буџак оде. Покашто од туда крадом
Она је бацала поглед по овом туђинцу младом. —
А пољем мећава душе и ваља сметове с гора,
И плаве, огромне санте пуцају са сињег мора.
Подобно леденој гори громко се ваљају оне,
Док море развали груди и све у њему тоне.

Од скромна и мирна крова неће се клонити нико.
Тако се и млади Свевлад у брзо на деду свикô.
Са вештом секиром својом он чуниħ сагради живо,
За тим га на ваљке метну и пусти на море сиво.
Из младе церове коре исцеди сокова много,
Да би црвеном бојом бокове шарати могô.
Ловећи по мору с њиме спрам Луне, божице јасне,
Он се је враћао често са ловом у ноћи касне,
И пошто навуче грања и сувих букових клада,
Дубравка трпезу спреми и одмор настане тада.

Суморни јесењи ветар и време у току своме
Дедину колебу трошну почели беху да ломе,
Дрвени старински забат давно је најерен био,
А маховина седа и коров слеме јој крио:

Зато од ране зоре, па докле не сађе вече,
Отпоче по гори Свевлад храстова брвна да сече.
Под снажном његовом руком храшће је падало тада,
И гора хујаше дуго од тупог њиховог пада.
Но зато колеба стара у дом се шарени створи,
Кô чисти, удобан ковчег у младој, јеловој гори.

Радећи са трудом тако, и кад му времена стиже,
Од грађе, што ипак оста, он малу качару диже.
И тврде сагради резе на целој шареној кући,
Да зверка крадљива, лисац, не може унутра ући.

И такако трајаху дане. Пролеће ступаше ближе,
И већ на земљу снежну весели Коледо стиже,
У топлој, угодној изби с пуцањем ватрица гори,
А деда са младим момком о даљним земљама збори.
Дубравка на сниској клупи спокојно кудељу преде,
Па слуша разговор благи Свевлада и мудрог деде.
На своме каменом стубу буктиња трепери пламом,
И дим се кроз оџак виј̇е и с густом састаје тамом.
Велики, шарени мачак, кô скроман и пажљив газда,
Машући спокојно репом по изби тумара вазда, —
И пошто обиђе редом, он се уз огањ жури,
Па онда лагано преде и тешко дремован жмури.

2.

Већ бујна Немиса зађе по пољу крилатом ногом,
Гонећи ветрове јужне. Са изобиља рогом
На травни, мирисни престо младо се пролеће диже,
И плодоносна Лада од зрачних висина стиже.
У цветним колима њеним над бујним ускрслим светом,
Лептири упрегнути лећаху крилатим летом. —
За њоме безбројно тица, у звучном и слатком хору,
Лепрша шареним крилом и рујну поздравља зору.

Пролеће ослави цветно. Са снежних, високих гора
Потоци јурнуше мутни у недра сињега мора.

У тавној, јеловој гори љубазна дигоше лица
Весници младости нежне, бокори љубичица,
И Травна набуја силно и разби уставе снежне,
А земљу пробише суву шибљике и травке нежне.
И вредна прозуја пчела. Под светлим небесним сводом
Све се је кретало живо за штедрим живота плодом.

У зимске вечери дуге, кад беше свршена кућа,
Свевлад је из густог рита довукô врбовог прућа,
Па је од њега плео плетере и другу згоду,
Да њиме обалу дигне и речну одбије воду —
Како би створио њиву од блатног, нездравог рита.
Угодно и плодно место за воће и разна жита.
Посао тежак је био. Сви троје навале с тога,
Плетер се пред реку пружи и земља набије многа
А за тим по благој коси усаде врбове гране,
Да тако сузбију талас од уске улазне стране.
И кад је огњени Сварог границе одбио зими,
Зелено напупи шибље и све се од реда прими.

Док време не стигне суво, у коме поље се ради,
Свевлад се са трудом приже, да нужну ралицу гради.
А кад већ и њу сврши, он поче трску да сече,
Радећи у троје живо, док позно не падне вече,
И небо сталноме труду обилне награде даде,
Јер још истога лета почеше да њиву раде.

Једнога дана, дакле, кренуше у поља влажна,
У тврдој ралици својој гонећи два вола снажна.
Јутро је прекрасно било. У зраку врева се хори,
И дрвље лиснато шуми у тавној, дубокој гори.
Са црних и влажних поља магла се подиже плава,
А сиња пучина морска у даљи ишчезава, —
Па се кô тавна пруга са небом далеко љуби,
И у бескрају пустом лагано и тихо губи.

Тога топлога дана једва се готово стало:
Деда је волове теро̂, а Свевлад држао рало.
У светло и жарко подне, седећи под хумом травним,
Они су крепили душу јестивом и санком тавним,
А после још много дана, чим исток далеки руди,
Бацаху до ноћи семе у штедре земљине груди.

Тако и време стиже, да снагу одморе мало,
Под кућну широку стреху склонише малено рало.
И деда у варош оде. Свевлад се подиже тада
На цветну обалу Травне, а с њиме Дубравка млада.
Благо је падало вече. По небу пловљаше Луна,
А Свевлад бацаше мрежу са лаког шареног чуна.
Девојче подигло скуте, па вуче крајеве мреже,
У којој безбројне рибе са сјајном краљушти леже.
И пошто с пажњом је скупи и журно подигне горе,
Она их у кошар стресе од вите липове коре.
Ал' ту се невоља деси. Радећи са мрежом тако,
Она се побрка нешто и у њу замрси јако.
А Свевлад притрча збуњен и стаде да мрежу скида,
У којој девојче стоји са жарким руменом стида.

Са мора подухну вихар. Обалом зашушти грана
И чудан задрхта узвик из тавних, далеких страна.
И Свевлад претрну чисто од тајне некакве студи,
Јер му се учини узвик из бујних његових груди.
Страшно га гушило нешто. Снажно му цептило тело,
И он притиште пољуб на њено млађано чело. —
А вихар још јаче пи̇рну. Но кад је пригрли ближе,
Онај га чудесни вихар у небо звездано диже.

После га завитла силно. Прво се Дубравка трже,
Одби се с његових груди и кући похита брже,
А он се за њоме кретô. Идући пољаном целом,
Обоје ћутаху они, збуњени ненадним делом.
Слатко је певао славуј на тихој обали Травне,
И топли проструја ветар кроз ноћне слојеве тавне.

А са раскошних поља и оздо са долине,
Опијајући мирис дизô се у висине...

Деда је већ кући стигô. Чекајућ' дечицу драгу.
Он је пушио лулу на сниском дрвеном прагу.
Како унука стиже на травно двориште с пленом,
Он виде смућеност чудну на нежном чеоцу њеном,
И замисли се нешто. Дубравка по крчаг оде,
Да с блиског кладенца хладног донесе кристалне
воде —
И заплака се горко. Ал' то се дешава кашто,
Да млада девојка плаче, ни сама не знајућ' зашто.
Но деда Свевлада дозва и дуго збораху оба,
И расташе се ведри у позно, поноћно доба.

3.

Близу обале морске, где Загеберег стоји,
Древни се жртвеник диже. С камених стена своји'.
Тамо младошћу нежном царује небесна Лада,
И огањ свештени гори и нéма тишина влада
Од седих столећа својих. Бестрасни свештеник само
И чиста, невина љубав, с дарима приступа тамо.
И дим се лелуја плави с божанског огњишта горе,
И као сладосни шумор свештене песме се хоре.

Под венцем мирисних ружа Дубравка ступаше сада
И с њоме весео Свевлад, где светла царује Лада
И хор пастира пева. Да вечна буде им свеза,
Седи их свештеник призва и цветним ланцима веза.
И тако пролеће светло сврши се обредом сретним,
Под сенком столетних шума у дубравама цветним. —
И жарко приступи лето. Као божанска Лада
С развитком времена равно разви се и нева млада.

Јутро је. Кретање струји из ноћних слојева мрачних
И зора нечујно ступа на исток пурпурно зрачни.
Шуморе високе јеле, дижући лиснате гране,
И поток ромори живље кроз цветне далеке стране,

А Свевлад од куће пође. Са њим се Дубравка крете,
Да рујне јагоде бере и шуме обиђе свете.
Уз пут је вијући венце са песмом здравила поља,
А натпевала се са њом планина и звучна доља.

Целога тога дана блуђаху по гори тако,
И подне превали давно, а жега још мори јако.
Равна тишина нека покрила природу широм,
И природа се летња окова дубоким миром,
Да звука не беше нигде. Обоје из поља журе
И Свевлад, погледав горе, прошапта: „Ево нам буре,“
И баш у часу томе забруја безгласна даља,
Кô да се огромно нешто у земској утроби ваља —
И ветар широко дуну. С далеких, западних страна
Перната кретоше јата у заклон лиснатих грана.
Широки Дубравкин шешир, што га је од сламе плела,
Подхвати силовит вихар и диже са њеног чела,
И бујна коса се просу... Ветар је гранчице сламô.
А она подиже руку и онда зажмури само.

Густа се зацари тама. И муња огњена сину,
А тежак огласи ропот и поља и планину,
За тим се проломи пуцањ. На колесници зрачној
То бог огњени, Перун, по бури вози се мрачној.
Он стреса космату главу и риче у гневу своме,
Под тешком његовом стопом мрачни се облаци ломе,
И ваљају се бурно низ благу планинску косу:
Небо се провали чисто и бујни пљусак се осу...

Спрам сјаја пламене муње сад Свевлад пећину спази,
Упрти Дубравку снажно и крете по уској стази.
И ту се склонише онда. Из тврдог заклона свога
Они су слушали грохот и рику огњеног бога.
Јер, морском подобно шуму, висове и тихе низе
Испуни потмули шумор са мрачне божије ризе.
И старо, столетно храшће падаше под бурним дахом,
И ваљаше се доле с бујицом мутном и плахом.
Далеко са сињег мора хори се ломљава вала,

И море помамно кључа крај стена и обала
И пену високо баца. У страшном и општем хуку
Изгледа кô да се небом огњено аждаје туку.

Кући се не може ићи. О љути некакав камен
Свевлад је из суве смреке истерô живосни пламен.
За тим их савлада умор и дремеж поче да гони,
И сан им окова очи и тврдо заспаше они.

Када се тргоше из сна, било је прилично касно,
Гора је дисала миром и сунце грејаше јасно.
Хиљаде шарених тица певаше у звучном хору,
И светла тишина древна владаше на мирном мору,
Све живо дисаше миљем и чудним небесним
слављем, —
Чистотом небеса плава и цела природа здрављем.
Тавно зеленом бојом младо је трептало биље,
Свуд бујна раскош се шири и свеже изобиље.
Јер плавоока Лада у пуној царственој снази
Иђаше за летњим сунцем по зрачној његовој стази.

Протече тридесет дана. И жетва обилна стиже.
Са кривим и оштрим српом Свевлад се у поље диже
И с њиме Радигост стари. Дубравка остаде млада,
Јер време приспело беше, да тешког мане се рада.

4.

Жарко се гасило лето. Зато је Свевлад хитô,
Да среди плодове земске и једро оврши жито.
И воденица стара понова зашуми тада,
Клопара високи точак и вода са шумом пада,
А врбе трепере благо. На даљном небеском вису
Ждралови на југ се крећу у дугом и танком низу.
На густом и тихом пољу још цврчак весело пева,
И врапци с цвркутом слећу и јата малених шева.

У скромној шареној кући било је свачега доста,
А од качаре мале богато скровиште поста

Од разних плодова слатких. Под сенком зелених јела
Обиљем од сваке руке дисаше кућица цела.
Из жбуња рибизле сочне, крај сниске ограде што је,
Сунцокрет извио главу, и тешке кошнице стоје.
Њих је с пролећа младог подигô умешни деда,
И сад су препуне биле дебелог и слатког меда –
И већ их стресати ваља. У врту плодови свуди:
Ту слатка нија се крушка, а тамо јабука руди,
Скривена под густим лишћем, у нежном заклону своме,
Провири покадшто од туд кô лице стидљиве моме.

Већ блага и светла јесен на прагу године стоји.
И штедре прибира даре од претходника своји',
И душе студеним ветром у дуге вечери тавне,
Ломећи увелу трску на пустој обали Травне...

Са током времена штедрог све се је мењало редом,
Па и Дубравка лепа. По њеном чеоцу бледом
Сенка некакве збиље јасно се видети дала,
Она је, кô мајка Лада, пред лице јесени стала. —
Јер љупко њезино лице и нежно детинско тело,
Као раскошна јесен, диже се и разви цело.

Чајка над морем кличе. Подне је приспело касно,
А танка свилица лети и сунце трепери јасно,
И цврчак у трави пева. Дубравка из куће пође,
И са кошаром малим под зрелу јабуку дође,
Узабра широки локвањ, па њиме обложи стране,
И тада наслага воће и свеже одозго гране. —
И таман подиже руку за рујном јабуком тамо,
Она се затресе силно и придржа се само:
И дар најлепши неба на мекој лежаше трави,
Снажан и крупан деран, очију и коса плави!
Плашљиво погледа нева то светло небесно чедо,
И жарка стидљива румен поли јој чеоце бледо.

Дуго је стајала она, гледећи детенце драго,
За тим га подиже с траве, и осменув се благо,
Отиде кладенцу бистром. Деран се најежи мали,
Када га студеном струјом полише кристални вали.
После се намршти јако и проли невине сузе,
А млада Дубравка онда и њега у кошар узе
И к водeници дође. Ту нева стидљиво стаде
И штедре дарове неба у руке дедине даде —
И воће и плаво дете. Онако љупка и млада,
Стојаше млађана нева кô светла и нежна Лада.
И деда отури лулу, па диже унука горе,
И стара његова уста са хвалом божици зборе:
„Хвала ти, небесна мајко, што хумовима снежним
Зелене бокоре враћаш и красиш подмлатком нежним!“

*

Сиње се колеба море, кад дуне Бореас мрачни,
Он гони облаке тавне и живот затире зрачни;
Али ће пролеће доћи, где реке под ледом стоје,
Да млади васкрсне живот и распе дарове своје.

(1890.) Летопис М. Српске, 163 стр. 62.

ПЕСНИК

(ПОСВЕЋЕНО ПРИЈАТЕЉУ Илији Вукићевићу)

ЛИЦА:

Камоенс, знаменити португалски песник; *Санчо*, имућан човек; *Хуан*, његов син.

Дешава се у болници, у Лисабону.

Одаја у болници лисабонској. Залази сунце. Камоенс стоји крај отворена прозора.

I

Камоенс

Сунце се гаси за брда далека,
Вечерњих звона разлеже се јека.

Спокојно, равно одјекују она...
О сетни звуци вечерњега звона!
Тама се свија.. Уз ударе гласне,
Светило дана полагано гасне,
Кô свечан погреб прослављена мужа,
Последња почаст тиме му се пружа.
Сунце се гаси... У сутону бледом
И звук и сунце потонуће редом;
И мртва поноћ оковаће миром
Море и земљу и небеса широм.
Ах, шта сам пута гледао га тако,
Па весео певô или тужан плакô.
Живот је текô у песми и смеху,
Сузе и песма утеха му беху. —
Док мрачна збиља полагано узе
Најпрво песму а најпосле сузе.
Хладан и ћутљив сад не ширим руке
Западу тавном. И погребне звуке
Душа ми прати без жалости знака
У крило смрти, у пучину мрака.
Па ипак, дан је, у освитку своме,
Драг био души, драг и срцу моме —
И онај ваздух, што сам пио тада,
И ово сунце, које тоне сада.

У саму зору, што кô санак прође,
Чудноват путник у дворе ми дође,
Кô скромни анђô. Њено лице красно
Радошћу чедном сијало је јасно.
На челу израз небеснога мира,
У оку пламен, у рукама лира,
Витице бујне њене плаве косе
Посуте беху капљицама росе.
И ја се кретох, у заносу своме,
Да век проведем лутајући с њоме.
Она је моје научила руке,
Са златних жица да извијам звуке

Хорова рајских. И, несвесно често,
Тумарах за њом из места у место.
Одаје школске и скамије прашне
Заменух тада за пољане страшне,
Где храбри Хуан Османлије смрви,
У вале огња, пучине и крви.

А јутро прође, па и подне стиже,
И сунце моје на зреник се диже,
И ја сам даљне прегазио горе,
И тихе равни и дубоко море
У часу буре... И уморан сада,
Ја, ево, гледам како вече пада.

А где је она, то небесно чедо,
Да руку спусти на чело ми бледо?
Да сморен путник и пратилац верни
Награду прими за бол неизмерни?

Ње нема више... Сунце моје тоне,
Ја самац слушам како звона звоне.
Звуци се ломе и разлежу сетно
Сахрањујући моје доба цветно,
И вече зимско мом животу стиже,
Сунце се гаси и месец се диже.

II

Куцање с поља на вратима. Улази Санчо осврћући се. Хуан. Камоенс.

Санчо

Број девет — то је Његова је соба.
Извин'те, молим, што у ово доба...
Ал' нужда, знате...

Хуану, који сметен стоји на уласку.

Хајд унутра само,
Дозвол'те, молим, да се упознамо.

Деран је плашљив а и сметен здраво,
Иначе прави туњавац и ђаво.

Уздише и разгледа по одаји, а за тим седне на столицу.

Молим вас лепо, изволите сести.
Газда сам човек и војник од чести —
По мало, то јест. Вама раван, с тога
Ево сам сина довео вам свога.
Ви би му могли један савет дати,
А какав савет, одмах ћете знати.

Тридесет лета, а биће и јаче,
Од кад ме судба даривати заче
Различним благом. Стања врло бедна,
Имање моје беше мазга једна;
Живећи с њоме у бризи и јаду,
Вукô сам воду по целоме граду,
Док, у то доба, под заставе свете
Дон Хуан војску савезничку крете,
Те и ја с мазгом и са нешто јада,
По логору сам пазаривô тада.
Једино добит имајућ' на уму,
Скрпарим, боме, поприличну суму;
Те флота наша кад отплови за тим,
И ја се, с новцем, у Лисабон вратим
И оженим се... А зашто бих крио?
Грешичар, знате, ал' заљубљен био.
Ал' од то доба, трудећи се вазда,
Дотерах дотле, да сам данас газда:
Пашњаке, њиве и ливаде моје
Потоци бистри и речице поје,
По њима ратар дар Божији сеје,
Говеда ричу и јаганци блеје.

Ал' срећу моју, изволите чути,
Јединче моје, моје дете мути.
Лен и тврдоглав, он за ове ствари,
Нит' штогод чује, нит' хоће да мари,

Газдинство моје не весели њега,
Рачуне мрзи а од посла бега.
По вас дан тако, без посла и пута,
Кô грешна душа, тумара и лута.
Збуњен је, сметен, од људи се крије,
Ни за шта, лепо, ах, ни за шта није.
И светујем га и бијем кô вола —
Не прима савет, не плаши се бола.
И све то зашто? Ни рећи се не сме!

Камоенс

Не пије ваљда?

Санчо

Сачињава песме.

Скаче очајно са столице. Хуан живо коракне напред, али збуњен стане. Комоенс га гледа питајући.

Хаун

Ах, оче...

Санчо

Ћути! Дошао сам с тога,
Светујте и ви неваљалца мога.
До сад је било и тако и тако,
Ал' с њим је данас невоља и пакô.
Од кад му мати оде с овог света,
По гробљу самац уздише и шета
И пише песме. Због слабости ове,
И друштво већ га луди Хуан зове.
Јер он им прича тако чудне ствари,
Од стида образ да ми се зажари.
Отац сам, знате, па и није чудо,
Криво ми здраво, што је дете лудо.

Камоенс

Разумем бригу. О несрећно дете!
Мучна је стаза, на коју се крете.

Путника нежног, који њоме ходи,
На крају своме у провалу води.

Срећан још онај, који њом корача,
Ако га сила упућује јача
Од славољубља. С љубављу у души,
Истина, с трудом, но препоне руши.
Позиву своме несвесни је слуга,
Њему је слатка и његова туга.
У самом себи он награде тражи,
Немарност људска на посо̂ га дражи.
Он, горд и ћудљив, само себе чује;
А да л' га когод презире ил' штује
Све једно њему. Ко̂ себичњак прави,
Он пева себи и тиме се слави.
Он често плаче, кад се смеју други,
Смеје се онда, кад су сви у туги.
Ал' осмех његов у тузи нас крепи,
А боли ови чаробно су лепи —
Ко̂ рајски санак, као звуци они,
Којима Еол тајанствено звони.
И, макар да га не разуму често,
Хвалом му својом утврђују престо.
Он, убог често, по свету се вије,
Увреде слуша, али сузе крије. —
Безазлен, збуњен, као свако дете,
Но горд, да га се ни таћи не смете.

Такав је песник. С њим се слава роди,
Са њиме живи, и у гроб га води. —
И ако песник тражио је није,
Она га љуби, и гроб кад га скрије.

Ал' тешко оном, кога таштa слава
Заведе с дома и са пута права!
Живот је његов мучење ужасно,
И он се каје — ал' се каје касно.

Он пева зато, да му песме хвале;
Он плаче зато, да га само жале.
Дух његов ситни по праху се виј е,
Небесним огњем јер прекаљен није.
Он нема цељи у сопственој души —
Очаран њоме, само њој да служи.
И пуста маса прописује њему:
Кад ће да пева, зашто, и о чему...
Песник је владар, који њоме влада;
Сујетник пред њом на колена пада.
Он милост тражи, он моли за славу,
Пепелом срамно посипајућ' главу.
Он лиром својом и ласка и лаже,
Он пева оно, што од њега траже; —
Пред тираном се кукавички склања,
Суровој маси до прашине клања.
Надничар духа, он много не мари,
Ако га кадшто ко и ошамари, —
Нек' речју добром само се извини,
Што свако, после, с драге воље чини.

Сјај, име, раскош њега очарава,
По целе ноћи блуди и не спава
Као мученик. Дави се и зноји,
Две сличне речи да у стиху споји.
И задовољан, ако речи свлада,
Измучен тешко у постељу пада —
Да луди занат у јутру продужи,
Славећи оног, коме подло служи.
Онај је први царски орô тамо —
А овај други вô у јарму само.
Докле облаке онај крилом туче,
Свој срамни јарам овај доле вуче;
Док с криком онај под небом се нија,
За рику овај батине добија;
Док оног старост ил' оружје свлада,
Сто пута овај по прашини пада.

Сујетник то је... Да не зборим дуго —
Ти мора да си једно или друго.
Размисли, дакле, и запитај себе,
Шта гони: слава или срце, тебе,
Да ступаш стази, што води по стењу,
Поштеном гробу или понижењу?

Санчо

Дон Камоенсе, велика вам хвала!
И смишљен живот пун је сваких зала —
А живот људи, што живе бадава,
У болници се обично свршава.

Шпри зловољно руке, показујући болничку одају.

Стихови! Песме!

Хуан

О премили снови!
Вас, вас се тичу разговори ови.
Вас, светле зоре и звездане ноћи,
Кад занет вама блудим по самоћи.
И тебе, земљо, незнана и тајна;
И тебе, сиња пучино бескрајна —
Вас, вас се тичу, за које ме спаја
Незнана љубав, што душу осваја.
Очаран вама, у гору и поље
Ја занет блудим преко своје воље,
Где слух не буни, ни сну чини квара
Сурова вика сеоских мазгара,
Певајућ' песме, док све живо спава,
Анђео мира што ми дошаптава.

О колике сам престојао сате,
Пучино тајна, гледајући на те!
А мисô моја шири крило своје
У мрачну пропаст, у дубине твоје —
Где рујни корал подножије скрива,
Кристална гора јасно се прелива

Стакленим сјајем. И где морска чуда
Играју, вриште и прелећу свуда,
Тамо у шкољке дувају тритони,
И сѐди Нептун своје белце гони —
Док с бурним гневом, до самога неба,
Утробу мора силно усколеба;
Да страшно јурне из својих обала
И грмне рѝком узбуњених вâлâ.

На влажном песку високих обала
Колѐбе стоје убогих рибара.
Око њих дуге разастрте мреже,
И старе барке изваљене леже.
Покрај њих често, у вечери касне,
И смех и песме разлежу се гласне.
А ветрић свежи са мора ћарлија,
И бледи месец над пучином сија...

Небо и земља и пучина плава
Величанством ми душу испуњава.
И онда вали страсне душе моје
Прскипе, теку преко међе своје
У звучном складу.. Но то нису речи,
То није песма, што с усана јечи,
Но усклик среће, што из душе стиже,
Вихор, што мисô међу звезде диже,
Заношљив јаук болова и среће,
Шум, што се бурно са дна душе креће!

Узмите небу онај азур плави,
И мирис цвећу и свежину трави;
Склоните тајне из морских дубина,
И бледи месец с његових висина;
И тајну ноћи, кад све живо спава,
И дах Господњи, што све оживљава —
И ја ћу онда глув и миран бити,
Певати нећу, нит' ћу сузе лити.

Но дотле — морам... Кад у тихо вече,
Шуштећи вода по камењу тече,
Ја сањам тада... Не, ја певам тада,
Тајни ме занос лепотама свлада —
И речи теку и шуме и тоне
У звучне строфе, што чаробно звоне
Смехом и плачем...

Покрије лице рукама, тихо јеца и грозничаво се смеје.

О несрећни дане
Болова мојих.....

Санчо

Хуане, Хуане!

Гледа очајно на Камоенса и скида руке Хуану с очију.

Камоенс

Несрећни Санчо! Шта ти судба спрема?
Твој син је песник — и лека му нема!

4. јануара 1893. Гласник, стр. 1.

АМОР НА СЕЛУ

1.

У једноме мирноме селу, далеко од наших страна, сеоски пијани кравар ухвати једнога дана Амора, Божије дете...

Јутро је стајало красно,
И светла, јутарња звезда на небу трепташе јасно.
Са сниске, сеоске цркве звоно је јављало свима,
Да света недеља свиће и празник доноси њима.
А кравар на посô крену. Још бледа владаше тама,
А он на пољу заста до самог сеоског храма
И прекрсти се трипут. Јуче је одвише пио,
А кућас, за пакост опет, и сан је чудноват снио:
Кô од оздо, од мирних поља, вихор се ненадан диже,
Страшно прашину узви и онда у село стиже,

И ова бујица плаха, у мутном вртлогу своме,
Понесе кметицу прво, и после пронесе с њоме
Шубару општинског ћате, живине и људи много.
Он је напирô снагом, ал' спасти није се могô,
Док најзад изгуби смисô. Једино после се сећа
Холује и кметске жене и њених пуначких плећа.
И кравар помену Бога... За тим се искашља јаче,
Сањиво затури главу и у рог дувати заче.
Он није дувао много, нит' много времена прође,
А крупна сеоска марва на зборну пољану пође,
И село у часак прену. Звуци се од свуда хоре
Исток се у пурпур осу и сунце одскочи горе. —
И дан огреја сјајни. У дóљи река се светли,
Вратнице лупају селом и жустро певају петли,
И кравар, зевајућ' гласно, говеда погони тада
На равни сеоски пашњак, где бела пландују стада.
Близу самога села густа се шумица диже,
Где кравар обично дрема, кад сунце на зреник стиже.
Ту дивље цветају руже и бистра речица тече,
И песма славујска звони у ведро звездано вече.
Пастири дањују лети и састају се оде:
Седну, подвију ноге и онда разговор воде
О стоци, времену, храни, ил' говорљив какав чича
По вас дан шарене бајке о даљним земљама прича.
И, ето, у овој шуми, што мирно граничи село,
И баш овога јутра чудо се десило цело.
А то је овако било.
Кô свакад чинио што је,
Кравар окрете главу и очи обрати своје
Пут густе зелене шуме. Ал' данас зачуђен стаде,
Кад његов пијани поглед на цветну обалу паде.
У густом папрату доле он голо детенце спази,
Што босом ножицом својом безбрижно обали слази
И церека се гласно. Звездана, пастирче-дете,
И газда-Стеванов Кића за њиме у трку лете.
Њихове косице бујне ветар је мрсио лако,
А малу дрвену стрелу од њих је држао свако

И гађаху се њима. Управо, Амор и Кића
Гађаху пастирку малу уместо шарених тића,
А тицâ, за јатом јато, над њима весело стиже,
Од смеха, цврката, трке, граја се у небо диже.
„А, чекај!“ узвикну кравар, „ја управ тебе и требам,
Тебе, што птице плашиш, одавно по шуми вребам.
Кмету ћу ја тебе, зверко.“ Зборећи ужасно тако,
Он стеже Амора малог, ма да је последњи плакô
И отимао се дуго. Кића је преплашен ћутô,
Но туга Звездану узе и она зајеца љуто.
Крајичком кецеље своје заклонив образе мало,
Она окрете главу. Ал' шта је кравару стало
До њених детињских суза! –
Кад подне на земљу паде,
Он узе Амора, дакле, и с њиме пред кмета стаде.
Кмет, човек побожан јако, погледа Амора благо,
„Чиј си“, рече му најзад, „кажи ми, детенце драго,
Имаш ли оца и мајке, ил' барем тутора свога,
Кад голо и наго скиташ?“ Но сузе малога бога
Тронуше доброга кмета, те говор прекину даље,
И малог Амора онда с краваром кметици шаље.
„Ал' прво накричи, овај, да мале чакшире справи.
Јер, вели, свињар ми треба, па нек' му одећу прави.“
И подне пристиже тако. Служба је свршена давно,
И звук последњи звона одјекну јасно и равно.
И народ из цркве наже. Једини општински ћата,
Зверајућ' застаде мало крај сниских црквених врата.
А клисарица, опет, завара женскиње вешто,
И пошто отиде народ, дуго су шушкали нешто.
Клисар је још јутрос зором отишô до блиског града,
А намигуша жена сама је остала сада,
И сад проводи шалу. У брзо тишину целу
Прекиде ђермова шкрипа. По мирном, тихоме селу,
Подневна зачу се лупа: редуше с обедом журе,
Док суве космате псине под стрехом уморно жмуре.
Кравар је ишао селом, ал' Бог ће један га знати,
Зашто се присети нешто и прво у крчму сврати,

И попи по једну с ногу. А за тим истресе многе,
Док га издаде говор а онда и саме ноге,
Па пође кметовој кући.
Кметица била је сама,
Јер мушки одоше крчми управо од Божијег храма,
А вредне редуше, опет, у мутвак склониле главе,
Па журе, лупају, вичу, да обед на време справе.
У крају дворишта равног гранати орах се диже,
Ту кравар у хладњак седе, кад дома с Амором стиже.
Исприча кметици редом све што се од јутрос збило,
И гледи кметицу нешто, па, Боже, здраво му мило!
Кметица, снажна и сниска, вукући препуна ведра,
Засукла рукава оба и малко открила недра.
Те кравар ушара много. Најпосле укрсти очи,
Кад вредна кметица поче да хладну ракију точи.
И сасвим изгуби памет.
„Кметице!“ рече јој смешно,
„Како се, онако, имаш?“ И онда подмигну грешно.
Кметица затури главу и засмеја се таде,
Па гурну кравара тако, да овај на земљу паде
И чисто рикну од среће... И тако, извол'те чути,
Отпоче лукови Амор да душе њихове мути.
Но срећа потраја мало, не зато што беше срећа,
Већ бедном кравару селском што, најзад, буклија
трећа
Одузе сва чула редом. Жега га сустиже по том,
Да после једнога сата под кућним лежаше плотом
Без свести и сазнања.

2.

Подне је минуло касно,
И већ на тавном небу сунце се гасило јасно,
Жарки се испуни ваздух прохладом вечери свеже,
На густо, дудово грање уморна живина леже.
И жедна, отврдла земља пила је вечерњу росу,
А небо свој тавни вео безбројним звездама осу.

Лукави, несташни Амор, управо у глувом добу,
Пажљиво устаде горе и онда остави собу,
Па уђе у кметов вајат. Невиђен, он поглед баци,
Куда кроз уску бацу падаху месеца зраци,
И спази кметицу с кметом. Под топлим губером, они
Спавају и хрчу тако да цела одаја звони.
Кметица тргне се кадшто и онда окрене ниће,
Промрмља нејасне речи и смех јој озари лице.
Кмет, опет, подигô губер, од жеге ваљада многе,
Па слатко, спокојно сања, а зефир хлади му ноге...
Амор се над њима наже. Метнувши крај уста шаку
Он кмета хлађаше крилом и реч му прозбори таку:
„Достојна презрења сваког, кметица кравара љуби,
Отвори четворе очи, о кмете, и ово туби“.
И за тим кô звук, кô мирис ишчезе у ноћној тами,
Кмет, опет, с кметицом својом осташе у соби сами,
Но кмет се пробуди ипак. Речи га коснуше ове,
Побожан будући здраво, радо је толковô снове,
Но смисô овде је јасан. Он смућен лагано седе,
Почеша кукове лењо, поражен од ове беде,
И замисли се много. Он јој је веровô слепо,
И после двадесет лета она га обману лепо!
Хиљаду различних мисли са сумњом љубавном стиже,
Да брижно одмахну руком и онда горе се диже
И вајат отвори тихо. Ноћ се клонила зори,
С истока јутарња звезда кô искра огњена гори,
И пето запева јасно.
Зора се засија чиста,
Кад кравар подиже главу, кô Лазар на позив Христа,
И роса, што хладни ветрић с крила је зориних тресе,
Тако га свежином прожма, да кравар лако се стресе.
Он уста, приђе ђерму и кову закачи лењо,
И ђерам са јасним шкрипом к небу се високо пењô,
Дижући лагано кову... Раскречен, у томе часу.
Сад кравар подхвати кову, диже је и онда сасу
На своју буновну главу. И у том, са свију страна,
Јекнуше весели звуци у сусрет гранулог дана,

И свест се кравару врати. Он се је сећао свега,
И стид га толико узе; дође му да чисто бега!
Та, пијан да није био, он не би за царску цену
Зборио онаке речи, да кметску заводи жену
И домаћицу чесну. Но, сад је већ било касно,
Јер он се крај свега другог, сећао и тога јасно,
Да је кметицу позвô у забран општинског ћате
У очи Ђурђева дана, а зашто — и сами знате.
Кравар би, стојећи тако, још дуго лупао главу,
Да га не викну неко и трже на светлу јаву.
То беше свињарче — Амор. Идући бодро и лако,
Одевен у селско рухо кравара погледа тако,
Да овај претрну само. Њему се учини таде,
Да ово лукаво дете све тајне његове знаде,
И разрогачи очи, Амор се засмеја здраво,
Хитну се на њега блатом и оде на сокак право,
Гонећи свињу и прасце. Кравар се лагано крете,
И, тромо бришући гуњче, шапташе: „Погано дете“.
Амор је весело ишô, јер драга беше му зора
И оштар, јутарњи ваздух, што пирка са тавних гора.
Божанске његове груди дисаху свежину дана,
А поглед гуташе чисто лепоту околних страна.
Кад стиже обали речној, он Кићу застаде веће,
И с њиме Звездана ведра брала је пролетње цвеће.
Но како и Амор дође, онога истога часа,
Зајеча зелена шума од њиног веселог гласа,
Природа оживе чисто с безбрижне њихове шале,
И река забруја живље носећи сребрне вâле.
Јасика и јаблан вити обалом шуштаху тио,
А хмељ и дивља лоза беле им стабљике свио
И ситно трепери тамо. Изгледало је, збиља,
Да цела природа тоне у мору рајскога мйља,
Премире од силне чежње... У струји весеља свога,
Све канда осети блискост Амора, љубави бога.
И дан, кô млади женик, ког с песмом спроводе друзи,
Ступаше невести зори по зрачној небесној дузи.

3.

Измучен љубавном сумњом и кмет се, најпосле, диже,
Обиђе судницу своју и рано у крчму стиже,
Преко свог обичаја. Крчмар се зачуди јако,
Што догна брижнога кмета да дође сабајле тако?
И кмет осети ово, и пошто по крчми гледну,
Он, збуњен, одхукну само: „Дај, вели, донеси једну“.
И пође ракију пити. Он није имао моћи,
Да враћа кметицу своју са стазе, којом ће поћи
У све *преласти* греха. Шта више, збуњен је био,
И ову забуну своју од ње је пажљиво крио,
Да не примети само. А она, у рану зору,
Певаше, кô никад дотле, радећи по своме двору.
И то га болело здраво. Хајд што је певала, тешто!
Ал' та веселост беше овај пут сумњива нешто,
После онаквих снова. И зашто гледаше крадом,
Кад кравар од куће пође са својим рогатим стадом?
Ова га мисао уби. А пиће чињаше своје,
И гнев се будио тихо, јарост на оних двоје
Зар један пијани кравар?! Зар она кметица једна,
До сада супруга чесна и домаћица вредна?!
Он поче очајно пити. Лагано бркове сȗче,
И страст га обузе силна, да се ма с киме туче.
И прилика му се даде.
Идући на дужност своју,
Наиђе од некуд ћата, да и он попије коју.
Кад спази у крчми кмета, а он се подмигну глупо.
Из просте навике, збиља, ал' то му изађе скупо.
Јер кмет се помаче само, па диже обрве своје:
„Ту ли су, писаре, вели, протокул и књиге твоје?“
И поче да страшно псује. Подмигујући вазда,
Ћата је стајао сметен, како га већ Господ сазда,
Док за врат пуче му шамар .. Шубара паде му с главе,
И сад настаде призор погибли и битке праве!
Јаросно узвикну ћата и бурно на кмета наже,
Ногом му удари трбух, и кмет се од бола саже,

И само зајеца тешко, силно се заљуља таде,
Издиже палицу горе, ал' пијан на земљу паде.
Подобан смушеној мачки, сад ћата понова слета,
И упре колена своја о трбух беднога кмета.
Но кмет у овом часу већ беше у занос пао,
Те ћата устаде с њега, јер ипак доће му жао.
Подиже шубару само, дотера на њојзи боре,
И онда, псујући санћим, замаче у своје дворе.
Тако се десило чудо, те глас по селу пуче:
Кмет се с општинским ћатом кô сарош по крчми туче!
А кад га донеше дома, кметица, од грдне бруке,
Затури с чућењем главу, плесну се у снажне руке
И подбочи се само. Јер она и није знала,
Да је владањем својим повода за битку дала.
Дигнувши напитог кмета под орах гранати оде,
Скиде му одећу горњу и онда донесе воде
И хладном водом га поли. Кмет само издиже веће,
Па онда истија тако у страшно хркање пређе,
Да заспа кô мртвац прави.
Још тама владаше густа,
А он се бунован трже и онда лагано уста
И поглед около баци. Прилично времена прође,
Докле се разабра мало и к себи забуњен дође.
Он виде да није вајат но чардак на коме лежи,
Осети некакву студен, а кожа чисто се јежи;
И глава тешка му здраво. Онда му на памет паде
Сва брука, што јуче беше, и онда хукати стаде.
Огрну чохани ћурак и на двор лагано дође,
Па тако, у мисли занет, усамљен ходати пође.
Тишина владаше свуда. Сва чељад на дому спава,
Дубока царује поноћ и нигде живога јава.
Покашто заструји ветрић у тами поноћи мирне,
И лаки пролети шушањ, кад грана гранчицу дирне,
И брзо потоне у ноћ. А озго у самоћи.
Безбројне трепере звезде кô бледа кандила ноћи.
„Не, то је Божија воља“, он тихо збораше себи,
„Иначе по крчми пијан никад се тукао не би.

Па и кметица, ето“... Он није изрећи смео. —
„И она да греши тако!“ Толико рећи је хтео,
Но та га уплаши мисô. Узбуђен кô сабласт права,
Он тихо одаји прође, где Амор безбрижни спава,
И трипут палицом куцну.
И Амор отвори очи,
Познаде у тами кмета и одмах на ноге скочи.
„Устани“, рече му газда, „да идеш у цркву са мном,
Но прво упали лучу, нек светли на путу тамном.“
И после кретоше оба у тихе Божије дворе;
Напред је ишао Амор, дигнувши буктињу горе
А кмет лагано за њим. А у сутону бледом
Дах рâног прозорја духну и звезде гаснуше редом.

4.

У рâни освитак зоре Звездана на ноге уста,
И свиње погони тада у поља влажна и пуста,
А уз пут и Кићу срете. Спојише чопора оба,
И онда иђаху тако, ћутећи до неко доба,
Док, најзад, стигоше реци.
Ту мала пастирка седе,
А свежи подухну вихар у њене образе бледе,
И она уздахну тио. А Кића чопоре пусти,
Подви лагано ноге и крај ње тихо се спусти,
И мирно звиждати стаде.
Пред њима бисерна река,
Кроз зору црквени тороњ светли се из далека.
Од села лавеж се чује. Изретка промичу људи,
И све се лагано креће, живот се светао буди.
Звездана, некако тромо, гледаше на исток тавни,
На осенчену реку и тихе, далеке рâвни.
И чудна нејасна сета душу јој детињску узе,
Дође јој да плаче чисто, но стидне беху јој сузе,
И она уздахну опет. До сада безбрижне ћуди,
Сад слатка некаква чежња обузе њезине груди.
А прошле сниваше ноћи, где, с Кићом, лутају сами
По тавној дубини шумској. И у тој прохладној тами

Они се играху дуго, док вихар од некуд стиже,
И с њених детињских груди ненадно покривач диже
И залепрша скуте... А то јој бејаше доста,
Те према веселом Кићи толико стидљива поста,
Да се изгуби чисто. Кад Кића подиже очи,
Она се засмеја нагло и онда на ноге скочи
И зглади витице руком...
„Погледај“, рече му, „само!“
И пружи пут села руку. „Буктиња светли се тамо,
И кмет са момком иде“. Кића се лагано диже,
Пови се, да боље види, и наже Звездани ближе
И прошапута нешто. То рече од жеље саме,
А за тим затури гуњче кицошки, на једно раме,
И подбочи се гордо. А она обори главу,
И тихо чупкаше руком високу пролетњу траву.
А кмет је, међутим, ишô поражен и брижан јако,
И пред њим несташни Амор, светлећи буктињом тако,
Да селске надражи псине. Лавеж се и граја диже,
Што путем праћаше кмета, све докле пред цркву стиже.
Храм беше затворен јоште, те Амор двориштем сађе,
Да вајат клисаров гдегод и њега самога нађе.
Пропе се на једно окно, а кмету буктињу даде,
Ал' од туд нагло се сроза и доле пред кмета паде.
„Тамо некога има!“ јаукну са притворном стравом,
„Но није никако клисар, ал' ту је клисарка главом“.
И кмет је, најпосле, човек; па тако и самог њега
Љубопитливост страшна овај пут обузме свега,
Надвири у окно прво, па руком лупати стаде,
На брзо и са̂ми Амор на посô својски се даде,
Те ларма паклена пуче. „Отвори једанпут море!“
Кмет се очајно дерô, кô село да негде горе.
Најпосле испаде неко, комотан, из вајата, —
Буктиња засветли јасно, а пред њим—општински ћата.
Он штурну преплашен у мрак, где сенка владаше густа,
Ал' вајда беше му слаба, јер светли буктиња пуста

И кмет га уочи добро.
„Господе, хвала је теби.
Ал' шта се дешава ово?“ уздахну кмет у себи.
„Ту има нечисте силе, ја видим довољно јасно,
И ако овакву напаст упазих малчице касно“.
Мислећи донекле тако Амора пред собом виде
И стид га за дете узе, па рече да кући иде.
Јер, најзад, и није лепо, пристојност у опште не да,
Да једно невино дете комотну клисарку гледа,
Те Амор у село оде. Штујући одаје туђе,
Кмет се не реши одмах да у дом клисарев уђе.
Али, збуњена здраво, и клањајућ' му се ниће,
Клисарка навали с молбом, градећи љубазно лице,
Да и кмет попусти, најзад. Обоје осташе сами,
И њега подузе језа у овој угодној тами,
Језа, некако слатка. Очаран, без једног гласа,
Он чисто гуташе оком облине њенога стаса.
Клисарка упази ово, јер на то не беше слепа,
Па ни пет ни девет, лепо, но кмета ненадно шчепа
И загрли га силно. Но кмет се отрже снажно,
И за тим покуша одмах да лице направи важно,
Али се покаја за то, ма да је кајање крио,
Јер му је пољубац, ипак, топао и сладак био.
Сва гордост у њему букну на продрзљивост њену,
Он се на углед сети, на чељад и своју жену,
Да, и на жену своју... Ватра га обузе тада,
Јер њено неверство подло паде му на памет сада.
При том се још нешто деси, што преврат у њему створи —
Он рог краварев зачу, звук му се по тами хори!
Тај звук га у душу такну, и он се затресе лако,
Неверство црње му дође, те букну у њему пакô.
Склоност да сваком прашта, па дакле и својој жени,
Један једини случај у пламен освете смени.
И цео догађај овај сврши се најпосле, тиме:
Клисарка састанак пољски заказа довече с њиме.
Чим Амор у село стиже, насмејан и добре воље,
Истера свињу и прасце и пође на равно поље.

Љубавној забуни целој, коју је с насладом сејô,
Он се је, раздраган чисто, у души божанској смејô,
Но, ипак, уморан тешко од бдења последњих ноћи,
А нешто и љуте жеге, мораде на реку поћи.
Тамо у густом хладу, где лисје трепери лако,
Одећу с досадом скинув, он леже заморен јâко,
И заспа, кô свако дете. А свиња не мислећ' дуго,
Загрокта на своје прасце и оде на место друго,
У туђ нечији забран. Амор је, међутим, спавô
Безбрижним и равним санком, кô људско створење
право.
Снажна се његова крила лагано развише с плећа,
А над њим сплете се шатор од шумског мирисног цвећа.
А ћата, међутим, збуњен, још кроз ноћ пољаном оде,
Ишô је где ноге хоће и куда очи га воде,
Бежô је од самог себе. У души гризô се тиме:
Од куда кмет да дозна, а још се тукао с њиме!
Па клисар кад чује само, а чуће срамоту целу,
Јер оно подмукло дете јавиће целоме селу,
И онда ето ти бруке...
Ту ћата нагло се трже,
И упрепашћен стаде. Јер поглед кад напред врже,
Он виде крилато дете, па збуњен кô сељак прави,
Опипа кукове прво, за тим се пипну по глави
И онда развали уста. Дуго је стајао тако,
Поражен толиким чудом ни с места није се макô,
Но после, кад дође к себи, он дуге накида вреже,
И с пажњом Амору прође, да њиме крила му веже.
С обале подухну вихар... С високих лиснатих грана
Тајанствен и општи шумор разли се од свију страна
И дах свечаног мира. А ћата прилете смело,
И веза криоца богу, и сврши чудесно дело.
Ни молбе малога бога, ни многе његове сузе
Не растужише ћату. Јер он га за ухо узе,
Гордећ' се оваквим ловом, и прâво да позна стање,
Судници поведе њега, да узме на саслушање.
Но уз пут кравар га срете, и чисто у некој страви.
Потрча сад кравар крчми, да чудо народу јави.

„Та такви доводе олуј,“ пијући кравар је викô,
„Ја лепо говорим кмету, ал’ кад ме не слуша нико.“
За тим се нализа тако, да пијан тихо се скљока,
Кад за сто, где и он беше, четврта пристиже ока.
А ћата, сматрајући’ бога кô звер ил’ слично нешто,
Отпоче истрагу своју с важношћу и врло вешто.
Прво га запита строго, да чисто речима пуца,
Ко је? Од куд му крила? И што се по селу смуца?
Има ли, пита га, оца, и зна ли рођења место?
Амор му показа име, а каза и оно ресто,
Но ћата подмигну на то! „Батали!“ одмахну само,
„Ми, каже, овакве тице по перју и гласу знамо.“
Састави спроводно писмо и јави „срескоме“ даље,
Да ово крилато дете с прилогом под један шаље.
Па онда пандуру селском Амора и писмо даде,
Радосно протрља руке и онда ходати стаде.
А пандур оседла коња, узјаха и узе дете,
И старешини среском са писмом у град се крете.
Но истом у градски хатар што журно грабећи стиже,
Амор се продрма само, узви се и нагло диже
И оде под небо горе... Кô голуб, летећи тамо,
Он се преврте три пут и гласно засмеја само,
Те пандур задржа кљусе. Он к небу подиже главу,
Но тада угледа само бескрајну пучину плаву.

5.

Паде, најзад, и вече у очи Ђурђева дана,
Чисто и светло вече. С румених западних страна
Изретка, покашто само, заструји топлина нека
И лаки задрхти удар брујећи из далека,
Протегнут и раван удар.
После омаре дневне
Далеко пламена муња с мрачнога видика севне,
И половину неба за часак осветли зраком,
И онда утрне нагло и мир се зацари с мраком.
Тежак, загушљив ваздух прохладне нијаху струје,
Као весници страшни пламена и холује.

А клисар, да холуј спречи, кад земљу обави тама,
Попе се, преплашен страшно, на звоник старога храма.
Гледећи пред собом, смућен, огњено и бурно вече,
Прикупи конопце снажно, прӧпе се и онда клече,
И звук се проломи с куле. У томе истоме часу
Одзва се страшнији удар у сусрет овоме гласу.
И клисар над веће своје подиже широку шаку,
Ал' поља шуштаху доле у мртвом, дубоком мраку. —
И страшан вихар се диже. Грмнуше подмули гласи,
И ветар, што бурно наже, помрси његове власи,
А звоник застења чисто. Ал' он је вукао звона
И као Господњи узвик свечано грмљаху она
У мраку и холуји...
Но пре нег' холуј дође,
Кметица лепо се спреми и онда у забран пође.
Идући пољаном дуго кметица времена доби,
Да појми дубину греха. Њу зној мртвачки проби
Од мисли на крајње дело. Дватрипут збуњено стаде,
И онда, од страве неке, у живу журбу се даде.
Она је журила нагло кроз трње и густу честу
Док мртва уморна стиже у забран скровитом месту,
Где кравар требаше доћи. Но њега не беше тамо.
Стравична тишина нека владаше у пољу само,
Кӧ да је престао живот под струјом мртвачког даха
И грешна жена се стресе од неисказаног страха,
Сама, у пустом пољу... Сумња је паклена узе,
Од бола, од стида, страха грунуше њезине сузе
Као бујица плаха. Она се стидела јако,
Зашто да презре мужа и брзо посрне тако?
И ради кравара једног?!.. Кметица очајно скочи,
И просто пољаном јурну, покривши рукама очи.
Она је бежала дуго, док, најзад, уморна клече,
И виде пољане пусте како их увија вече,
И страх јој силније букну. Ни од куд живога јава,
Изгледа као да живот у миру дубоком спава.

Само облаци тавни, кô црни градови неки,
Покрише огњени запад. По тешкој потмулој јеки,
Клонула осети жена све своје очајно стање,
А муња изретка блесне и ветар затресе грање.
И она, уморна тешко, сад к небу подиже руке,
А ветар, у томе часу, пронесе потмуле звуке,
Налик на звуке звона. Холуја страшна се диже,
Но удар црквених звона до њених ушију стиже,
Кô тежак, громовит, прекор.
Но није кметица само,
И кмет се кренуо беше на позив клисарке тамо,
Зловољан на самог себе. Од некуд на ум му паде:
Греши ли кметица, збиља? Двоумећ' он путем стаде
И тихо почеша главу. И дуго стојећи тамо,
„Сан је мишљаше лажа, а Бог је истина само".
И кмет се најежи чисто. Зар све, што човек снива,
Мора се на јави збити, да буде истина жива?
Не, то не мора бити. И мучно дође му тада.
Коме се и зашто свети? И где се кренуо сада?
Он јетко одмахну руком и назад окрете селу,
Чудећ' се самоме себи и своме ружноме делу.
Он је грабио нагло и згурен мислио тако,
Набивши на главу гуњче, јер пљусак осу се јако,
А ваља подуже ићи. Но муња кад плаха сену,
Он стаде кô дирек право, јер своју сопствену жену
Упази крај селског друма. Он смућен над њоме клече.
„Ићи ћу у цвеће данас", сети се како му рече,
И задрма је руком. Кметица подиже главу,
Једва се помаче с места, кад слатку угледа јаву,
И мужа над собом спази. И онда, захвална Богу,
Трже се, и обви руке око његових ногу —
И очи подиже к небу. А дотле холуја стаде,
И један светао зрачак кроз тавне слојеве паде
И поља обасја собом. А озго, с висина тавни',
Равни удари звона тоњах, у мирне равни.

Приштина, Јавор, стр. 454.
(1. септембра 1893.)

ТУМАЧЕЊА

(Тумачења, којих нема овде, треба тражити у првој књизи.)

автократор — (гр.) самовласник.

Адријско Море — Јадранско Море.

Аламани — Алемани, што и Немци; уопштено: туђинци, непријатељи (незаситн).

алеманка — сабља.

алмазов — од алмаза, драгог камена.

алхимичар — алхемичар, средњевековни научник, који се мучио да нађе начин за прављење злата, да пронађе камен мудрости, лек противу старости и др.

амице — (лат.) пријатељу!

амфибија — животиња која живи на суху и на води („водоземац"), гмизавац; у слици: подлац, пузавац, улизица.

Амфитрита — (гр. м) богиња мора, жена Посејдона (Нептуна, в.).

Антиохија — град у Сирији, јужно од Мале Азије.

Анхизијев род — Римљани, Латини, као потомци Анхиза, оца Енејева (в. Енеји).

аргонауте — морнари са лађе Аргоса, који су око 1350. године пре Христа из Грчке пловили у Колхиду (в.), да одатле донесу златно руно Хелиног (в.) овна.

арконски бој — код Арконе, старог словенског града на најсевернијем рту острва Рујна (в.), г. 1168., кад је дански краљ Волдемир освојио Аркону и разорио старе храмове словенске.

Аспазија — пријатељица и домаћица Перикловa (в.); славна због своје учености и разумности.

Атлант — Атлас (гр. мит.), титан који држи свод небески на плећима својим.

бајрам — барјам; главни празник мухамедански.

балалајка — руска народна свирка, као троугла тамбурица на две или три жице, свира се прстима, само као пратња певању.

балет — уметничко, складно играње уз пратњу музике, у позоришној представи.

бандура — (бандола, мандолина) повећа тамбура са више жица, у које се свира прстима, као пратња певању.

бард — старобритански (старогермански) народни певач.

Белона — (лат. м.) богиња рата.
Беневент — град у јужној Италији, близу Напоља.
Бодин — син зетског краља Михаила Војислављевића; год. 1073. пошаље га отац побуњеним Србима у Поморављу и Повардарју, те с њима победи Грке код Призрена, а после заузме и Ниш; али га доцније победе Грци на Косову и заробе, одведу га у Цариград, а за тим и у Антиохију (в.), одакле га украду неки трговци млетачки и врате оцу (1075.). Бодин је постао краљем 1081, а владао до 1101. год.; стриц му Радослав Војислављевић, а после и синови овога, Бранислав и др., устајаху више пута против њега, да му отму престо, али без успеха.
болоњска училишта — универзитет у Болоњи, у северној Италији, један од најстаријих у Европи, основан г. 1119.
Бореја — Тракија, као земља из које Грцима долази Бореј, северни ветар; северно од Грчке.
Бохара — држава и главни град њен у средњој Азији; некад моћна и пространа, сад под заштитом Русије.
Брента — река у северној Италији, утиче у Јадранско Море код Млетака.
Вагорија — покрајина у приморју Балтичког Мора, од IX—XII века слободна државица словенског племена Бодрића (Ободрита), са старом многобожачком вером.
вагорски — из Вагорије (в.)
Витоша — планина у Бугарској, више Софије.
Војвода Лазар — јуначки бранио Херцег Нови од Турака (1539.); заробљен, после многих мука, умро на коцу, у Цариграду, јер није хтео примити Мухамедову веру.
Ганимед — (грч. м.) дечко који је послуживао богове при обеду.
Гарик Давид — чувени глумац енглески (1716.—1779.).
Гвадалкивир — река у Шпанији.
Гвелфи — политичка странка у средњевековној Италији, странка приврженика папиних а противника царева немачких.
гилотина — справа за одсецање глава осуђеницима на смрт, употребљава се у Француској.
гирланд — трака исплетена од цвећа.
гранитски — од гранита, врло чврстог зеленог камена.
Греви Жил — (1807.—1891.) председник Француске Републике, биран у два маха, застопце, од 1879.—1885., и др. 1885. до 1887., кад је дао оставку.
Дакија — данашња Румунија.
дактил — (гр.) трочлана стопа у песмама (нпр. Во̀йислав).
Дервен — клисура између Ниша и Књажевца где се били бојеви у рату с Турцима 1876.—78.
Дидона — краљица картагенска, сагорела се од жалости за Енејем (в. Енејиду, п. IV.).
Дон Хуан од Аустрије — шпански војсковођ, победио је, као заповедник удружене

талијанске и шпанске флоте, турску флоту код Лепанта (в.) г. 1571.

Ђура Костић — новинар, чиновник новинарског одељења (пресбироа) у министарству спољних послова (умро ове, 1909. г.).

Елбор — Елбур, Елбрус, највише брдо на Кавказу (5642 м.).

Ескуријал — место у Шпанији, североисточно од Мадрида; големи двори, са манастиром и краљевском гробницом, које је сазидао краљ шпански Филип II од 1559. до 1584. год.

Жишка — Јован од Троцнова, (1360.—1424.) родољуб чешки, вешт и храбар војсковођ.

Жуковски Василије Андрејевић — (1783.—1852.) песник руски.

Загеберег — Зегеберг, варош на северозападној страни од Либека (в.)

Зола Емил — француски романсијер (1840.—1902.)

Игор — велики кнез руски, новородски (1151.—1202.); познат нарочито по староруском народном спеву „Слово о полку Игоревје“ (Песма о војни Игоревој).

Ита — Ета, брдо у средњој Грчкој.

Јерихон — стари богати град у Палестини.

Јонија — приморје Мале Азије, према Грчкој, насељено Грцима.

кадуцеј — (гр. м.) жезао Хермеса (Меркура) бога трговине; штап око кога се увиле две змије.

Камоес Луј з — португалски песник (1525.—1579.)

канкан — (фр.) игра врло слободних, разблудних покрета.

carissimo! — (тал.) најдражи!

кастелан — заповедник тврђаве и града.

Каћански Стеван Владислав — песник српски, велики родољуб, уредник „Велике Србије“; рођен у Србобрану 1828., умро 4. маја 1890. у Београду.

кахетински — из Кахетије, покрајине јужно од Кавказа, чувене са добрих винограда.

Кекропов град — Атина; по Кекропу, оснивачу њену.

клостер — (нем.) манастир, католички; уза женски обично и школа девојачка, у којој су наставнице саме калуђерице.

Колхида — земља северно од Црнога Мора; данас Крим.

Комнен — назив једне владалачке породице византијске (од 1057. до 1204.); за време Бодина био је Алексије I. Комнен (1081.—1118.)

Кратовац Ђорђе — спаљен је од Турака у граду Софији год. 1515., јер се није хтео потурчити, него је још одушевљено бранио хришћанску веру.

Крит — велико острво јужно од Грчке.

Кроја — главни град у Албанији за Скендербега Кастриотића, у половини XV века.

кумир — идол, кип многобожачког бога.

Лаендер — види: Херо.

Лемнос — острво у северном делу Јегејског (Белог) Мора.
лепантска — од Лепанта, града у средњој Грчкој, на улазу у Коринтску мореузину.
лесни — шумски.
Либек — слободан трговачки град у Немачком Царству, у приморју Балтичког Мора, на реци Трави (Травни).
либијски — из Либије, покрајине западно од Миспра.
Лисабон — престоница краљевине Португалске.
Лукијан — старогрчки књижевник, сатиричар и философ, рођен 125 год. по Хр. у Самости, у Сирији; између многобројних дела његових, писаних у облику дијалога (разговора), истичу се Разговори мртваца.
Мамон — првобитно: благо, богатство; у Св. Писму као незнабожачко божанство богатства.
Манфредо — краљ Сицилије, рођен 1231. год., погинуо у борби код Беневента (в.) 1266. год.
Мегара — стари град у Грчкој, нешто западно од Атине, на превлаци Коринтској.
Ментор — пријатељ старогрчког војсковође Одисеја, васпитач његова сина, Телемака; у опште: васпитач, мудар саветник.
mia cara! — (тал.) драга моја!
Морфеј — (гр. м.) бог сна.
Москва — горела 1812. год. кад је освојио „велики цар“ француски, Наполеон I; запалили је сами грађани московски.
Најс — данас: Ниш.
Нана — париска блудница, главна личност у истоименом роману француског романсијера Емила Золе (в.)
Немезис — (гр. м.) богиња правде.
Нептун — (лат. м.) бог мора: Посејдон (гр. м.).
Нереј — (гр. м.) божанство мора; имао педесет кћери (нимфа, најада).
Нормани — („северни људи“) одважно племе германско из Скандинавије, вешто мору, заузело или попљачкало готово сва знатнија и боља места у приморју европском, па и Драч, у Албанији, око 1082. год.
Олег — руски кнез (879.—912.); ударао и на Цариград (907. г.) са војском од 80.000 људи, на 2000 чамаца.
Омер-паша — турски генерал, потурчени Србин граничар (Михаило Латас), рођен у Плашком 1824. год., умро у Цариграду 1871. год.; 1850. и даље угушивао устанак босанских бегова.
орден златног руна — ритерски (витешки) орден, основан у почетку XV в. у Шпанији.
Оса — брдо у северној Грчкој (у Тесалији).
Осијан — старошкотски (северно-британски) народни песник из III века, син краља Фингала; у старости ослепео, онда и певао песме.
Палермо — град на Сицилији (в.)
педантски — цепидлачки тачно.
Пелазги — најстарији становници Грчке.

Пелион — брдо у северној Грчкој (у Тесалији).

Перикле — чувени државник атински; време његова управљања атинском државом названо је „златним добом"; умро је 429. год. пре Хр., од куге.

Петрибор — Петроград, главни град у Русији.

Плешчејев Алексеј Николајевић, песник руски (1825.—1893.)

Повјест древних Абдерита — роман немачког књижевника Виланда (1733.—1813.), преведен на наш језик од Николаја Лазаревића, штампан у Будиму 1803. год.

подагра — оток великог прста на нози, са севаљем и грозницом.

Прибислав — кнез Вагорије (в.)

Рамзес — име неколиких фараона мисирских; најчувенији међу њима Рамзес II владао је око 1250. год. пре Христа, један је од најсилнијих фараона.

Рана — стари словенски (рански, в.) град на острву Рујну (в.)

Ренан Жозеф Ернест — француски научник (1823.—1892.)

решме — дрвена решетка на прозорима мухамеданских кућа, на харему.

Рибарац Стојан — министар унутрашњих дела у Србији од 9. августа 1892. до 1. априла 1893. год.

ритер-тевтонац — немачки племић, ратник, који је, као у име ширења Христове вере, нападао словенска и литавска насеља у Поморју Северногa и Балтичког Мора отимао им земље а њих нагонио да оставе многобожачку веру и приме хришћанску.

Роберт Гвискард — херцог нормански (в.) потукао је грчку војску под Драчем 1082.; српска војска (Бодинова), која је била у савезништву са војском цара Алексија Комнена (в.), повукла се пред саму борбу.

Сарацени — Арављани који су држали Свету Земљу и Јерусалим и ударали на Малу Азију, која је у XII веку (за време краља Бодина) била византијска.

сарош — пијаница.

Сарду Викторијен — француски драматичар (1831.—1908.)

Сиракуза — стари град на острву Сицилији (в.).

Сицилија — велико острво јужно од Италије.

скалд — старогермански песник.

смарагд — зелен драги камен.

Стикс — (гр. м.) река у подземном, доњем свету.

Стојан Крстић — Дели-напаз, свештеник српски у Подгорцу, близу Битоља, бранилац Српства у тим крајевима; убијен мучки, пред црквом 19. октобра 1890.

талант — највећа новчана јединица у старих Грка, у вредности око 5000 динара.

Талија — муза, богиња заштитница глуме, позоришта (гр. м.).

Тарент — град у јужној Италији.

Тартар — (гр. м.) подземни, доњи свет: пакао.

Татранске Горе — у Карпати-

ма, северно од Будим-Пеште, у Словачкој.

теолог — богослов.

техтериван — носиљка у којој се седи.

тиртејски — као Тиртеј, старогрчки песник родољубивих убојних песама.

Тоскана — покрајина у средњој Италији.

Трачани — старо племе које је становало на Балканском Полуострву, северно од старих Грка, у Маћедонији и Тракији, и даље на север.

тритони — морска чудовишта: пола коњи пола људи, место копита имају као пачје ноге, удешене за пливање.

тундра — боровита равница, обрасла травом, маховином, у северним крајевима Европе и Азије.

Фајетон — (гр. м.) син Хелиоса, бога сунца, дневне светлости.

фанфари — (франц.) дугачке трубе, којима се поздрављао долазак каквег великодостојника.

Fachcollega — друг по струци, занимању.

Феље Октав — француски романсијер (1820.—1890.).

Фидије — чувени грчки вајар из времена Периклова (в.).

Финикија — Феничанска, јужно од Мале Азије.

Франкопани — кнежевска породица хрватска, вазда одана добру народа свог.

фригијски — из Фригије, покрајине у Малој Азији, у јужном приморју Мраморног Мора.

харпије — (гр. м.) прождрљиве тице са главама жена (в. Енејиду сп. 3.)

Хела и **Фрикс**, брат јој, (гр. м.) деца краља Атаманта, побегну од зле мачехе на златоруном овну пут Колхиде (в.), али уз пут спадне Хела у мореузину Дарданелску, која се, као по њој, и звала Хелеспонт; брат јој, стигне у Колхиду и тамо закоље овна, као жртву у знак захвалности боговима; руно се чувало у једном храму.

Херкулови стубови — камени окомци с афричке стране на мореузини Гибралтарској, пролазу из Средоземног Мора у Атлантски Океан, између Европе и Африке.

хермелински — од крзна хермелинова, необичне финоће и белине; њиме се поставља порфира (огртач владарски.)

Херо — девојка, посвећена богињи Афродити, свештеница њеног храма у Сесту, на дарданелској мореузини, која везује Мраморно Море са Јегејским (Белим); заволела се са Леандром, младићем из Абида, са азијске стране; он би ноћу препливао к њој по траку ватре, коју је она палила; једне га је зоре, после бурне ноћи, нашла мртва на обали, те се од жалости и сама удавила.

херцог — (герм.) војвода.

Хиндостан — Предња Индија.

хореј — трохеј (гр.) двочлана стопа у песмама (нпр. Во́ја).

Хус Јан — чешки родољуб, проповедник црквеног препорођаја, спаљен г. 1415., што

је отворено осуђивао злоупотребе у католичкој цркви.

Цикада — црвчак, зрикавац: у старогрчком песништву опеван као нимфа која има јак и танак глас и неуморно пева, те је у слици представљао свирку.

цитрона — лимун.

Чачак — потресен земљотресом с јесени 1886. год.

Чински зид — Кинески зид, подигнут на северној граници Кинеског Царства у 14. веку, дугачак око 3000 километара.

Шајтан-гора — „Ђаволова гора“ на Кавказу.

ширски — из Шираса, главнога града у Фарзистану, у Персији.

PG
1418
I5A17
1907
knj.2

Ilic, Vojislav
Pesme

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 12 06 13 014 5